Bu kitap Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuarı GETEM için taranmıştır.
Görme engelliler dışında kullanımı, çoğaltımı, dağıtımı ve satışı yasalara aykırıdır.

Tarayan: GETEM

Kitabın adı: Devletin Anlaşılmamış Devri HEYET 3

Yazarı: Halil Yaşar Kollu

Yayınevi: Lopus Yayınları

Baskı Sayısı: 1

Baskı Yeri ve Tarihi: Ankara - 2018

HEYET
Lopus Yayınları
© 2017 Lopus Yayıncılık
ISBN: 978-605-7948-17-5
Sertifika: 17954
Tüm haklan saklıdır. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.
1.Basım: Ekim 2018
Yayın Yönetmeni: Ergin Yalçın
Editör: Burak Fazıl Çabuk
Kapak Tasarım: Zelal Edin
Mizanpaj: Lopus Yayınevi
Baskı: Kalkan Matbaacılık
Büyük Sanayi l.Cad. Alibey İşhanı No 99/32 İskitler/Ankara
Lopus Yayınları
Uyanış Mahallesi. Itri Caddesi. 57/ A Keçiören / Ankara

-

“Nasıl yani usta? Kazım Karabekir Paşa da mı bu işin içindeydi? Milli Mücadele olmadan önce hem de öyle mi?”

“Evet evlat, dediğim gibi çok önceden kurulmuştu plan.”

“Bunu nasıl biliyoruz usta?”

“Bak evlat, Kazım Paşa Trabzon’a cephane bıraktığını ve bunun şark cephesine ilk hediyesi olduğunu söyler.* 1 Şark cephesinden kastı Milli Mücadele cephesi. Başka bir yerde ise Batum’dan Reşitpaşa gemisine binerken geminin şaftına hafif Japon topları bıraktığını söyler ve parantez içinde ise bu Mustafa Kemal’e ilk hediyemdi der.”2

“Yani bunda ne var ki usta? Zaten Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelenin başı değil mi?”

1 Kazım Karabekir, Günlükler, C. I., YKY, İstanbul, 2009, s.

1 “Timsal Karabekir, babasını anlatıyor”, www.medyasiyaset.com.

“Ama evlat, Kazım Paşa bunları daha Mustafa Kemal Samsun’a çıkmadan önce yazıyor. Daha Milli Mücadele bile başlamamış.”

“Gördüğün gibi her şey aslında önceden planlanmış.”

“Peki ya usta, kaybetseydik?..”

“Enver Paşa Batum’da yani Gürcistan tarafında bekliyordu. Eğer kaybetseydik aşağı inecekti.”

“O da mı planın içindeydi?”

“Aslında onun durumu biraz farklı...”

“Usta, bir de o vakit yani Enver Paşa filan kaldı mı ki? İttihat Terakki filan çoktan ölmedi mi?”

“Ne ölmesi evlat. Cumhuriyetten sonra bile vardı.”

“Peki usta, bu İttihat Terakki nedir ya? Bir derin istihbarat mı?”

“Aslında ilk başlarda gizli bir loca gibiydi. Hatta Kazım Karabekir Paşa ilk başta bunun içindeydi. Kendi yazdığı ‘İttihat ve Terakki Cemiyeti’ kitabında bu cemiyetin ayinmiş gibi yapılan törenlerini ve sonra da gizli işaretlerini filan hep anlatır.”

“Peki usta, neden Enver Paşa Milli Mücadeleye dâhil olmadı?”

“Çünkü bu Milli Mücadele’de ayrım yapardı. Mustafa Kemal taraftarları ile Enver Paşa taraftarları oluşurdu.”

“Peki, neden Mustafa Kemal Paşa seçildi?”

“Aslında ondan önce başka bir isim tercih edilmişti.”

“Kimdi?”

“Dur, dur evlat. Belli ki bu konu çok uzayacak. Gel o zaman konunun daha derinlerine inelim ama yanına bu sefer bir not defteri daha al. Çünkü bugün ben sana anlaşılmamış bir devrin hikâyesini anlatırken belgeler, hatıralar ve kaynaklar kullanarak anlatacağım. Gizli mesajlar, gizli toplantılar, saklı mektuplaşmalar ve daha birçok şey...”

“Buyur usta, ses kayıt cihazını da açıyorum.”

“Aç evlat.”

“Usta, önce Mustafa Kemal Paşadan önce seçilen o ismi söylesen. Kim seçti, neden o ve niye sonradan vazgeçildi?”

“Dur evlat, dur, ben sana olayı en baştan anlatayım. Olay İstanbul’da, Erenköy’de bir evde geçer.3 O gün ordunun önemli isimleri o evde toplanmış ve gizli bir toplantı yapılmaktadır.”

“Toplantı ne toplantısı usta?”

“Toplantı evlat...”

3 Murat Bardakçı, Şahbaba, Everest, İstanbul, 2017, s. 125.

Bu kitapta geçen tüm olaylar çeşitli belgeler, hatıralar ve kaynaklar kullanılarak yazılmıştır. Ustanın yaptığı ise sadece olayları birbiriyle karşılaştırarak bir gerçeğe ulaşmaya çalışmaktır. Burada yazılanlar

sizi bir ideolojiye itmeyecek. Sadece size bilgi ve fikir verecek. Gerisi ise size kalmış. Bu zorlu ve bir o kadar da hakkında yazması riskli ve de hassas dönemin kapılarını aralarken, oldukça objektif olmaya çalıştık. Amacımız ne bir yeri savunmak ne de nefret tarihçiliği yapmaktır. Tek amacımız yeni nesle bu dönemi en açık şekilde anlatmaktır. Ama şunu da belirtmek isterim ki bu kitabı okuyan bir tarih profesörü dahi olsa bu kitaptan inanın çok şey öğrenecektir. Neyse sözü çok uzatmayalım. Çayınız hazırsa devletin anlaşılmamış devri Heyet III başlıyor...
ıı

uzun bir sohbet olmuştu. Ama ustanın da dediği gibj asıl tarih şimdi başlıyordu...

“Vatandaş! Yanlış bilgi felâket kaynağıdır. Her işin evvela hakikatini ara ve öğren! Sonra münakaşasını istediğin gibi yap! Birincisi vicdanına, İkincisi seciyene (karakterine) ve irfanına dayanır...”
Kazım Karabekir Paşa4

“Kazım Karabekir, Hayatım, YKY, İstanbul, 2016, s. 13.

oplantı, Vahdettin’in ablası Mediha Sultanın oğlu Sami Bey’in malikânesinde yapılır.5 Tarihler 1919 yılının Mart ayını göstermektedir. Ordunun üst düzey isimleri Milli Mücadelenin başına geçecek isimleri tartışmaktaydı ve bu tartışma da saatlerdir devam etmekteydi. Bir yandan ardı ardına yanan sigaralar odayı iyiden iyiye dumana boğarken, diğer yandan hararetli tartışmalar yaşanıyordu. İsimler tartışılıyor, en uygun aday bulunmaya çalışılıyordu. Herkesin kafasında bir isim, diğer yandan ise o isimlere karşı çıkıp yeni isimler öneren yeni kişiler. Zaman gece yarısına doğru akarken artık bir isim iyiden iyiye öne çıkmaya başlamıştı. Bu isim Enver Paşanın kardeşi ve ‘Bakü Fatihi’ olarak bilinen Nuri Paşa idi.6 Tamamdı artık her şey. Milli Mücadelenin başına geçecek isme karar verilmişti. Herkes artık yavaş yavaş toplanıp dağılmak için harekete geçmiş-
5 Murat Bardakçı, a.g.e„ s. 628.
6 Bu kişinin “Bakü Fatihi” Nuri Paşa olduğu aslında kesin değildir. Çeşitli tartışmalar vardır ama çoğu tarihçi kesim bunun “Bakü Fatihi” Nuri Paşa olduğunu düşünür.

ti. Toplantıda bulunanların içinde biraz şüphe, biraz ümit ve ‘hayırlısı olsun, inşallah” temennileri bulunmaktaydı.

Herkes köşkten dışarı çıkmış, kapı önünde vedalaşırken, bir aracın köşke yaklaştığını görürler. Tedbir amaçlı eller silahlara doğru gitmiş bir halde, gelen kişinin kim olduğunu anlamaya çalışırlar. Daha sonra gelen kişinin davetli olduğu halde toplantıya gelmeyen Refet Bey olduğunu anlarlar. O meşhur Refet Bele. Herkes rahat bir şekilde nefes alırken Re-

fet Bey araçtan inip geç kaldığı için özürlerini dile getirip kimin üzerinde karar kılındığını sorar. Cevap Nuri Paşa olur. Refet Bey ise biraz duraksar ve ardından karşısındaki kişilere dönüp;

"Nuri Paşa pek doğru bir karar olmasa gerek" deyiverir.

"Neden?"

Halkın daha çok tanıdığı bir isim olması lazım. Nuri Paşa önemli bir isim ama her kesimin bilip de peşinden gideceği biri olmalı."

"Sizin aklınızda biri var mı?"

"Ben Mustafa Kemal Paşa olsun derim. Hem arkasında Çanakkale var."

Bu söz üzerine generaller ve komutanlar birbirlerine bakıp Refet Bey'in haklı olduğunu düşünerek tekrar köşke girerler ve tartışma yeniden başlar.

Çünkü Mustafa Kemal Paşayı istemeyen kişiler de vardır. İstişareler uzun süre devam eder. Padişaha verilecek isim listesi bir bir yazılır; listedeki isimlerin yanlarına da kimin olsun deyip kimin olmasın dediği not edilir. Aynı zamanda neden o isme karşı olunduğu da yazmaktadır. Gece sona erdiğinde bir isim üzerinde karar kılınsa da tam bir birlik yine sağlanamamıştır. Artık bu işin son kararını da Sultan Vahdettin verecektir ve o gün toplantı orada sona erer/

İsimleri sultana ulaştıran bizzat sadrazamdır. Sadrazam, Mustafa Kemal Paşanın adının öne çıktığını söyleyerek şunu ekler:

"Padişahım, askerler Mustafa Kemal'i ister."

Vahdettin bir yandan sadrazamı dinleyip diğer yandan elindeki listeye bakarken, Mustafa Kemal Paşanın olmasını istemeyen bir isme bakar. Bu Harbiye Nazırı Şakir Paşa'dır.7 8 Onun karşı olduğunu görür. Ardından ablası Mediha Sultanın oğlu ve sırdaşı olan Sami Beye fikrini sorarken, diğer yandan Şakir Paşanın yazdığı notu göstererek;

"Ne dersin? Enver mi daha iyi askerdir yoksa Mustafa Kemal mi?" diye sorar.

Sami Bey bir yandan sultanı dinlerken, diğer yandan da kendine uzatılan notu okumaktadır. Notta yazan ise şudur: "En iyi askerimizdir ama bazı sebeplerden dolayı uygun değildir. Cumhuriyetçi ol-

7 Murat Bardakçı, a.g.e., s. 126.

8 Genelkurmay Başkanı

duğu söylenir." Notu okuyan Sami Bey, sultanın sorusuna direk cevap vermese de aynı zamanda dayısı olan Vahdettin'e bakarak;

"Yazılanları okudunuz sultanım. Hepsi doğrudur. Mustafa Kemal cumhuriyetçi biridir. Hanedan sıkıntıya düşebilir. Hanedanınızı hesaba katıp başka bir isim düşünelim. Bakın cumhuriyetçi olduğu yazıyor" deyip tekrar aynı sözü söyler: "Hanedanınızı düşünün..."

Sultan Vahdettin, Sami Bey'in sözünü bitirmesini beklemeden kendisi doğrudan konuşur. Adeta kitabın ortasından girercesine;

“Ne hanedanı! Ne hanedanı! Hanedan mı kalmış? Hanedan handegan olmuş. (Burada kelime oyunu yapar ama söylemek istediği hanedan artık bitmiş, güçsüzleşmiş, tarumar olmuş demek istemektedir.) Madem en iyi askerimiz diyorlar, o zaman onun gitmesi lazım” diye sertçe konuşur. Bunu söyledikten sonra kendi kendine fısıldarcasına;

“Eski paşalar onu kıskanıyorlar” der ve ardından askeriyenin aldığı karara imzasını attıktan sonra tek bir cümle söyler:

“Bu adam bu işi yapacak.”9 Bu imza ve bu söz.

Tarihin değişimi asıl şimdi başlıyordu.

* * *

9 a.g.e., s. 127.

Ustanın bardağına çayı doldururken, bir yandan da ona dönüp konuşmaya başladı:

“Usta, peki Mustafa Kemal Paşanın bunlardan haberi var mıydı? Yani o ne zaman bunun farkına vardı?”

“Elbette o da bunun farkındaydı evlat. Hatta daha Padişah Vahdettin ile görüşmeden yani İstanbul’a git emri gelmeden önce Mustafa Kemal Paşanın karakutusu olarak anılan yaveri Cevat Abbas’ı çağırıp ona bir şey söylüyor.”

“Ne söylüyor?”

“’Cevat,’ diyor ‘şimdi, beni anlayan ve bana samimiyetle bağlanacak ve işten ziyade maksadıma hâkim olacak kabiliyette bir yaver ve birkaç emir zabiti ve mülhak zabitler bul!’10 diyor ama dikkat et evlat, ne diyor: ‘İşten ziyade maksadıma hâkim olacak kişiler bul’ diyor. Yani Mustafa Kemal Samsun’a çıkmadan çok önce bir plan kuruluyor. Bu sırrı ise karakutusu olan yaveri Cevat Abbas’a söylüyor. Yani anlayacağın ‘Beni anlayacak subaylar bul’ diyor. Çünkü atanma sebebi ne kadar isyan bastırmak gibi olsa da amacının isyan çıkarmak olduğunu anlamayan kimseler olsun istemiyor.

“Peki, usta, açık açık şunu soracağım: Yani şimdi tamam, biz bir plan kuruyoruz. Anladığım kadarıyla

10 Turgut Gürer, Atatürk’ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017, s. 216.

planı kuran ne Sultan Vahdettin ne de Mustafa Kemal Paşa. Planı kuran o zamanın derin gücü diyeceğimiz ordu. Kaynaklar ve hatıralar bunu açık ediyor, anladım ama bu İngilizler de aptal mı yani neden bunu fark edemiyor? Hani kuş dahi uçurtmayan bu adamlar bunu nasıl fark edemiyor? Yani Mustafa Kemal Paşanın bir isyan çıkaracağını hiç mi hiç anlamıyorlar?..”

“Anlıyorlar evlat.”

“Eee niye engel olmuyorlar?”

“Buna ben cevap vermeyeyim. O günün istihbarat kaynakları cevap versin ya da dur, sana Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışında vize veren İngiliz istihbarat subayının hatıralarından o ânı anlatayım. Anlattıkça İngilizlerin aslında her şeyin farkında olduğunu ama amaçlarının başka olduğunu anlaya-

caksın.”

“Buyur usta.”

Sana Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının gitmesini engellemek isteyen o istihbarat subayı ve ünlü işkenceci John Bannet’ın o gün için yazdıklarını söyleyeyim. John Bannet aynen şunu yazar: ‘Bir Türk kurmay subayı odama geldi ve Mustafa Kemal Paşa ile yanındakiler için vize istedi. Listeyi okuyunca, orada Türk ordusunun en eylemci 35 generali ile kurmay albayının bulunduğunu anladım. Vizelerini vermek istemedim. Listeyi genel karargâha götürme-

ye karar verdim ve yönerge istedim. Görev başında bulunan kurmay subaya, bu kurulun bana barış yanlılarından çok savaş yanlılarının listesi gibi geldiğini söyledim. Konunun Britanya yüksek komiserine sorulacağını ve bu süre içinde de beklememi söylediler. Yaklaşık olarak bir saat sonra içeri çağrıldım; geri dönerek vizelerin verilmesi emrini aldım. Padişah onlara çok güveniyormuş dediler.”11

“Ya Allah aşkına usta! Normal bir istihbarat subayı bile olayı anlıyor ama İngilizler olayı anlamıyor mu? Yani belli ki ortada bir şey var. Yani padişaha bu kadar mı çok güveniyorlar?”

“Tabi ki güvenmiyorlar evlat. Güven sözü lafta. Onlar da padişahın rol yaptığının farkında ama amaçları farklı.”

“Usta ne amacı var ki bunların?”

“Bak şimdi evlat, adamların aslında mantıklı bir planı var. Nitekim biliyorsun Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra öyle her istediğin yeri işgal edememe diye bir durum var ama bu şartlar arasında bir şart daha var. Eğer bir yerde bir isyan çıkarsa orayı işgal edebiliyorsun. İngilizler de bundan dolayı ne yapıyor? Mustafa Kemal gider diyor, orada bir isyan çıkarır, biz de hem o isyanı bastırır hem de bakın gördünüz mü onlar isyan çıkardı artık buralar bizim

11 Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, C. II, Cumhuriyet, İstanbul, 2001, s. 29.

hakkımız deriz diye düşünüyorlar. Nitekim bunu yazan da bir Yunanlı yazar. Adam diyor ki: ‘Mustafa Kemal öyle sanıldığı gibi İstanbul’dan uzaklaştırılmak için değil, tam tersi, ileride masaya oturulduğu zaman İttifak güçlerine (yani karşı tarafa) baskı kurabilmek için görevlendirilmişti ve onun Anadolu’da milleti örgütlemesi istenmişti.’12 ‘Milleti örgütlemesi’ diyor bak. Aynen bunu söyler evlat. Hatta o vakit İngilizlere Yunanlılardan istihbarat geliyor. Mustafa Kemal diyorlar, isyan çıkarmak için gidecek diyorlar. General Milne’ye bu adamı tutuklayın diyorlar. General Milne’nin cevabı aslında her şeyi anlatıyor.”

“Ne diyor usta?”

“Bırakınız, gitsin; daha iyi olur. Böylece tüm Türk direnişini kökünden temizleme fırsatını sağlamış oluruz.”

“Aaa!”

“Olay daha net kafaya oturmaya başlıyor değil mı?

“Aynen usta.”

“Zaten Mustafa Kemal Paşa ile Vahdettin’in görüşmesi de biraz olayı aydınlatıyor. Bilirsin görüşmeyi ama yine de ben anlatayım, belki bilmeyen olur.”

“Buyur usta.”

12 Salahi Sonyel, Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007, s.7.

“Tabi olayı direk Mustafa Kemal Paşa anlatıyor:

‘Yıldız Sarayının ufak bir salonunda Vahdettin’le adeta diz dize denecek kadar yakın oturduk. Sağında, dirseğini dayamış olduğu bir masa ve üstünde bir kitap var. Salonun Boğaziçi’ne doğru açılan penceresinden gördüğümüz manzara şu: Birbirine muvazi hatlar üzerinde düşman zırhlıları! Bordalarındaki toplar sanki Yıldız Sarayı’na doğrulmuş! Manzarayı görmek için oturduğumuz yerlerden başlarımızı sağa sola çevirmek kâfi idi. Vahdettin hiç unutmayacağım şu sözlerle konuşmaya başladı: ‘Paşa, paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin, bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir (elini demin bahsettiğim kitabın üstüne bastı ve ilave etti), tarihe geçmiştir.’ O zaman bunun bir tarih kitabı olduğunu anladım. Dikkatle ve sükûnla dinliyordum: ‘Bunları unutun’, dedi, ‘asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa, paşa, devleti kurtarabilirsin!’ Bu son sözlerden hayrete düştüm. Acaba Vahdettin benimle samimi mi konuşuyor?”’13

“Usta benim de orada dikkatimi bu çekiyor. Mustafa Kemal şüphe duyduğunu söylüyor. Neden?”

“Aslında böyle demesi normal evlat. Bunu ilk Nutuk’ta belirtiyor, tabi biz mütareke defterinden alıntıladık ama önemli değil. Neyse, konuya dönmek gerekirse Nutuk ne zaman yazılmıştır?”

13 Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal’in Mütareke Defteri, Pozitif, İstanbul, 2017, s. 109.

“Valla usta, herhalde hemen cumhuriyet sonrası filan mı?”

“Hayır evlat. 1927 yılında yazılıp mecliste okunmuştur. Peki, sence niye o yıllarda okundu?”

“Niye usta?”

“Bak evlat, sana şöyle anlatayım. Biz zannediyoruz ki cumhuriyet sonrası her şey böyle tamam oldu, herkes Mustafa Kemal Paşaya biat etti ve onun sözünden çıkmadı. Lâkin durum böyle değildir. Cumhuriyet sonrası büyük savaşlar olmuştur mecliste. Hatta İttihatçı düşünceden olan bir kesim vardı Mustafa Kemal Paşayı indirmek isteyen. Tabi Mustafa Kemal Paşa da asla inmek istemezdi yani bu çok normaldi. Ya Mustafa Kemal Paşa baş olacaktı ya da diğerleri baş olup Mustafa Kemal Paşa onlara biat edecekti. Tabi bu tartışmalar arttı ve en sonunda 1926 yılında bildiğin gibi İzmirde suikast girişimi olayı oldu. İttihat Terakkinin yaptığı söylenen, aslında biraz da farklı bir olay ama neyse, işte İttihat Terakki yaptı denilip Mustafa Kemal Paşa karşıtları temizlendi. Haa bu nedir evlat? Bir güç savaşıdır

ki bu da çok normaldir çünkü siyaset budur. Ya sen onları bitirirsin ya da onlar seni. Burada yanlış anlaşılmayayım. Bir tarafı kötülediğimden yada hak verdiğimden değil. Sadece siyasetin böyle bir şey olduğunu söylemek istiyorum. Neyse, işte ardından 1927 yılında Mustafa Kemal Paşa Nutuk'u okur. Ama evlat şunu da belirtmek gerekir ki Nutuk hatıra değil, bir

savunma kitabıdır. Nitekim o vakitler hâlâ hilafeti isteyenlerden tut İttihatçıları tekrar isteyenlere kadar çok farklı kesimler de var. Mustafa Kemal Paşa da bu olay sonrası Nutuk ile bir portre çiziyor. Kendisi başrolde ve eski sistemi ve o sisteme inananları kötülüyor. Nitekim bundan nasibini padişahın da alması normal. Yoksa adama sorarlar: 'Ya kardeşim, madem o taraf iyi idi de sen neden geldin?' Nitekim Mustafa Kemal Paşa kendisi Nutuk demiştir. Yani hatıra değildir bu. Hatta onun en yakın arkadaşı olan Rauf Orbay bunu belirtir. Hatta hatıratında bunu yine Mustafa Kemal Paşayı en çok sevenlerden biri olan Afet İnan da söyler."

"Ne diyor usta?"

"Der ki: 'Büyük adamların siyasi konuşmalarında ve yazılarında kendileri yoktur. Siyasi anlayışlarının müdafaası vardır. Belki o günkü siyasi hava öyle icap ettirmiştir.'14 Yani dolaylı yoldan açık açık bunu söylüyor: 'O günkü siyasi hava bunu gerektiriyordu' diyor. Nitekim öyledir. O günkü siyasi havadan dolayı bazı şeyler söylenmiyor. Haa doğrudur veya yanlıştır bak orası tartışılır, yani orası ayrı bir konu. Yoksa Mustafa Kemal Paşa çok uzun süre kalıyor o odada ama bir sayfalık bir şey yazıyor. Hadi onu geçtim, Kazım Karabekir Paşayı ele alalım. Onlarca kitabı var. Kendi günlüğü var. Okusan evlat, her şeyi

14 F. Kandemir, Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, Yakın Tarih, İstanbul, 1965, s. 26.

yazıyor. Hatta öyle ki hava durumunu dahi yazıyor. Bak abartmıyorum gerçekten, hatta dur göstereyim" dedikten sonra usta arkasındaki rafa yöneldi ve ardından Kazım Paşanın 'Günlükler'ine elini uzattı. Sanki daha yeni koymuş gibi yerini direk buldu. Ardından tekrar oturdu ve sayfa başına aldığı notlardan o bölümü bulup hafıza göstererek;

"Bak evlat, sayfa 71. Görüyorsun değil mi ne yazıyor? 27 Mart 1323 yani 9 Nisan 1907 filan. Ne yazıyor, yağmurlu. Diğer güne bak. 10 Nisan, hava güneşli, parçalı bulutlu yazıyor. 23 Nisan, bir çete evini bastık, bir şey yok, hava kapalı diyor. Yani gördüğün gibi hava durumunu dahi yazan Kazım Paşa, Vahdettin ile yaptığı kendi görüşmesini yazmıyor. Yani orada bir kapalılık var evlat. Bunu yapan sadece Mustafa Kemal Paşa değil. Yani hatıratlara ve günlüklere baktığın vakit herkes orada susuyor. Çünkü artık o dönem kapandı diye bakıyor herkes. Kimse açmıyor konuyu. Ama biz hatıralara ve kaynaklara bakınca Vahdettin'in de bu planın içinde olduğunu görüyoruz. Yoksa John Bannet'ın da belirttiği gibi giden birlik barış birliği değil, bildiğin savaş birliği.

Yani bunu sultan fark etmiyor mu? Elbette biliyor. Buradan da şu çıkmasın: İşte planı Vahdettin kurdu, Mustafa Kemal Paşa oynadı. Böyle de değil ya da planı sadece Mustafa Kemal Paşa kurdu, yine böyle de değil. Sana en başta anlattığım gibi evlat, planı kuran devlet diyeceğimiz adamlar. Oradaki ordu. Herkes birbiriyle bağlantılı bir şekilde operasyonu gerçekleştiriyor. Hatta Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta bu konuya şöyle değinir: Kendisi Anadoluda Milli Mücadeleyi başlattıktan sonra, İngilizler ve hain diyeceğimiz Damat Ferid zorlamalarla hilafet ordusu adı altında bir ordu kurarlar. Kurdukları bu ordu Milli Mücadele ordusunu yok etmek için kurulmuştur. Başına da Suphi Paşa geçer ki bu kişi Mustafa Kemal'in de sevdiği biridir. Mustafa Kemal Paşa çok şaşırır onun bu ordunun başına geçmeyi kabul etmesine. Neyse çok sonra anlatır olayı. Suphi Paşa çok çok sonradan Ankara'ya geldiğinde Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşır. Mustafa Kemal Paşa orada sorar: 'Neden bize karşı olan hilafet ordusunun başına geçtin?' diye. Suphi Paşanın verdiği cevap aslında her şeyi anlatır. Suphi Paşa, Mustafa Kemal Paşaya gülümseyerek şu cevabı verir: 'Size yenilmek için paşam.'"15

"Aaa bunu hiç duymamıştım usta."

"Aslında bilmediğimiz ve duymadığımız o kadar çok bilgi ve olay var ki evlat. Bunları biraz okusak yavaş yavaş olaylar netleşiyor. Ortada bir danışıklı dövüşün olduğunu anlıyoruz ama ne yazık ki çok okumuyor ve bir de birbirimize bileniyoruz. Ne yazık ki çoğu kesim 'Ama saklıyorlar, biz ne yapalım?' diyor. Tamam, açılmayan belgeler var, doğru ama açılmış yüz binlerce belge de var. Yani onu geçtim, hatıralar var. Bunları okudukça yakın tarih biraz kafana otur-

15 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, C. I, Kamer, İstanbul, 1999, s. 488.

maya başlıyor. Ama dediğim gibi ne yazık ki kimi kesim de var ki bu konulara hiç girmemiş. Yani o dönemi yaşamış ama yazmamış. Böyleleri de çok var. Ama yazan da çok var. Bu yüzden durmadan okumak lazım evlat. Sadece sınav sorusu çözmek yetmez. Bize sadece sınav sorusu çözüp üniversiteleri dolduracak adam değil, bize üniversiteleri adam edecek dolu beyinler lazım. Bu yüzden genç kesim durmadan okumalı."

"Usta, okuyoruz biraz ama hani nasıl diyeyim yani bazen kafada şüphe de bırakan şeyler var. Hani tamam çok sonra yazmış Nutuk'u Mustafa Kemal, eyvallah tamam ama yani bazı sözler var örneğin orada, Vahdettin için soysuz da diyor. Misal bu konuya ne diyeceksin? Yani tamam o vakitler bunu demesi gerekiyor dedin ama bir kişi bunu dediyse gerçekten bir düşmanlık yok mudur? Yani Rauf Orbay'ın dediği gibi o gün için söylenmiş bir söz mü?"

Usta gencin bu çıkışına biraz gülümsedi. Alaycı değildi ama biraz alaycı gibi gülümsedi. Ardından gence yaklaşıp;

"Bu sözü söyleyen Sarı Çizmeli Mehmet Ağa de-

ğil evlat ya da normal bir araştırmacı değil. O dönemi yaşamış ve hayatının sonuna kadar Mustafa Kemal Paşaya saygı duymuş biri ki kendisi zamanında Mustafa Kemal Paşayı İzmir suikasti adı altında öldürmekle suçlanmasına rağmen.”

“Yok usta, ben o manada demedim yani şey olarak...”

“Dur dur, ben olayı anladım. Bak sana bir başka örnek vereyim ki kafana tam otursun. Öncelikle Mustafa Kemal o gün için bunu dedi ama Vahdettin öldüğünde Vahdettin için ne dedi bilir misin?”

“Bilmiyorum usta, hiç duymadım.”

“Olay 1926 yılında geçmektedir. Yani daha Nutuk yazılmamış, yani mecliste okunmamıştır daha. Olayı nakleden ise Sultan Vahdettin’in ablası Mediha Sultanın torunu Fethi Sami Baltalimanlı. Fethi Sami Bey’in bu sözlerini ise o gün Atatürk’ün sofrasında bulunan Hamdullah Suphi Tanrıöver nakleder.”

“Ne demiş usta?”

“Vahdettin vefat ettikten sonra Ankara’ya bir telgraf çekilir, ‘Vahdettin’in vefat ettiği haber alınmıştır’ denerek. Ardından hemen bu Atatürk’e iletilir. Atatürk haberi işitince ‘Çok namuslu bir adam öldü’ deyip ekler: ‘İsteseydi Topkapı’nın bütün cevahirini götürür ve öyle bir ordu kurup geri dönerdi ki...’”16

“Vay be usta bunu duymamıştım hiç.”

“Ve evlat bu çok ama çok önceden yazılmış bir şey. Şimdi mantıken bir düşün yani cumhuriyet kurulmuş, aradan yıllar geçmiş ama Mustafa Kemal Paşa orada Vahdettin için namuslu bir adam diyor.

16 Murat Bardakçı, a.g.e., s. 413.

Fakat bir yıl sonra ise okuduğu Nutuk’ta soysuzlaştı diyor. Bu sözü de özellikle seçiyor. Yani artık ataları gibi devam ettirmedi gibi bir algı veriyor. Şimdi kendine sor, bir yılda ne değişti ki? Vahdettin ölmüş. Yani öbür dünyadan Mustafa Kemal Paşanın rüyasına mı girdi? Tabi ki hayır. Neden bu ifadeyi kullanıyor? Başta da dediğim gibi siyasi olarak söylenmiş ve Rauf Orbay’ın da dediği gibi o gün için söylenmiş bir söz.”

Peki usta, Mustafa Kemal Paşa isteseydi geri döner bir ordu kurar filan diyor ya, yani istese başarılı olur muydu?”

“Kolay değil evlat. Başarılı olamazdı ama ortalık çok karışırdı. Zaten onun İstanbuldan ayrılma sebebi de budur. Yani çoğu kimse onu kaçtı diye görür ama Atatürk’ün açıklamasını görüyorsun onca şeye rağmen. Tamam büyük bir küslük var belki ama aşırı bir kindarlık yok. Açık açık itiraf ediyorlar.”

“Usta, peki niye gitti İstanbuldan?”

“İki sebepten dolayı evlat. Gitmek zorundaydı. Bir de gitmese çok kan dökülürdü.”

“Nasıl yani usta?”

“Evlat, öncelikle çoğu kişi zannediyor ki Milli Mücadeleden sonra herkes padişaha düşman idi. Asla böyle bir şey yok. Hâlâ padişah taraftarları

azımsanmayacak kadar var. Haa karşıt olanlar da

fazlasıyla var. Bu durumda eğer Vahdettin gitmese bir iç savaş kaçınılmaz. Nitekim bizzat doktoru bunu söylüyor.”

“Ne diyor usta?”

“Torunlarının anlatımıyla olay şöyle gerçekleşiyor. Sultan Vahdettin İstanbul’dan ayrılmak istediğinde doktoru Reşad Paşa da sultanla gelmek istiyor. Tabi sultan bunu istemiyor. Yani eşinden çocuğundan ayrılmasını istemiyor ama o zorla gideceğini belirtiyor ve ardından hanımına şunu söylüyor: ‘Zat-ı şahane, kardeş kanı akmasın diye gitmeye karar verdi. Benim de beraber gitmem şart. Kendisini tek başına bırakamam, sadakatimle bağdaşmaz. Bir yere emniyetle yerleştiğini gördüğüm zaman geri döneceğim’17 diyor. Dikkat et, kim diyor bunu? Doktoru diyor. Yani kaçmak yok ama gitmek de zorundaydı. Çünkü kalsa, gerçekten bir iç savaş olurdu ki bu vebali iki taraf da yaşardı. Haa o gitti diye her şey bitiyor mu? Hayır tabi ki. Vahdettin’i ilk başta İngilizler kullanmak istiyor ama o yanaşmıyor. Ardından bildiğin gibi çok sonra tabi İtalya’ya yerleştiği vakit oranın kralı Vahdettin’e para yardımı yapmak istiyor, köşk ayarlayalım filan diyor. Vahdettin ne kadar saltanattan ayrılmış olsam da hâlâ halifeyim, bunu kabul edemem diyor ama bunu deme sebebi sadece bu da değil. O da anlıyor olayı. Kullanılacağını biliyor, bu yüzden o da ona yaklaşmıyor.

17 a.g.e., s. 347.

Şimdi tekrar ayrılma konusuna gelirsek, illa ki gidecekti, gitmeseydi kendisi için de sıkıntı olurdu, bu da ayrı mevzu. Hatta aslında konuyu biraz uzattım ama bunu da söyleyeyim ki daha net anlaşılsın. Yine torunu olan Hümeyra Özbaş, Sultan Vahdettin’in ayrılma sebebi olarak şunu söylüyor: ‘Kovulacağım biliyordu. Padişah atıldı dedirtmemek ve memlekette bir mâni teşkil etmemek için kendi arzusuyla gitti ve en doğrusunu yaptı gibime geliyor.’ Gördüğün gibi torunu dahi ayrılmasına hak veriyor. Nitekim ayrılmasaydı zorla kovarlardı ki bu da bir iç savaş doğururdu.

Aralarında bir kızgınlık olmasına rağmen Vahdettin, Mustafa Kemal Paşa için hakaret edildiğinde buna engel olmuştu. Hatta torunu anlatır olayı. O zamanlar vatanından ayrılmış olan Vahdettin evinde otururken, Hanzade Sultan bahçededir. Hani bilinen bir şarkı vardır ‘Yaşa Mustafa Kemal Paşa Yaşa!’ diye. O zamanlar tabi küçük yaştayım diyor ve anlatmaya devam ediyor: O gün bu şarkıyı söylerken bir anda kalfa yanıma gelip;

‘Aman bunu söylemeyin Şahbabanız üzülür’ der. (Vahdettin’in torunları dedelerine Şahbaba derlerdi) Ben de korktum, tamam dedim. Ardından kalfa yanıma yaklaşıp;

‘Yaşa deme, Kahrol Mustafa Kemal de. Kahrol de.’ Ben de tabi çocuğum, ne olduğunu bilmiyorum ama başladım ‘Kahrol Mustafa Kemal Paşa Kahrol’
32

demeye. Tabi ben bunu dediğim vakit pencereden Şahbabam çıkıp çabuk buraya gel dedi. Ben korkuyla gittim ve içeri girdim. Şahbabam bana bakıp;

‘Sen daha yeni ne söylüyordun?’ diye sordu. Ben de:

‘Kahrol Mustafa Kemal diyordum dedim. Şahbabam:

‘Hayır hayır, ondan önce ne diyordun?’ diye sorunca, ben de:

‘Yaşa Mustafa Kemal Paşa Yaşa diyordum dedim. Şahbabam:

‘Niye değiştirdin de böyle söylemeye başladın?” deyince ben de:

‘Kalfa dedi ki siz kızarmışsınız ve bunu söylersem mutlu olurmuşsunuz’ deyince Şahbabam önce kendi kendine; ‘Cahil kalfa! Cahil kalfa ne bilecek? deyip bana kızgınlığından taviz vermeden bakıp;

‘Bu şarkıyı bir daha söyleme. O her şeye rağmen büyük askerdi’ dedi.’”18

“Vay be usta! Niye laf ettirmiyor ki! Valla helal olsun.”

“Evlat, bu devlet terbiyesidir. Mustafa Kemal Paşaya kızgınlığı var ama kendi askerine yani haysiyetine laf ettirmiyor. Sadece İstanbul’dan ayrılmadan

18 a.g.e., s. 502.

önce Ankara temsilcisi olan Refet Paşaya ‘Biz böyle anlaşmamıştık’ denildiği söylenir ki söylemiştir de.”

“Peki usta, sence anlaşma ne idi?”

“Bunu bilemeyiz evlat.”

“Usta ama bir tahmin yürütebilirsin herhalde.”

“Aslında hani tam demeyeyim ama Kazım Karabekir Paşanın hatıraları aslında bir şeyleri açık ediyor.”

“Nedir o?”

“Paşaların Kavgası kitabında.”

“Adı mı?”

Evet yani belki sonradan da konmuş olabilir ama kendi de koymuş olabilir bu ismi.”

“Hım, anladım usta, buyur.”

Cumhuriyet sonrası halife olarak birinin seçilmesi isteniyor. Bak bu olayı anlatan Kazım Paşa. O gün diyor ki Mustafa Kemal Paşa Vahdettin'in olmasını istiyor.”

“Aaa yani?”

“Evet, Vahdettin olsun diyor.”

“Eee niye olmadı?”

“Kazım Paşa karşı çıkıyor.”

“Nasıl ya?”

“Evlat bir plan olsa da halk bunu bilmiyor. Kazım Paşa da bundan olsa gerek Mustafa Kemal Paşaya bunun yanlış bir hamle olacağını söylüyor. Ardından ise reddediliyor.19 Yani anlayacağın, tabi

kesin demiyorum ama anlaşmada cumhuriyet olsa bile ki bunun konuşulduğunu da düşünmüyorum ama Vahdettin halife olacak. Başta olacak ama bu hani İngilteredeki gibi bir sistem de gelebilir gibi bir şey de söylenmiş olabilir.

"Ama rejim değişikliği için kabul sözü çıkmış mıdır?" Yani Rejim değişikliği olup Osmanlı soyunun halife olmas için bir antlaşma mı olmuştu?"

"Yani o da söylenmemiş olabilir. Çünkü Vahdettin, hanedanımızda saltanat olmayan bir halifeliği kimse kabul etmez de diyor. Şimdi tam konuşamıyorum ama belki de Mustafa Kemal Paşa bugünün diliyle ordunun başı da olabilirdi. Mesela Enver Paşa gibi. Devletin perde arkasında ama devleti yöneten. Yani anlayacağın evlat, o odada konuşulanlar biraz o odada kaldı. Ama ortada bir plan var lâkin bu plan çok çok değişti. Haa bunun olması da normal. Çünkü bir gücü ya biri elde edecekti ya da elde edene biat edilecekti. Cumhuriyet de sadece Mustafa Kemal Paşanın kafasında olan bir şey değil. Kazım Karabekir Paşada da var bu."

19 Kazım Karabekir, Paşaların Kavgası, Emre, İstanbul, 2005, s. 48.

Peki usta, neden illa biri gitmek zorundaydı Anadolu'ya?"

"Nasıl yani?"

Yanı neden Vahdettin gitmedi de birini göndermek zorunda kaldı ya da neden bir şehzade gitmedi. Birlikse birlik. Herkes padişaha biat etmez miydi?"

Ederdi tabı ki evlat. Hatta Mustafa Kemal Paşanın peşinden gittikleri gibi daha fazla bir heyecanla padişahın peşinden de giderlerdi ama padişah İstanbul'dan ayrılamazdı. Çünkü bunu denemek istediler ama yapamadılar."

"İngilizler mi geçirmedi?"

Hayır, tam tersi İngilizler isterseniz biz sizi götürürüz dediler."

"Nasıl yani?"

Dur anlatayım. Hanedan içinden Sultan Vahdettın'ın ablası Mediha Sultanın oğlu Sami Bey Anadolu'ya geçmek istiyor. Tabi bu olaydan Vahdettin'in de haberi var. Neyse işte, her şey hazırlanıyor. Sami Bey çocuklarıyla vedalaşıyor ve en son onlara yaklaşıp; Annelerinize iyi bakın. Silahınız da var. Eğer Rum gelir ise vurun' diyor.

Tabi ağlaşmalar artarken, hizmetçi gelip bir misafirin olduğunu söylüyor. Gelen İngiliz Yüksek Komisen Rumbold. Sami Bey ile görüşüp Yıldız Sarayına sultanın yanına çıkmak istediğini söylüyor. Sami Bey de sanki bir şey yokmuş gibi tamam diyor ve gidiyorlar. Sultanın huzuruna çıkıyorlar. O vakitler sultan da yol hazırlığı yapmakta. Yani İngilizler bunların hepsini öğreniyor. Ardından İngiliz yüksek komiseri sultana bakıp;

Anadolu'ya geçmek isterseniz size yardımcı oluruz. Biz sizi geçiririz isterseniz. Ama eğer siz İstanbul'dan giderseniz biz de gideriz. İstanbul'da tek bir İngiliz neferi kalmaz. Çatalca'nın ilerisinde 5 bin Yu-

nan askeri de beklemekte. Siz giderseniz biz de gideriz ve biz gidersek onlar gelirler. Karar sizin majesteleri' diyerek hafifçe başını eğer ve çıkar."20

"Usta, ne var yani bunda? Gelseler ne yazar?"

"Evlat, şu anki akılla düşünüyorsun ama eğer Yunanlılar gelseydi, İstanbul kan gölüne dönerdi. Bunu biz dahi istemiyorduk ve işte bu yüzden elimiz kolumuz bağlıydı. Yani o zamanki akılla düşündüğün vakit, Yunanlıların nasıl bir bela olduğunu anlıyorsun. Hatta Birinci Dünya Savaşı bittiği vakit, İttihatçılar Ayasofya'nın her tarafına bomba düşüyor."

"Niye?"

"Eğer Yunanlılar İstanbul'a ayak basarsa Ayasofya'yı uçuracaklar."

"Niye? Anlamadım usta."

20 Murat Bardakçı, a.g.e., s. 219.

Çünkü evlat, Yunanlılar Ayasofyaya gelirse Ayasofya'nın minarelerini yıkıp camiyi tekrar kilise yapacaklarını biliyorlar. İşte bu yüzden İttihatçılar Kilise olacağına yok olsun!' deyip dinamitleri döşüyorlar."

"Vay be usta! İş bu kadar ciddi haa."

"Aynen öyle evlat. Yani şu an çok fark etmesek de Ayasofya gerçekten Hıristiyanlar için çok önemli. Hele o Yunanlılar yani Rumlar için..."

"Nasıl bir önemden bahsediyoruz usta?"

Bak sana ünlü İngiliz siyasetçi Lord Grandville'in tespitini söyleyeyim ki daha net anla olayı."

"Ne diyor usta?"

"O zamanlar yani Osmanlı yenilip artık işgal yavaş yavaş başladığı vakit, Lord Grandville çıkıp şunu söylüyor: 'İstanbul'un Rum halkı son derece heyecan içindedir. Duygudan pek az pay almış olan Yunanlılar bile İstanbul'u eylemli olarak elde etmeyi umut içinde bekliyorlar; öyle ki her bir Rum'un Ayasofya'ya karşı duygusu Müslümanların Mekke'ye, Yahudi ya da Hıristiyanların Kudüs'e karşı besledikleri duygudan daha çoktur.21 İşte aynen bunu söylüyor evlat."

Vay be usta! Ben bu kadar önem verdiklerini bilmiyordum."

21 Gotthard Jaeschke, a.g.e., s. 94.

"Evlat, ünlü tarihçimiz Halil İnalcık Hocanın bir sözü vardır. Aslında söylediği o söz her şeyi anlatır. Birçok araştırma yapan Halil İnalcık Hoca, en son bir şey fark edip şunu söylüyor: 'Batı İstanbul'un fethini ve Ayasofya'yı hiçbir zaman unutmadı' diyor. İşte mesele bu kadar derin evlat. İşte sırf bu yüzden padişah da İstanbul'dan çıkamıyor çünkü çıktığı an tehdit belli. Biz gideriz, Yunanlılar gelir. İşte o zaman Ayasofya'nın minareleri düşer, çanlar çalar evlat. Bu korku, padişahı ve hanedanını her zaman İstanbul'da durmaya zorluyor."

"Peki usta, neden Sevr'i imzaladı padişah?"

"İmza mı?"

"Evet usta."

"Evlat, Kazım Karabekir Paşa ne der bilir misin?"

“Ne usta?”

“Vatandaş! Yanlış bilgi felâket kaynağıdır. Her işin evvela hakikatini ara ve öğren! Sonra münakaşasını istediğin gibi yap! Birincisi vicdanına, İkincisi seciyene (karakterine) ve irfanına dayanır.”22

“Bak evlat işte bu söze çok önem ver çünkü tarihte hep bu yanlış oluyor. Yanlış bilgi her zaman felaket doğuruyor.”

“Peki, aslı ne usta?”

22 Kazım Karabekir, Hayatım, s. 13.

“Peki usta, hadi zaman kazandırmak istedi, eyvallah diyelim. Ya işler çıkmaza girseydi, o zaman ne olacaktı? Yani bir plan düşünülüyor ama riski büyük bunun. Ya yürürlüğe girmiş olsaydı? Tabi bu sözlerimi yanlış anlama usta, karşıt görüş olsun diye söylemiyorum, sadece merak ediyorum.”

“Anladım evlat, anladım. Her ne kadar ses tonun biraz yüksek çıkmış olsa da.”

23 Sultan Vahdettin, Ben Hain Değilim - Sultan Vahdettin’in İstanbul’dan Ayrıldıktan Sonraki İlk Açıklaması, Derin Tarih,

“Sana farklı kaynaklardan olayı anlatayım evlat. Bak, öncelikle Vahdettin kendisine ait küçük hatıra kitabında bu işin içinde neden olduğunu şöyle anlatır: ‘Ben Sevr Anlaşmasını kesinleşmiş sayılacak şekilde tasdik etmedim. Meselenin kesinlik kazanmasının ancak Meclis-i Mebusan’ın kabul etmesinden sonraki onayıma bağlı olduğunu, ayrıca hak ve adalet ile bağdaşmayacak olan böyle bir anlaşmanın devam etmesinin ve böyle bir karara varılmasının mümkün olamayacağım bildiğimden, hakkımızın anlaşılmasına uygun bir zamanın gelmesine kadar vakit kazanmak için anlaşmanın hükümetçe kabul edilmesine taraftarmış gibi göründüm...’23 Yani yanlış anlama evlat, Vahdettin’i temize çıkarmak için söylemiyorum bunları, sadece bazı gerçekler var. Gördüğün gibi amaç aslında Anadolu’daki Milli Mücadele’ye zaman kazandırmaktır.”

“O yüzden dedim yani yanlış anlama usta. Refleks olarak öyle bir çıkış oldu.”

“Neyse, önemli değil. Şimdi senin soruna gelelim. Ya işler çıkmaza girseydi diyorsun. Tabi ki padişah bunu da düşünüyor. Hatta buna da kendisi cevap veriyor.”

“Ne diyor usta?”

“Tabi öncelikle şunu bir düzeltelim. Anlaşmayı sultan imzalamadı. Bir Osmanlı heyeti imzaladı. Haa padişah da imzalasaydı o zaman yürürlüğe girerdi. Padişah da işte bu iş doğrultusunda oyalama taktiğiyle imza atmadı. Şimdi senin soruna gelelim. Ya işler çıkmaza girseydi? Vahdettin de aynen bu soru kendisine sorulmuşçasına şunu söylüyor: ‘Eğer iş. ler kötü gider ve bu oyalamayı başaramazsam, anlaşmayı imzalamaktansa tahttan feragate (çekilmeye) kararlıydım.’24 İşte tüm mesele bu evlat... Eğer işler istendiği gibi gitmeseydi, Mustafa Kemal Paşa Anadolu’da başarılı bir iş yürütmeseydi, padişah da

tahttan çekilecekti ki bu, anlaşmayı bir bakıma düşürecekti. Yani padişaha baktığımızda aslında yapt^ günü kurtarmak, zaman kazanmak ve Anadolu'daki mücadeleye bir bakıma böyle yardım etmek."

"Peki, usta, şimdi bu dediğimi yanlış anlama ama Vahdettin yani kendini doğru çıkarmak için bunları diyor olamaz mı? Yani hani şimdi..."

24 Murat Bardakçı, a.g.e., s. 168.

"Evet, dediğin olabilir evlat. O zaman ne yaparız, başka kişilerin dediklerine bakarız. Hatta ben sana bırak Türkleri, düşmanımızın bu konu hakkında neler söylediğini anlatayım."

"Ama yanlış anlama, dediğim gibi amacım kötülemek değil."

"Evlat, aklına gelen her şeyi sor. Bir bakıma okuyucunun da sesi oluyorsun. Neyse, konuya dönersek, Lloyd George'u bilir misin bilmem. İngilterede başbakanlık yapmış biridir. Sevr konusu için 'Çılgın bir proje olduğunu ama ölü doğan bir çılgın anlaşma olduğunu'25 yazar. Bunu kim söylüyor? İngiliz bir siyasetçi ki kendisi o zamanlar İngiltere'de başbakanlık yapmış bir isim demiştik. Yani bu çerçeve doğrultusunda baktığımız zaman, Vahdettin'in kendini savunmak için söylemediğini görüyoruz. Olaylar çok farklı bir şekilde. Sana en başta da söylediğim gibi bir danışıklı dövüşün olduğunu görüyoruz."

"Peki, usta, bu danışıklı dövüşte Sultan Vahdettin neden İngiliz yanlısı olan Damat Ferid'i yanında tutuyor?"

"İşte tam da bu yüzden. İngiliz yanlısı olduğu için. Yani göze çok batmak istemiyor. Hatta Atatürk de zamanında İngiliz yanlısı açıklamalar yapıyor ve bu konu hakkında aynen şu yazılıyor: 'Bir plan çerçevesinde hareket eden M. Kemal, Anadolu'ya geç-

25 Gotthard Jaeschke, a.g.e., s. 22.

mek ve tasarılarını gerçekleştirmek için İngilizlerle iyi geçinmenin yollarını aradı. İngilizlere yakın görünmeye çalıştı. Ünlü casus Rahip Frew'le dostluk kurdu.'26 Gördüğün gibi Mustafa Kemal Paşa da bir şeyler yapıyor. İngiliz yanlısı görünüyor. Sebebi ne? Bir plan dâhilinde. Şimdi iki kesime baktığımız vakit ne görüyoruz? Mustafa Kemal Paşayı seven kesim, vay Vahdettin İngilizlerle görüşmüş vay alçak diyor. Vahdettin'i seven kesim ise Mustafa Kemal'i İngilizlerle görünce bu sefer de o kesim ona alçak diyor. Haa sonradan aralar bozulmuş, değişmiş ayrı mesele ama Milli Mücadele'de her zaman resmî olmasa da bir birliğin olduğunu görüyoruz. Danışıklı dövüşün yapıldığı bir birliktelik."

"Peki, usta, bu danışıklı dövüşte Enver Paşa da var mı?"

"Tam olarak yok evlat."

"Neden usta?"

"Evlat çünkü bir birliktelik olması isteniyor."

"Enver Paşa bunu bozar mıydı?"

"Yani kendisi gelip tabi tabiri caizse oyun bo-

zucu rolünde olmazdı ama onun taraftarları vardı. Hâlâ dediğim gibi İttihatçı bir kesim var ve bu kesim Mustafa Kemal Paşa yerine Enver Paşayı istiyor. Bu doğrultuda büyük bir ayrım olurdu.”
“Baki Öz, Atatürk’ün Anadolu’ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü, Cumhuriyet, İstanbul, 2000.

“Hırtım, anladım. Enver Paşa o yüzden gelmedi hiç.”
“Aslında gelmedi değil, gelmek istedi ama yapamadı. Aynı zamanda Anadoluda da o gelmesin diye çok dedikodu da çıkarıldı. Enver Paşayı sadece Mustafa Kemal Paşa istemiyor sanma. Onun gelmesini ne Sultan Vahdettin ne Kazım Karabekir Paşa ne de bir başkası istiyor. Dediğim gibi Enver Paşa hainlik yapar diye değil, sakın yanlış anlama. İstenmeme sebebi hâlâ taraftarlarının olması ve Milli Mücadeledeki birliği bozabilir korkusu.”
“Sence Enver Paşa Milli Mücadelenin başında olsaydı nasıl olurdu?”
“Halk bunu istemezdi evlat.”
“Niye?”
“Evlat hem halk, hem padişah hem de üst rütbelilerin çoğu İttihatçılara aşırı şekilde düşman. Çünkü Birinci Dünya Savaşı kaybedilmiş ve çok sıkıntı çekilmiş. Halkın gözünde bunun tek sorumlusu İttihatçılar ki haklılar da. Sonradan her şey aslında Enver Paşaya yüklendi ama tabi o da tek başına değildi. Sana şöyle anlatayım, insanlar artık İttihatçılara o kadar düşman bir hale gelmişti ki Milli Mücadele zamanında bu Damat Ferid filan İngilizlerle beraber insanları Anadoluda başlayan Milli Mücadeleye karşı ‘Bunlar İttihatçı’ diyerek korkutup uzak tutmaya çalışıyorlardı. Hatta öyle ki Falih Rıfkı Atay ‘Çankaya’

adlı eserinde bir olay anlatır. İşte Milli Mücadelede zamanında halk arasında dolaşırken biri soruyor bir köylüye. ‘İttihatçılar mı galip gelsin yoksa Yunanlılar mı?’ diyor. Adam direk cevap veriyor: ‘İttihatçılar galip geleceğine Yunanlılar galip gelsin.’”27
“Vay be usta, bu kadar haa!”
“Yani evlat, dehşet bir bilenme var. Haa bunu şimdiki akılla düşünme tabi, o zaman çok farklı idi. Her yer savaş ve savaştan bıkmıştı artık insanlar. Bunun sorumluları olarak ise İttihatçıların hayal peşinde gitmesi görünüyordu. Hain demiyorum yanlış anlama ama halk gerçekten çok bıkmıştı.”
“Peki, usta, yani biraz konudan farklı bir yere geçer gibi olacağız ama kim bu İttihatçılar ya? Yani OsmanlI’da bir gizli teşkilat filan mı? Ne zaman çıktılar? Osmanlı’nın istihbaratı filan mı bunlar?”
“Aslında evlat ben bir şey demeyeyim direk ki yanlış anlaşılmak istemem. İstersen sana ünlü yazar Hüseyin Cahit Yalçının İttihat Terakki için söylediğini anlatayım. Nitekim o dönemi yaşamış biri. Hem gazeteci hem de siyasetçi. Kısaca şöyle diyor evlat:

‘İttihat Terakkiyi kuranlar hayatı, dünyayı, siyaseti bilmeyen deneyimsiz gençlerdi. Bunlarda yalnız yüksek bir ateş vardı: Vatan sevgisi. Sarayın baskısı düşüncesiyle ülkenin battığını görüyorlar (yani öyle düşünüyorlar) ve yurdu kurtarmak istiyorlardı. Bu-
27 Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Pozitif, İstanbul, 2012, s. 336.
; -

nun için de meşrutiyetin gerekliliğine inanıyorlardı.”28

İşte gördüğün gibi evlat. Aslında vatanlarını seven insanlar bunlar. Hüseyin Cahit Yalçının da dediği gibi delidolular ve içlerinde ateş olan asker adamlar bunlar. Yani siyaset bunlara göre değil. Tamam, hataları var lâkin devlet yönetmek ordu yönetmeye benzemez, bunu bilmiyorlar.”

“Peki, usta, sence bu İttihatçıların istediği meşrutiyet gerçekten gerekli miydi?”

“Bak evlat, önce sana meşrutiyetin ne olduğunu söyleyeyim. Meşrutiyette kısaca başta padişah olacak ama altta ise başbakan olup bir meclis kurulacak. Yani yasaları sadece padişah çıkarmayacak. O meclis yasaları çıkaracak ve meclisin içinde de her türlü ırktan adam var. Türk’ü var, Arap’ı var, Ermeni’si var, bilmem işte birçok milliyetten kişi var. Yani böyle bir meclis. İttihatçılar böyle bir meclisle ülkede birlik ve beraberlik olacak diye düşünüyor. Sence olur mu?”

“Valla bilmem ki usta.”

“Hatta dur bak, ben yine susayım. Sana bu konu hakkında Hıristiyanların metropolitinin ne söylediğini anlatayım.”

“O kim usta ya?”
28 Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2000, s. 49.

“Yani bizim ilçe müftümüz gibi biri ya da din sorumlusu gibi işte. Hani belirli bölgelerin sorumlusu gibi.”

“Haa anladım usta. Eee ne diyor metropolit?”

“Bu meşrutiyet ilanına karşı şunu diyor: ‘Bu (yani 1908) meşrutiyet Türklerin iyiliği için değil, bilakis onların memleketlerini taksim için, Siyonist ve Farmasonların müşterek gayretiyle ilan edilmiştir.’29 Bak dikkat et ne diyor? Devletin bu sayede bölünür diyor ve çok önemli bir şey söylüyor. Farmasonların gayretleriyle oldu diyor. Yani dinsiz Masonların gayreti.”

“Nasıl? İttihatçılara mı diyor?”

“Hayır hayır. Yani bu Emmanuel Karasu Filan olsun o manada diyor ama İttihatçılar da maşa oldu demek istiyor.”

“Ya bu adamlara hain denmez mi usta?”

“Tabi ki değil evlat. Bir gafillik var yani bir bilmemezlik ama çoğunluğu gerçekten hani vatanını seven ama yanlış hareket eden kişiler. Yoksa Enver Paşa gerçekten dinine bağlı bir insandır. Sanılanın aksine İslamcı biridir. Hatta İttihat ve Terakkinin sembolünü o çıkarmıştır ki yaptığı şey aslında onun karakterini ortaya koyuyor.”

“İttihat Terakki’nin sembolü ne usta?”

29 Cevat Rıfat Atilhan, 31 Mart Faciası, Sinan, İstanbul, 2000, s. 101.

“Yani sembolü derken elle yapılan sembolü kastetmiştim.”

“Ben de aynen onu merak ettim. Bu Masonların yaptığı gibi mi?”

“Hayır hayır. Öncelikle bunları bize anlatan Kazım Karabekir Paşadır. Bilirsin o da zamanında İttihat Terakki nin içinde hatta ilk başlarda başında diyeceğimiz yerdeydi. Sembolü ise şöyle ‘sağ elinin baş ve şahadet parmağıyla göğsünün önünde bir hilal şekli”’30 dedikten sonra usta sağ elini göğsüne koyup hafıza gösterdi. Ardından bu halini bozmadan konuşmaya devam etti:

Gördüğün gibi bunu Enver Paşa ortaya çıkarmıştır. Hatta Enver Paşa İttihat Terakki kurulduktan sonra fesinin üzerine hilal koymuştur ki bu eleştirilere dahi sebep olmuştur. Yani sadece dinci görünüyor diyerek.31 Hatta daha ileri tarihli kaynaklarla olayı şöyle anlatayım evlat sana. Şevket Süreyya Aydemir, o zaman Türkiye’de olan Alman General Liman von Sanders’ten şunu nakleder: ‘Birinci Dünya Savaşının ilk yılları idi. Enver Paşa ile durum değerlendirmesi yaparken, kendisinin ilginç fikirleri olduğunu gördüm. Bunlardan en ilginci ise bana savaşı mutlaka kazanacağımızı ve büyük zaferden sonra kendisinin Kafkaslar’ı tamamen kontrolü altına alıp Hindistan

30 Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti, YKY, İstanbul, 2009, s. 81.

31 a.g.e., s. 112.

ve Afganistan üzerine yürüyeceğini söylemesi idi. O buralardaki İngiliz ve Rus nüfuzunu yok edeceğini ve büyük bir İslam devletinin kurucusu olacağım düşünüyordu.’32 Yani sanılanın aksine Enver Paşanın Turancı hayali yok idi. Onun İslamcı hayali vardı.”

“Peki, usta, neden Turana gideceğim filan di-
O»
yor?

Usta bu söz sonrası istemsiz bir şekilde küçük bir gülümseme attı. Hafız ne olduğunu tam anlamasa da ustanın elbet buna bir cevabı olacağını biliyordu.

“Bak evlat, bunu diyenler şunu bilmez ki: Bizde İran’ın ortasından itibaren doğusu Turan diye geçer. Yani adam hayalini değil, bulunduğu bölgenin adını yazıyor.”33

“Aaa. İnan usta bunu böyle bilmiyordum.”

“Çoğu kişi böyle bilmez evlat. Hatta bazılarına bunu söylersin yani Enver Paşa’nın mektuplarını, işte ne bileyim başka kişilerin hatıralarını filan önüne serersin ama yine de kabul etmez.”

“Usta, laf lafı açtı ama bu İttihat Terakkiyi filan anlatıyordun. Törenleri filan var mı bunların?

32 İlyas Kara, Enver Paşa Basmacılar İsyanı, Yediveren, İstanbul, 2011, s. 152.

33 Murat Bardakçı, Enver, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017, s. 20.

“Var var. Yani gizli bir teşkilat gibi düşün. İlk başlarda böyle ortaya çıkıyor. Haa bağımsız bir şey yapmıyorlar. Yani İtalyadaki Carbonari örgütünü örnek alıyor. Hatta ünlü Yahudi Tarihçi Bernard Lewis bu konu hakkında şunu söyler: ‘İttihatçılar yüksekokulların öğrencileri arasında taraftar kazanarak süratle büyüdü. Kendinden önceki 1865’in Genç OsmanlIları gibi. Bu yeni gizli örgüt üyeleri de İtalyan Carbonari örgütünü örnek almış görünüyor; numaralı hücreler halinde örgütlenmişler, her hücre içinde de her üye bir numara almıştı.’”34

“Peki, usta, kabul törenleri nasıldı?”

“O da gizemli bir şekilde olurdu evlat.”

“Nasıl yani?”

“Dur şöyle anlatayım. İlk başta seni tanıyan birileri seni bu örgüte sokabilir. Yani kendi başına giremezsin. Seni tanıyan ve sana güvenen iki kişi olacak. Ve eğer senin ölmen gerekirse öldürecek, o iki kişi de seni cemiyete sokanlar olur ki iş bu kadar ciddidir. İlk başta siyah bir bezle gözlerini kapatırlar yani eve daha gelmemişsindir. Bu sayede evin yolunu bilmemen sağlanır. Zikzaklar çizerek uzun bir yolda evin yerini tahmin edemeyeceğin şekilde rota çizerler ve öyle getirirler. İçeri girdiğinde ki bu ilk başlarda idi sonradan değişti ama ilk başta yani içeriye ya

34 Bernard Levvis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987, s. 267.

/

da bahçeye girdiğinde demek istiyorum, biri parola sorar, sen hilal dersin. Haa sonra bu değişti, onu da anlatacağım. Ardından içeri girersin. Oturduğunda hafif bir lambanın odayı aydınlattığını hissedersin.35 Sonra yemin törenine geçilir. Tabi bu yemin törenini anlatan bizzat Kazım Karabekir Paşadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti kitabında bizzat anlatır bunları. Hatta töreni yöneten odur ilk başlarda.”

“Tören nasıl oluyormuş usta?”

“Dur sana direk Kazım Paşanın kitabından okuyayım.”

Ardından usta Kazım Karabekir Paşanın ‘İttihat ve Terakki Cemiyeti’ kitabını raftan alıp sayfa 110’u açarak okumaya başladı:

“Süvari Yüzbaşı Akif (general ve mebus) ve ben ilk tahlifi (yani yemin törenini) Enver’in evinde geceleyin yapmak üzere orada toplandık. Enver de gözleri bağlı olarak kolunda Aziz Kahire’yi getirdi. Ufak bahçeden tahlif yeri olarak hazırlanan mutfağa girdik. Sesimi tanınmayacak derecede kalınlaştırabiliyordum. Kısalttığım yemini ezbere okudum ve Aziz Beye tekrar ettirdim. Manzara hakikaten heybetli idi: Biz üç arkadaş siyah peçe ve kırmızı önlüklerle ayakta, önümüzde kırmızı örtülü bir masa. Üstünde bir Kur’an-ı Kerim, az açığında bir Rover ile kama

35 Nevzat Köseoğlu, Şehit Enver Paşa, Ötüken, İstanbul, 2017, s. 47.

(yani silah) birbiri üstünde çapraz vaziyette. Aziz'in sağ eli Kuran üzerinde, sol eli silahların üstünde olarak yemini tekrar etti. Sıra gözlerinin açılarak işareti ve parolayı öğrenmesine geldi. Enver de kapının yanında ayakta bize bakıyordu. Bu manzara karşısında gözleri açılacak Aziz Kahire'nin halini en ince noktasına kadar dikkatle takip ediyordum.

'Gözlerinizi açınız! Şimdi size cemiyetimizin işaret ve parolasını bildireceğim!' dedim. Aziz, merasimin nelerden ibaret olduğunu bilmediği için sevinçle gözlerini kapayan beyaz mendili başının üstünden çıkardı. Karanlıktan ziyaya çıkan gözlerini biraz alıştırdıktan sonra, gördüğü manzaranın ruhuna büyük bir tesir yaptığını her haliyle gösterdi. Ben de canlı cansız her varlığa dikkat edebilmesi için biraz bekledim. Sonra sağ elimin baş ve şahadet parmaklarını hilal haline getirerek ve yumruk tarafı göğsümün üstünde kendisine göstererek:

İşaretimiz böylece hilaldir. Size bu işareti verecek zat, bundan sonra parolamız olan 'muin' kelimesinin 'mim' harfiyle bir söz söyler. Siz de cevabınızda 'ayın' harfiyle bir şey söylersiniz. O tekrar size 'ye' harfiyle bir şey söyler, siz de 'nun' harfiyle cevap verirsiniz. Bu suretle iki cemiyet arkadaşı tanışmış olursunuz. Şimdi tekrar gözlerinizi bağlayın! Sizi rehberinize teslim ederek buradan çıkaracağız' dedim; Enver'e teslim ettim."36

36 Kazım Karabekir, a.g.e., s. 110.

"İşte tören bu evlat, aynen budur."

"Usta, bu şifre olayını biraz anladım ben. Yani hafızlıktan dolayı Arap harflerini biliyorum ama sen istersen örnek vererek Türkçe'yle anlat bir de net anlaşılsın."

"Şöyle anlatayım. Örneğin şifre uçak tamam mı? Eğer bu kişiler konuşacak ise ya da teşkilattan olduğunu belirtmek istiyorsa ilk başta uçak kelimesinin ilk harfiyle bir şey söyleyecek. Misal:

'Uluorta çok kavga oluyor.'

Ardından karşısındaki de: 'Çok oluyor hem de çok aynen.'

Sonra tekrar sözü açan: 'Ama bitecek gibi herhalde ne dersin?'

Sonra karşıdaki: 'Keşke bitse ama bilmiyorum artık.'

Şimdi konuşmanın ilk harflerini birleştir evlat."

"Uçak."

"İşte mesele bu kadar açık."

Genç ardından bir şey söylemek isteyecekti ki istemsiz bir şekilde gülüp sonra tebessümle sözüne başladı:

"Usta, dalga geçmek için söylemiyorum yanlış anlama ama hadi adam U ile başladı, karşıdaki de Ç

ile cevap verdi. Hadi tesadüfen böyle bir karışıklık oldu ne yapacaksın?"

"Yok evlat, yanlış anladın olayı sen. Yani bu şey değil, hani yolda giderken dur bakayım şu İttihatçı

mı bir bakayım deyip kullanacağın bir şifre değil. Yani bir operasyon olur, bir iş olur, o zaman kullanılır.”

“Haa anladım usta.”

‘Zaten başka işaretler de var.”

“Ne misal?”

Misal, ilk karşılaştığında el sıkma şekli biraz farklıdır.”

“Nasıl usta?”

“Bunu da anlatan Kazım Paşa. Hem de olay daha net anlaşılır. O gün İstanbul’a üç kişi gelecektir. Bunların yemin töreni başka bir yerde yapılmıştır. Bunları karşılamaya adam göndermek ister Kazım Karabekir Paşa. O zaman da adamlara şu şifreyi verir:

Ellerini sıkarken şehadet parmağınızın ucuyla karşınızdaki adamın bileğine basacaksınız. Onlar da aynı suretle kendilerini tanıtacaklar.’37 Olay şimdi daha net anlaşıldı sanırım.”

‘Anladım usta, anladım ama içimi kemiren bir soru daha var. Yani şimdi ben Kazım Karabekir Pa-

37a.g.e„ s. 155.

şanın böylesine İttihat ve Terakkinin içinde olduğunu bilmiyordum. Yani o da mı Sultan Abdülhamid Han’a karşı aşırı düşmandı?”

“Sorduğun iyi oldu evlat. Evet düşmandı ama düşman olmasına sebebin ne olduğunu öğrenince hem o dönemi anlayacaksın hem de insanların algılarıyla nasıl oynadıklarını göreceksin.”

“Buyur usta.”

“Yine ‘İttihat ve Terakki Cemiyeti’ adlı eserinde Abdülhamid Han’a karşı olmasının sebebini şöyle anlatıyor: ‘Gazeteler İttihat ve Terakki Cemiyetinin vasıta-i neşriyatı klişesini de taşıyor. Okudukça neler öğreniyordum: Milletin fedakâr ve münevver gençleri çöllere sürülüyormuş, boğuluyor, denize atılıyormuş. Milletin parasını hafiyeler ve saray halkı yiyormuş...’38 diye devam ediyor evlat bu ama algıya bak. Yurtdışından gelen gazetelerde yazan şu; Gençler denize atılıyor, boğuluyor filan filan. Bunu öğrendiğinde genç yaşta ve buna inanıyor, bir de bu inançla büyüyor. Haa halkın ne yazık ki çoğu kesimi de bunun doğru olduğunu düşünüyor. Nitekim İttihat ve Terakki başa geçtikten sonra bir bildiri yayınlıyor. İşte çocuğu kaybolan, öldürülen kim var ise gelsin artık, Abdülhamid yok, başa biz geldik, çocuklarınızı bulacağız diyorlar ama kimse gelmiyor.”

“Niye hâlâ korku devam mı ediyor?”

38 a.g.e., s. 22.

“Hayır evlat, korku değil. Kaybolan çocuk yok. Kimsenin kaybettiği ya da ölüme gönderdiği çocuğu filan yok. Yani bu uydurma bir şey ama insanlar buna inanmış. Algı işte böyle veriliyordu evlat. Haa yanlış anlama, burada bunu İttihat ve Terakki veri-

yor demiyorum, onlar da durumu böyle zannediyor. Peki, bu nereden çıkıyor dersen, Abdülhamid Han'ın yurtdışına sürdüğü yazarlar filan uyduruyor. Sonra bunlar günden güne artıyor. Adamlar kendi uydurduklarına inanıp daha da fazla uydurmaya başlıyorlar."

"Peki, bir baskı yok mu?"

"Bak o konuyu konuşalım açıkça. Evet var ama inan gerekli bir baskı. Bunun süresi biraz uzadı mı? Evet uzadı ama gerekliydi bu baskı. Hatta beni boşver. Aslında objektif olarak konuşmak istiyorum ama şimdi ben dersem bunu taraf gibi olurum. Sana bunu Atatürk derse ne dersin?"

'Nasıl yani? Atatürk Abdülhamid'i seviyor muydu? Onu indiren ordunun içinde zaten o yok muydu?"

"Vardı ama zaten o vakit demedi. O dönemden çok sonra açık bir şekilde bir şeyler itiraf etti."

"Nedir usta? Çok merak ettim."

"Olayı bizzat yaşayan kişi anlatıyor. Adı Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu. Abdülhamid karşıtı

yazıları var. Tarihler 1937 yılını gösteriyor. Yazdığı bir gazetede Abdülhamide karşı aşırı saldırılar yaptığı vakit bir gün Atatürk bunu yanına çağırtıyor. Sonra gel devamını bizzat olayı yaşayan Tepedenlioğlu'ndan dinleyelim:

'Bir akşamüstü Başyaver Celâl Bey beni telefonla aradı, Dolmabahçe Sarayına davet edildim ve saraya gidince hemen hiç bekletilmeden üst kata çıkarıldım. Bir kapı açıldı, kendimi büyük adamın karşısında buldum. Saygılarımı bildirince, mutat bir iki nezaket cümlesiyle beni taltif etti. Sonra:

'Yazını okuyorum' dedi. 'Hürriyetin ilan edildiği zaman küçük bir çocuk olman lazım. Fakat tebrik ederim, o günleri iyi canlandırıyorsun. Yalnız Abdülhamid'i hiç sevmediğin belli.'

Biraz durdu. Elindeki bir renkli kalemi, önünde açık duran kalın ciltli bir Fransızca kitaba dikine vurarak düşünür gibi oldu. Ben susuyordum. Bu hal bir iki dakika devam etti. Sonra birdenbire şu sözler çıktı ağzından:

'Sevme Abdülhamid'i. Gene de sevme! Fakat sakın hatırasına hakaret edeyim deme. Senin neslin biraz daha temkinli kararlar vermeye alışmalı. Bak çocuk! Şahsi kanaatimi kısaca söyleyeyim: Tecrübe göstermiştir ki toprakları üstünde yaşayan insanların çoğunun ahvali meşkûk ve hudutları yalnız düşmanlarla çevrili bir büyük devlette Abdülhamid'in

idare tarzı azami müsamahadır. Hele bu idare on dokuzuncu yüzyılın son yıllarında tatbik edilmiş olursa...'39

Yani diyor ki evlat, Abdülhamid Han'ın idare tarzı o zaman için en müsamahalı yani en hoşgörülü bir idare tarzıydı diyor çünkü düşman dört bir tarafı çevirmişti diyor. Abdülhamid bu baskıyı illa ki yapacaktı diyor ki yaptığı da öyle baskı filan değildi.

O zaman için gösterilebilecek en hoşgörülü yönetim idi diyor. Bunu diyen kim? Sarı Çizmeli Mehmet Ağa değil. O dönemi yaşamış, Abdülhamid'i indiren ordunun içinde bulunmuş ve sonraki dönemi de yaşamış biri. Ardından cumhuriyeti kurmuş, yeni bir devletin başı olmuş ve nice kişinin Abdülhamid'e hakaret ettiğini görmüş ve bilmiş biri. Ama bunu söyleme sebeplerinden biri de Abdülhamid sonrası dönemi görmüş olması."

"Zaten bence artık tartışmaya bile gerek yok. Yani bir de Atatürk bunu o dönemlerde söylüyor. Belkide Osmanlıya en çok karşıt olunan dönemler."

"Aynen söylediğin gibi evlat. Tam da Osmanlıya hakaretin ayyuka çıktığı dönem. Atatürk yine eleştiriyor mu eleştiriyor ama baskı konusunda söylediği söz çok önemli. Evet vardı diyor ama hem gerekli idi hem de en hoşgörülü olan bir yönetim vardı diyor. Sadece 5 kişinin idamını onaylıyor ki bu sayıya da

39 Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, İlan-ı Hürriyet ve Sultan II. Abdülhamid Han, Yeni Matbaa, İstanbul, 1960, s. 39.

kimileri 3 de der.40 Bu idam edilenlerden biri anne babasını öldüren kişi, diğerleri ise ahlaksız suç işleyenler. Yani siyasi suçlular idam edilmedi. Ne yapıldı onun yerine? Sürüldü, müebbet yedi yani başka yerlere gönderildi filan. Ama katil dedikleri adam sadece beş kişinin idamına onay veriyor ki ona Kızıl Sultan diyen kişiyi de biliyorsun."

"Bir Ermeni evlat. Aman pardon! Evlat demişim usta, çok pardon."

"Kafa gitti senin herhalde..."

"Yok usta yaa! Ne derler yani hakikaten hiç okumuyormuşum yaa!"

"Tabi suç sadece sende değil. Eğitim sistemi de okumaya teşvik etmiyor. Ama inşallah düzelecek diye umuyorum onlarca yıldır çözülemeyen sorun."

"Valla usta, ben şanslıyım, senden öğreniyorum ama..."

"Yok öyle evlat, sen de okuyacaksın. Okumak bilgi sağlar sana ki bilgi, Cahit Zarifoğlu'nun da dediği gibi düşünceleri açan anahtardır. Okudukça yeni kapılar açılacak. Bu yüzden deliler gibi oku evlat. Deliler gibi okumadıkça bu sistemin içinde kendini akıllı zanneden bir deli gibi dolaşırsın öylece. Ama neyse şuradan getirdiğin elmalardan ver bakayım."

"Buyur usta doğal, organik."

40 Yılmaz Öztuna, Türkiye Gazetesi, 15.01.2011.

"İkisi de zaten aynı manaya geliyor evlat."

"Yani şey olarak usta, hani o kadar organik, yani o kadar o kadar organik manasında demek istedim."

"Tamam, yeter bu kadar evlat."

Hafız kendi haline ve ustanın sözüne gülerken, diğer yandan da bahçelerinden kopartıp getirdiği elmayı ustaya uzattı. Usta elmayı yerken, genç diğer yandan ustanın boş olduğunu fark ettiği bardağına çayı döküyordu. Birazdan da konunun devamı için

sorusunu soracaktı.

“Peki, usta...”

“Dur evlat, şu elmayı bir yiyelim.”

“Pardon usta, tabi buyur.”

Gencin heyecanına gülümseyen usta hem elmayı yiyor hem de sayfalarını açtığı kitabı okuyordu. İnsan kendi kendine soruyordu: ‘Be arkadaş iki dakika bir dinlen yaa. Dinlenmek için kitap mı okur bir insan?” diye ama usta öyle idi. Aslında sözde genç hafızdı ama Kur’an-ı yaşayan usta idi. Nitekim Allahu Teâlâ Kuranda İnşirah Suresinin 7. ayetinde “Öyleyse boş kaldın (mı) başka bir işe yönel” buyurmaktaydı. Resmen bu ayeti yaşıyordu. Aslında âlimler boş kaldın mı kalk ibadet et manasına yoruyordu ama usta ise ayeti böyle yaşıyordu. Yoruldu mu kitap okuyarak dinleniyordu. Rahmetli Fuat Sezgin Hoca

da öyle imiş. Usta anlatırdı. 23 dil bilen bir adam. Soruyorlar kaç saat çalışıyorsun diye; “Eskiden 16-17 saat çalışabiliyorduk ama şimdi yaşlandık. 13-14 saat çalışabiliyoruz” diyor. Ve bunu dediği zaman 78 yaşında. Genç kendi kendine bu düşüncelere dalarken ustanın sesiyle irkiliverdi:

“Eee nerede kalmıştık evlat?”

“İttihat Terakki usta.”

“Sen ne soracaktın?”

“Hah şey, ee neydi yaa?”

cc n

“Hah, hatırladım usta, hani Abdülhamid zamanında pek çok kişiyi idam etmiyor ya, peki, İttihat Terakki zamanında var mı idamlar? Yani onlarda da yok herhalde.”

Usta acı acı gülümseyip gence bakarken, genç yavaştan yavaştan nasıl bir cevap alacağının farkına varmaya başladı.

“Tarihimizde ilk gazeteci ne zaman öldürüldü evlat?”

Genç kendi kendine “İnşallah İttihat Terakki zamanında öldürülmemiştir, şimdi rezil olmayayım” diye düşünürken, usta daha da ileri giden bir cevap verecekti.

“İttihat ve Terakki zamanında, İttihat ve Terakki’yi eleştirdiği için öldürüldü. Adı Haşan Fehmi.”41

Ve genç sadece küçük bir rezil olduk gülümsemesiyle karşılık verirken, usta da gülümsüyordu.

“Evet evlat, aynen böyledir. Abdülhamid zamanında insanlar idama mahkûm edilir genellikle hatta hep diyelim ama padişah bu idamları müebbete çevirir ve sürgüne gönderirdi. İttihat ve Terakki zamanında bu olmadı. Hatta şu an mısrayı tam hatırlamıyorum ama bir şair: Abdülhamid zamanında cezamız sürgün olurdu ama bunlar geldi her yerde kurdu salıncak’ gibi bir şey diyordu. Yani Abdülhamid zamanında cezamız sürgün olurdu ya da müebbet olurdu ama bunlar geldi, her yerde kurdu darağacını, öyle sallandırıyorlar demekteydi.

Hatta Kuşçubaşı Eşref’i bilirsin. O da Abdülhamid’e karşıdır ama şunu da itiraf eder: ‘Esasen pa-

dişah gaddar değildi. Sürgünü idama tercih ederdi. Sürgün edilenler hep kendileriyle mücadeleye devam ettikleri halde...”42 Bak ne diyor evlat. Adamlar idam edilmeyip sürgün edilmelerine rağmen yine de muhalefet ederler ama Abdülhamid her seferinde idam etmeyip affederdi diyor.”

41 Nevzat Köseoğlu, a.g.e„ s. 78.

42 Eşref Kuşçubaşı, Hayber’de Türk Cengi, Arba, İstanbul, 1997, s. 219-220.

“Ya usta, peki, tamam yumuşak biri ama keşke direnseydi bunlara karşı. Yani Abdülhamid neden direnmedi bunlara?”

“Evlat, aslında çok ihtimal var ama şunu net bir şekilde söyleyebiliriz ki havlu atıyor aslında.”

“O ne demek usta?”

“Biz zannediyoruz ki hayatında tek bir darbe geçirdi. Çok sayıda suikast girişiminde bulundular ona. Başa geldikten sonra bir süre darbe tehlikesi yaşadı. Ardından ilerleyen zamanlarda yine darbe tehlikesi yaşayacaktı ama engel olundu. En sonunda, nasıl desem yoruldu. Nitekim bunu kendi de belirtir. Sırdaşı Tahsin Paşaya aynen şunu söyler: ‘Yaşlandım ve yoruldum. Suyun akıntısına gideceğim. Meşrutiyeti her derde deva sanıyorlar. Denesinler, görsünler...”43 İşte gördüğün gibi evlat, aslında Abdülhamid Han da epey yoruluyor. Bunun sebebi de aslında kendi.”

“Niye ki usta?”

“Çünkü evlat, her işi üzerine alıyor. Aslında burada da onu suçlayamazsın çünkü güvenecek kişiler az ve her şeyi kendi yapmak istiyor. Bunun bir sebebi de zeki olması. Aslında haklı olarak bunun doğru olduğunu düşünüyor ama şu da var ki her şeyi kendin yaparsan vücut mücut kalmaz ortada. Adamın kafa gider. Abdülhamid’in o kadar dönem sağlam durması bile alkışlanacak bir şey aslında.”

43 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 75.

MiİJfm». "V,. '-***•*■:5V “Usta, peki Abdülhamid için korkak diyorlar, ona ne diyorsun?”

“Korkak değil evlat, çok evhamlı biri.”

“Yani usta?”

Yani evlat, her şeyden şüphe duyuyor. Haa bu normal ilk başlarda aslında. Çünkü başa geldikten sonra çok rahat geziyor ama sonra çok geçmeden Ali Suavi baskınıyla karşılaşıyor. Yani Yedi Sekiz Haşan Paşa adamı öldürmese, Abdülhamid indirilip öldürülecek belki de. Yani bir düşün, senden bir önceki padişah amcanı öldürmüşler ve intihar süsü vermişler. Senden önceki Padişah Murat delirmiş. Sonra da sen tahtta iken yeni bir darbe kalkışması olmuş. Allah aşkına evlat, sen nasıl hareket ederdin? Aman gelsinler, darbe yapsınlar mı derdin?”

“Valla haklısın usta fakat keşke denesinler görsünler demeyip karşı dursa idi.”

“Evlat sadece bundan dolayı değil aslında. Senin dediğini o zamanki paşalar da diyor ama Abdülhamid gerçekten de çok naif biri aslında. Hatta o gün bunu dedikleri vakit yani karşı koyalım filan dedik-

leri zaman Abdülhamid şunu diyor: ‘Paşalar, ben Halife-i İslam’ım; Müslüman’ı Müslüman’a kırdıramam’ diyor. Yani mütevazi bir huyu da var ama tabi bana sorarsan, biraz da yorulduğu için bırakıyor.”
“Peki, sence doğru muydu?”

“Yani evlat tabi o vakit pek bilinmiyor ama bence Abdülhamide bir beş yıl sonra aynı dönem sorulsa, herhalde kan dökerim ama bunlara bırakmam derdi. Hatta sonra doktoruna söylediği hatıralarda...”
“Hatırat kitabı mı var usta?”
“Yok, yok evlat. Bu, doktoruna söylediği, doktorunun yazdığı hatıralar ki bu da bir hatıra değil tam olarak. Bu arada piyasada Abdülhamid’in hatıra kitabı diye dolaşan o kitap palavradır. Bunu biliyorsun değil mi?”
“Aynen usta, biliyorum. Zaten o yüzden sordum, yani bir an ne oluyor diyerek.”
“Neyse, işte hususi doktoru Atıf Hüseyin Beye kendisine karşı darbeye kalkışan ordunun arkasındaki güç için şunu diyor ki tabi bu sözleri sürgünde iken belirtiyor.”
“Ne diyor?”
“Abdülhamid’in İngilizlerle iyi geçinme politikasının olduğunu belirtmekle beraber, kendisine yapılan darbenin arkasında İngilizlerin olduğunu da belirtir.44 Belki bazı kesimler buna ihtimal vermeyebilir. Normaldir ama şunu da söyleyeyim, hani şey de değil, yani bu İttihatçıların hepsi İngilizlere bilerek hizmet etti manasında demiyorum, bunu sakın yan-

44 Atıf Hüseyin Bey, Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri, Timaş, İstanbul, 2013, s. 29.

lış anlama. Gafilane bir şekilde vatan sevgisi olanlar vardı, makam derdi olanlar vardı, Abdülhamid’e kini olanlar vardı. Kimisi de Batıya hayran olduğu için bu işin içine girdi. Yoksa çok azı hariç çoğunluğu hainlik niyetiyle yapmadı. Tıpkı isyan eden şehzadeler gibi. Bunlar hain oldukları için mi isyan etti? Hayır tabi ki. Onlar kendilerinin devleti daha iyi yönetecekğini düşündü.

Neyse, şimdi konuya tekrar dönmek gerekirse şunu da ekleyeyim: Hadi Abdülhamid kendini haklı çıkarmak için doktoruna bunu söyledi diyelim. Peki, sadece bir Abdülhamid’in tespiti mi var? Sana direk İngiltere’nin başbakanı ki herkes tanır, Churchill’in hatıratından bir satır okuyayım da olayı daha net anla. Churchill’in aslında hatırat kitabı uzundur ama Türkiyede sadece bizle ilgili olan bölümleri yayınlanmıştır ‘İstiklal Savaşı’ adı verilen kitapta. Churchill burada daha ilk sayfalarda şu notu aktarır:

‘M. Cambon ise kendisinin yedi senelik bir Türkiye tecrübesinin olduğunu söyleyerek her ay Padişah Abdülhamid’i eğitmek için çeşitli planlara başvurduğunu belirtti. Abdülhamid daima bu planları kabul etmiş fakat hiçbir zaman bu planlar gereğince bir harekette bulunmamıştı. Bundan dolayı Türk devleti idaresinin üzerinde hakiki bir kontrol hâsıl etme imkânı olmamıştı. Böyle bir kontrole en fazla

1908 ihtilâlinden az önce ulaşılabilinmişti.’45 Bak ne

45 Winston Churchill, İstiklal Savaşında, Yeni İstanbul, İstanbul, 1969, s. 9.

diyor evlat görüyorsun. Yani Abdülhamide darbe yapılasıya kadar Türkiye’yi ele geçiremedik diyor.”

“Usta, Türkiye derken...”

“Yani evlat, o zamanlar tabi Osmanlı denmiyor. Konu dağılmasın ama Türkiye ismi zaten çok önceden buralar için kullanılıyor. Yoksa Atatürk bir anda çıkıp yeni isim buldum, Türkiye olsun demiyor, zaten Türkiye deniyor.”

“Haa, anladım, tamam usta buyur.”

“Bak, orada çok önemli bir şey daha söylüyor. Bize tamam diyor ama hiçbirini yapmıyor diyor. Yani aslında bizle dalga geçiyor bu Abdülhamid diyorlar. Adam tamam tamam diyor ama hiçbirini yapmıyor diyor. Yani bir bakıma oyalama siyaseti uyguluyor. Ve bunda da çok başarılı oluyor evlat. Aslında bu zekâ devletin ömrünü uzatıyor. Hatta kızı Şadiye Osmanoğlu anlatır. Bir gün İngiliz elçisi Abdülhamid Han ile çok önemli bir mevzuyu konuşmak için gelir. Ardından konuşulur. Daha sonra ilk nezaket konuşmalarını bitirip asıl meseleye girmek için sefir hazırlandığı sırada, babası bir maksad-ı mahsus ile o gün kravatına taktığı İncili iğneyi çıkarıp, yumuşak bir edayla şöyle der: ‘Mösyö, birbirimizi uzun zamandan beri tanımış iki dostuz. Geçenlerde tesadüfen babamın bana çocukluğumda hediye ettiği şu iğne elime geçti. Bence tarihî değeri, gerçek değerinden daha yüksektir, kabul ederseniz pek müteşekkir

olacağım. Bir gün beni tahattura vesile olur’ diyerek elçiye vermiştir iğneyi. Sefir hemen kalkmış, büyük bir şükran duygusu izhar ederek hediyesini elinden almış ve kendi kravatına takmış, sonra da iki elini öpmüştür. ‘Bu, bilhassa benden sonra çocuklarım için kıymetli bir servet olacaktır’ demiştir. Fakat İncili iğnenin verilişi ve alınışı ile ilgili muhavere sona erdiği anda, mülâkat için tahsis edilen resmî müddet de bitmiştir. Abdülhamid Han hem ilk başta uzun uzun onu lafa tutmuş, en sonunda sefir, o gün ziyaretinin asıl sebebi olan konuşmayı yapmaya muktedir olamadan susturulmuştur fakat hediyenin muhtemel siyasi mevzuu ile ilgili esprisini aldıktan sonra, huzurdan çıkmak zorunda kalmıştır.46 Aynen bunu anlatır evlat. Yani karşı tarafın Osmanlı için yapacağı zararlı konuşmayı engellemek için onu konuşturmaz. Ama öyle bir maharetle yapar ki bunu adam fark etmez bile. Ardından verdiği İncili iğne aslında derin bir iğnelemektir evlat.”

“Usta, çok afedersin ama adama da ne koymuştur bu yaa!”

“İşte evlat, Abdülhamid’in farkı burada idi. İttihatçılar ne yazık ki bunu anlamadı. Tamam, eleştirilecek yerler var ama şu da bir gerçek ki İttihatçılar bir diplomat ya da bir siyasetçi değil. Haa aralarında siyaseti de yapabilen var ama Enver Paşa iyi bir si-

yasetçi değil lâkin siyasetin de başına geçmek istedi.
46 Şadiye Osmanoğlu, Babam Abdülhamid, Timaş, İstanbul, 2018, s. 41.

Asker olarak genç yaşta büyük işler yaptı mı yaptı. Basmacıların başına geçip kök söktürdü mü daha sonra evet, söktürdü ama siyaset ona göre değildi. Zaten bu yüzden Mustafa Kemal Paşa gönderildi ve Milli Mücadeleye asla gelmesi istenmedi. Neden istenmedi? Hain olduğu için mi? Tabi ki hayır. Hem dediğim gibi ordu bölünürdü hem de Enver Paşa çok hayalci idi. Gerçek bir siyaset ortaya koyamazdı. Bak misal sana bir şey daha anlatayım ve olayı daha net anlayacaksın."

"Buyur usta."

"Evlat, artık savaş ilerleyip Selanik tehlikeye girince, Abdülhamid de bildiğin gibi orada sürgündeydi. Neyse işte artık onu oradan alıp İstanbul'a getirecekler ama Abdülhamid Han'ın hiçbir şeyden haberi yok. Çünkü gazete olsun, haber olsun, her şey yasaklanmış. Devamını da bizzat olayı yaşayan Damat Şerif Paşadan dinleyelim:

'Kardeşi Padişah Reşat Han'ın iradesiyle kendisini İstanbul'a götürmek üzere geldiğimizi öğrendiği zaman gülümsedi:

- Buna neye lüzum görüldü? Burada hayatımızdan memnun bulunuyoruz.

Arif Hikmet Paşa ile göz göze bakıştık. Hakikati bildirmeye mecbur olduk:

- Selanik tehlikededir efendimiz.
- Nasıl bir tehlike bu?

Düşman yaklaşıyor. Yunan ve Bulgar orduları şehri zapt etmek üzeredirler.

Bu cevabımız üzerine Abdülhamid Han'ın yüzünde beliren hayreti ve hiddeti tasvirden acizim. Birdenbire oturduğu koltuktan fırladı ve:

- Ne diyorsunuz?!! diye bağırdı. Yunanlılarla Bulgarlar birleşip bize harp mi ilan ettiler. Bir Bulgar komitecisi bulup üç beş altın vererek bir Yunan kilisesine bomba attıramadınız mı?

İşte o zaman, bütün Makedonya gürültülerinin sırrını çözer gibi oldum. Abdülhamid'in saltanatı esnasında, Bulgarlar ile Yunanlıları birbirlerine düşman etmek için ne gibi planlara çalışmış olduğunu sezdim. Bizden bir cevap alamayınca bir müddet düşündü. Sonra sakin bir sesle sordu:

- İngiltere'de hariciye nazırı kimdir şimdi?

Arif Hikmet Paşa cevap verdi:

- Sir Edward Grey'dir efendim.

Bu cevap üzerine Abdülhamid Han'ın hayreti büsbütün arttı:

- Ne dediniz? Grey mi? Nasıl olmuş da kendisine yüz bin altın göndermek akla gelmemiş? Eğer Grey

cenaplarına bu kadar bir yardım yapılmış olsaydı, Bulgarlar ile Yunanlıların ittifakını bozmaya gayret ederlerdi. Yahut harbi önlerlerdi. Yahut ittifak ta-

hakkuk etmiş olsaydı bile harp etmelerine müsaade etmezlerdi.

Damat Şerif Paşanın tarihe kıymetli bir vesika olarak hediye ettiği bu hatıra, 33 yıl Osmanlı tahtında oturan Abdülhamid'in sakalını değirmende ağartmamış olduğunu, ne ince bir dünya diplomatı olduğunu bir defa daha açıkça ispat etmektedir.'47

İşte evlat, Abdülhamid demek böyle derin bir siyaset demekti ki bunu açıkça itiraf eden o gün onu indiren ve başarısız siyaset yapanlar idi."

"Yaa usta, valla yemin ederim ben sinir oldum. Yani Abdülhamid Han'ın bu sözleri sonrası valla insanın o döneme gidip bu adamları dövesi geliyor. Hakikaten dehşet bir şey bu yaa!"

"Evlat, gördüğün gibi öyle boşuna bir dönem yaşamadı Abdülhamid. Bugün onların bize yaptıklarını dün Abdülhamid onlara yapıyordu. Onları birbirlerine düşürüyordu ve devleti ayakta tutuyordu ama sonra ne oldu? İttihatçılar gelip herkes barış içinde olur ise Osmanlı güçlenir diye düşündüler devlet için. Ama kiliseler meselesi dediğimiz o meseleyi halledip bunları birleştirdikleri an bunlar bize saldırdılar. Hâlbuki Osmanlı siyasetinde bunlar

47 Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e., s. 54.

hep düşman tutulmuştu birbirlerine. Böylece onlar kavga ederken birleşemiyor ve Osmanlı hiçbir güç kullanmadan bunları elinin altında tutuyordu."

"Ah usta be! Gerçekten hâlâ Abdülhamid'in dediği şeyi düşünüyorum. Bir komiteci bulup bomba attıramadmız mı? Hakikaten ya! Aslında mesele bu kadar basit ama..."

"İşte insan siyaseti bilmeyince böyle oluyor evlat. Abdülhamid'in ince bir siyaseti vardı. Osmanh'nm gücünün farkındaydı. Olaylara direk girmezdi. Korkut ama sakın gerçekleştirmek için harekete geçme politikası idi onunki. Çünkü gerçeğe geçirecek gücün yoktu senin. Ama her fırsatı değerlendiriyor. Biliyorsun şu an Çin'de Uygur Türkleri ile ilgili büyük sıkıntılar var ki bu yeni çıkan bir şey değil, bu çok önceden olan bir şey aslında. Abdülhamid devrinde de var bu mesele. Çin'deki Uygur Türkleri isyan çıkartmakta ama o vakitler bu, orada sömürü politikası izleyen AvrupalIları rahatsız ediyor. Avrupalılar ise Abdülhamid Han'ın dostu olduğunu düşünen Alman İmparatoru II. Guillaum'a gelip Abdülhamid'e ricada bulunmasını ve o isyanı halife adıyla bitirmesini istiyorlar. Çünkü Uygur Türklerinin kesinlikle Abdülhamid'i dinleyeceklerine inançları var ki gerçekten de dinlerler."

"Ama Abdülhamid tabi ki reddediyor..."

"Hayır, tam tersi kabul ediyor."

"Dur, anlatıyorum evlat."

"Pardon usta, buyur."

"Abdülhamid tabi ki diyor, hakkınız var diyor. Ardından bazı mali yardımlar da alıyor ama Alman İmparatoru II. Guillaum, gün geçtikçe isyanının bırak bitmesini günden güne arttığını görüyor. Sonra-

dan anlıyor ne kadar büyük bir aptallık yaptıklarını. Çünkü böyle bir şey sonucunda Abdülhamide karşı ‘Bak biz bunlardan şikâyetçiyiz, bize sıkıntı çıkarıyor’ diyerek kendi sıkıntılarını yani tabiri caizse Avrupa’nın kaşınan noktasını Abdülhamide söylemekle kalmamışlar, aynı zamanda bir de para yardımı yapmaktaydılar. Abdülhamid ise bu işi resmen muhteşem bir fırsata çeviriyordu. Ama evlat ne yazık ki İttihatçılarda bu yoktu. Yani baktığımız vakit Enver Paşa olsun hep genç insanlar, yani kanlan deli dolu akan insanlar. Hani hadi gidelim yakalım oraları filan diyerek devlet yöneteceğini düşünen kişiler.”

“Peki, usta, hadi orduyu köşeye koyduk ama başka isyan edenler de var. Yani kafam gitti bir an. Hah şey, Said Nursi filan. O da karşı.”

“Evet karşı ama sonrası için neler yazıyor, bir de onları oku evlat.”

“Ne yazıyor usta?”

“Dediğin gibi aşırı bir karşıtlık var onda ama daha sonra İttihatçıların yaptıklarını filan gördüğünde, dünya siyasetinin halini gördüğünde Abdülhamid’in değerini anlıyor.”

“Bir şey yazdı mı ki usta bu konu hakkında?”

“Yazdı evlat. Bir zamanlar, meşrutiyeti alkışlarken hata yaptığını ve pişman olduğunu otuz dört sene sonra yazdıklarında itiraf etmiş. Hatta Allah’tan bağışlanma dilemiştir. Şöyle diyor Said Nursi:

‘Telifinden otuz dört sene sonra, ‘Münâzarât’ namındaki esere baktım. Gördüm ki Eski Said’in (ilk dönemleri için Eski Said der) o zamandaki inkılabdan ve o muhitten ve te’sirât-ı hâriciyeden neşet eden bir halet-i ruhiye ile yazdığı bu gibi eserlerinde hatalar var. (Abdülhamid için yazdıklarından bahsediyor) O küsurat ve hatalarımdan bütün kuvvetimle istiğfar ediyorum ve o hatalarımdan nedamet (pişman olmak) ediyorum. Cenab-ı Hakk’ın rahmetinden niyazım odur ki ehl-i imanın me’yusiyetlerini izale niyetiyle ettiğim hatalarım, hüsn-i niyyetime bağışlansın, affedilsin.’48

Gördüğün gibi evlat, o dönem için af diliyor. Ama evlat, en acısı ne biliyor musun?”

« »

48 İhsan Süreyya Sırma, 2. Abdülhamid’in İslam Birliği Siyaseti, Beyan, İstanbul, 2000, s. 20.

Usta bu söz sonrası ayağa kalkıp raftan Said Nursi’nin “Münazarasından “Kastamonu Lahikası’nı alıp gencin yanına geldi ve yirmi yedinci mektubu açtı. Ardından gence kitabı uzatıp;

“İşte kaynak buradadır. Yirmi yedinci mektupta yazmakta bunlar. Oku bakayım yirmi yedinci mektubu.”

Genç alır ve okur ama ustanın söylediği şeylerden farklı şeyler yazmaktadır. Şaşırır ve ustaya bakıp;

“Ama usta burada başka şeyler yazıyor.”

Usta acı acı gülümseyip tekrar ayağa kalkar ve yine aynı kitabın farklı bir baskısını alır. Bu ilk baskı-

sıdır. Oradan 27. Mektubu açtığı vakit ustanın söyledikleri yazmaktadır. Usta gence bakarak;

“İşte evlat acı olan bu. İnsanlar gerçek tarihi çarpıtıyor. Hep yapıyorlar. Said Nursi çıkıp açık açık arkadaş ben hata etmişim diyor, Abdülhamid’e yanlış yapmışım diyor, o vakitlerde yazdığım hata idi diyor ama ardından gelenler, olur mu sen hata yapar mısın deyip onun sözünü oradan çıkarıyor. Haa burada şunu da belirteyim hepsi yapmıyor ama yapan gerçekten çok var. İşte acı olan bu evlat. Acı ve yanlış.”

“Valla usta yani bunu da öyle çok kişi bilemez. Böyle hep saklanıyor ise yazılanlar yani...”

“Var evlat böyle çok var ama hamdolsun ortada olan gerçekler de var. Bunların üzerine giderek

de çok şey bulabiliriz. Tarih böyledir. Hain olan var mıdır çok vardır ama biri hata yaptığı vakit de çıkıp ona hemen hain damgası vurmak hiç de doğru bir hareket değildir. Bunu da unutmamak gerek.”

“Peki, usta, ya Enver Paşa? Bizi Birinci Dünya Savaşına sokması filan... Buna ne diyeceksin.”

“İşte o konu tartışılır evlat çünkü o konuda herkes bir fikir ayrılığına düşmüştür. Girsek bir türlü, girmesek bir türlü... Bu konu hakkında Mustafa Kemal Paşa olsun, Kazım Karabekir Paşa olsun, hep değişik fikirler sunmuşlardır. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Paşa ile Enver Paşanın kavgaları da vardır.”

“Kavga mı? Nasıl yani?”

“Bizzat Enver Paşanın anlattığı kavgalar olsun ya da Kazım Karabekir Paşanın Enver Paşa için sonradan söylediği aşırı eleştirel sözler olsun filan hep yazılmıştır.”

“Usta, bu kadar açık bir kavga olduğunu bilmiyordum.”

“Aslında daha bilmediğimiz çok şeyler var evlat. Çünkü tarih öyle bir şey diyorum ya yani bilen yazmaz, bilmeyen konuşur ama gel biz yazılanları okuyalım. Savaşa niye girdik, kimler engel olmak istedi, Enver Paşa - Mustafa Kemal kavgası ne idi, Mustafa Kemal Paşaya Enver Paşa ne dedi, Kazım Paşa ne dedi ve dahi...”

Usta bir anda durdu çünkü okunan öğlen ezanı idi. Ardından gence bakıp;

“Neyse, artık namaz sonrasına kaldı hafız söylenecek sözler. Haydi hem abdesti tazele hem de çayı tekrar koy. Çok şey söyledik bu vakte kadar ama asıl meseleleri daha açmadık bile.”

“Bunlardan daha derin mesele olur mu ki usta?”

“Evlat tarih öyle bir şeydir ki suyu her gün artan sonsuz bir kuyudur. Bunu küçümsemek için söylemiyorum, yanlış anlama ama sen daha kuyuya girmeyi bırak, sıraya girip su alanlardansın. Hele şu kuyuya yaklaş da ondan sonra bana el sallarsın, usta daha ne anlatacaksın ki diye.”

Genç bu söze gülümser ve şu soruyu sorar:

“Sen de herhalde kuyunun başında su dağıtan kişisindir...”

Usta bu söze gülümseyip bir an durduktan sonra;

“Biraz aşağı bakman gerekecek evlat çünkü ben kuyunun başındaki adama kuyunun içinden su vermekteyim.”

Genç biraz yüzü kızararak cevabını almış bir şekilde öylece gülümserken, usta haydi diyerek namaza kalkacaktı. Amacı kibir yapmak değildi, sadece gence durumu daha net anlatmak istiyordu. Evet, uzun bir sohbet olmuştu. Ama ustanın da dediği gibi asıl tarih şimdi başlıyordu…

Öyle bir devir ki bilen yazmıyor, susuyor,
bilmeyen yazıyor, susmuyor...
Ahmet Hamdi Tanpınar

“Usta, Allah aşkına Birinci Dünya Savaşına girmek zorunda mıydık?”

“Değildik.”

“Savaşın dışında duramaz mıydık?”

“Duramazdık.”

“Usta ikisi de ayrı mevzu, ortası yok mu bunun?”

“Ortası olsa tartışılır mıydı yıllarca evlat?!.”

“O da var aslında, doğru...”

“Ama yine o döneme bakınca biraz fikir yürütüyor insan evlat.”

“Nasıl usta?”

“Öncelikle evlat, eğer savaşa o gün girmeseydik, Almanya yenilir, sonra sıra zaten bize gelirdi. Nitekim bu konuda yazı yazan bir aydın, Adomof diyor ki ‘Şimdilik Osmanlı Devleti savaşın dışında tutulsa da batı cephesi kazanıldıktan sonra sıra İstanbul’a gelecek. Türkiye ya kendisini yok etmeye karar vermiş kuvvetlerin aleyhinde olarak Almanya ile ittifak edecek ya da elini kolunu bağlayarak kendi geleceği hakkında karar verilmesini bekleyecekti.’49 Yani kısaca evlat, ya öyle ya böyle illa ki bize saldıracaklardı. Çünkü Rusya zaten İstanbul’u alıp canımızı okumak için gün sayıyordu. Nitekim devlet zaten taa 1912 yılında paylaşılmış evlat.”

“Nasıl yani ya?”

“Bak sana Enver Paşanın yakınında olan Lübnanlı Emir Şekip Arslan’dan bir şeyler anlatayım. Adam diyor ki; ‘Fransa ile İngiltere’nin, Suriye ve Filistin topraklarını ta 1912 yılından beri aralarında paylaştıkları biliniyordu. Mösyö Poincare, bundan birkaç yıl önce Fransız Ayan Meclisi’nde Mösyö Braın sorduğu soru karşısında bu paylaşımı itiraf etmiştir.’ Bunu diyor sonra da şunu da ekliyor; ‘İtilaf devletlerinin, savaştan önce Osmanlı topraklarını ileme otu gibi bir yandan öbür yana kadar kâğıt üzerinde paylaştıklarını Enver Paşa biliyordu.’50 Yani evlat, her türlü bu savaşın içinde olacaktık biz. Haa ben eleştiriyorum Enver Paşayı ama burada yapacak bir şey yok.”

“O zaman Kazım Paşa ile Mustafa Kemal Paşa da savaşa girmeyi doğru gördü.”

“Hayır, onlar yanlış diyordu.”

49 Nevzat Köseoğlu, a.g.e„ s. 269.
“a.g.e., s. 241.

“Bu duruma göre niye yanlış diyorlar?”

“İşte orada önce bir mesele var evlat. Girecektik ama erken girdik. Bir altı ay sonra filan savaşa girmek doğru olurdu çünkü ordun tam hazır değil senin. Hemen orduyu hazırlamaya çalıştın ama bunu da tam yapamadın. Bunun da başka sebepleri var aslında. Bu konuda o dönemde önemli mertebede olan Kazım Paşa erken diyor, girmeyelim daha diyor.51 Diğer yandan bakıyorsun Milli Mücadelenin en önemli üç adamından biri olan Rauf Orbay katiyen girmemiz gerekirdi diyor.”52

“Neden usta zorunluyuz savaşa girmeye?”

“Evlat, şu an çok farkında değiliz ama o günlerde Rusya diye bir tehlike vardı. Adamlar Karadeniz’deki gemilerini her an İstanbul’u işgal etmek için sabırsızlıkla bekletmekteydi. Eğer biz girmesek Birinci Dünya Savaşına, tamam, belki gücümüz durabilir ama bu sefer Almanları yenenler bizim üzerimize gelecekti. Biz zaten ittifak iken çok sıkıntı çektik, diğer türlü hiç durduramazdık onları. Bunları böyle söyleyen de yine Rauf Orbay’dır.53 Bu korkaklık değil, gerçek bir bakış açısıdır evlat.”

“Usta, kısaca yani olması gereken ne idi onu söylesene?”

51 Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım, Nehir, İstanbul, 1990, s. 72.
52 Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni, C. I, Emre, İstanbul, 1993, s. 23.
53 a.g.e., ayn. yer.

“Kısacası evlat, girmek zorundaydık ama bir altı ay sonra girmek doğru olurdu. O sürede askeriyeyi daha bir hazır hale getirirdik ama bu Alman, çok affedersin köpekleri, kendileri ilk başta ağır darbe alınca, bizi hızla savaşa sokmak için Rus gemilerini bombalama hamlesini yaptılar. Haa olay uzun, çok sıkmak istemiyorum seni ve okuyucuları ama kısaca anlatmak da gerekir. Enver Paşa bu Alman generale bir emir mektubu veriyor. Sıkıntıya düştüğümüz vakit bunu göster orduya, Rus limanlarını bombalat diyor ama benden de emir bekle diyor. Tabi bu kendince hinlik yapıp, direk emir geldi deyip bombalatıyorlar. Zaten sonra da direk girmiş oluyoruz savaşa.”

“Usta, Enver Paşa çıkıp bizim isteğimizle olmadı diyemiyor mu?”

“Evlat sen devlet yönetmeyi evcilik oynamak mı zannediyorsun? Adam çıkıp ne diyecek? Pardon bizle alakası yok. Adamlar limanımızdan çıktılar, benden habersiz bunu yaptılar mı diyecek? Devletin bir ismi vardır. Savaşa erken girmemiz ne kadar hata olsa da Enver Paşa için orada yanlış yaptı diyemez kimse. Düşmanı da olsa dostu da olsa herkes bunu kabul eder. Devlet yönetmek böyledir evlat. Günümüzde de oluyor böyle şeyler. İstenmeyen bazı şeyler olsa da devletin böyle durumlarda sahiplenilmesi gerekir. Yoksa adama sorarlar kardeşim siz burada ne halt ediyorsunuz diye.”

“Doğru usta valla, ben aslında biraz, neyse ya, buyur usta, sen devam et. Biz daha devlet terbiyesini tam öğrenesiye kadar sanırım senden önce yaşlanı-
»
rız.
“Önemli değil evlat, devleti yaşadıkça tanımaya başlayacaksın zaten. Neyse, konuya dönmek gerekir-
»
se...
“Usta konuya dönmeden önce kitabın ortasından sormuş gibi olacağım ama zaten muhabbet belli bir düzende gitmiyor ama insanlar da bunu çok merak ediyor.”
“Buyur.”
“Usta, Sarıkamış olayı için ne diyorsun? Yani 90 bin şehit filan yani aşırı sorumsuzluk değil mi?”
“90 bin şehit evlat, öyle mi?”
“Usta, burada da başka bir şey çıkmasın artık ama...”
Gencin bu sözüne usta gülümseyerek cevap verir:
“Evlat, tarihte yenilenler her konuda yenilmiş yazılırlar. Evet, orada büyük bir kayıp var ama 90 bin şehit olayı farklı. Öncelikle gördüğün gibi benim Enver Paşayı fazlasıyla eleştirdiğim yerler oldu ki eleştirmeyeceğim kimse yoktur. Haa Hz. Peygamber

hariç. Ama Enver Paşa bu olayda sanıldığı gibi doğru anlatılmamıştır. Aslında biraz kitabın ortasından sordun ama neyse konuya devam edelim. Öncelikle evlat 90 bin şehit olayı yanlıştır. Bunu da kişileri haklı çıkarmak için söylemiyorum, sadece doğruyu açık etmek için yazıyorum. Öncelikle Enver Paşaya kış vakti olduğu ve bu yüzden kışın geçmesinin beklenmesi gerektiği söyleniyor54 ama Enver Paşa biraz da Alman generalin tahrikiyle bu işin kolayca halledilebileceğini düşünüyor ve bir fırsatın yakalandığına inanıyor. Bu yüzden harekâtı başlatıyor. Bak bu işte hata idi. Hâlbuki raporlar gelmiş, bu iş sıkıntı olur denmiş ama tam bir birlik fikri yok ortada. Sonradan olayları zaten biliyorsun. Enver Paşanın planına göre, Üçüncü Ordu’nun bir kolordusu Allahuekber Dağları nı geçecek ve Sarıkamış kuşatılacaktı... Ama bazı komutanların ‘Sarıkamış’a ilk giren olma’ hayaliyle kendi başlarına harekete kalkışmaları, Hafız Hakkı Bey’in kaçan Rus birliklerini takip ederek kuşatma hattını lüzumsuz yere genişletmesi ve on binlerce askeri kışlık elbiseleri olmadan daha uzun bir yoldan dağlara tırmandırması büyük felaketi getirdi. Neticenin kötü olacağını hisseden bazı komutanlar, zaten daha önce art arda istifa etmişlerdi. Öncü birliklerimiz Sarıkamış’a girmeyi başardılar ama Ruslar tarafından maalesef yok edildiler ve asıl facia dağlarda yaşandı. On binlerce askerimiz soğuktan donarak sonsuz bir uykuya daldı, binler-

54 Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. II, s. 231.

cesi de tifüsten kırıldı. 25 ve 26 Aralık günlerinde vaziyetimiz daha çok kötüleşti ve 3 Ocakta artık her şeyin bittiğini anlayan Enver Paşa, Albay Hafız Hakkı Bey'i 'paşa yapıp Üçüncü Ordu'nun başına geçirdikten sonra Erzurum'a döndü. Hafız Hakkı Paşa da geri çekilme emri verdi ve Sarıkamış harekâtı büyük bir hüzünle noktalandı."35

"Peki, usta, 90 bin olayı ne?"

"Evlat genelkurmay zaten açıkladı. Sayı 23 bin ila 30 bin arasında aslında."

"Usta, niye o zaman 90 bin dendi yıllarca?"

"Evlat sana başta da anlattığım gibi Enver Paşa aslında Milli Mücadeleye katılmak istedi lâkin Anadolu'da olan kişiler onu istemiyordu. Çünkü Enver Paşanın öyle aşırı bir şekilde yok ama yine etkisi olan bir taraftar kitlesi hâlâ vardı ki bunların önemli bir kısmı orduyu yöneten birimde olan kişiler idi. Bu yüzden Enver Paşa istenmiyordu. Onun gelmesi demek ayrım demekti. Yani Enver Paşa ne kadar iyi niyetli bir şekilde Milli Mücadeleye dâhil olmak istese de aslında geldiği vakit Milli Mücadeleye zarar veren bir kişi olacaktı. İşte bunun engellenmesi lazımdı. O zaman ne yapılacak diye düşünülürken, herkesin ortak olduğu bir fikir ortaya çıktı ki o fikir Enver Paşanın kötülenmesi idi. Halk nazarında zaten itibarı düşmüş olsa da onu iyice düşürüp peşinden gitmek

55 Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 23.12.2012.

isteyenlerin de ondan nefret etmesini sağlamak gerekirdi. Bunun için de Binbaşı Şerif Beyin yazdığı] kitap başta olmak üzere, kaynaklarda sayılar aşırı bir şekilde abartılıp 90 bin kişiye çıkarıldı. Bu sayede Enver Paşanın itibarı düşürülüp kendisi savaştan ; geri itilmiş olunacaktı."56

Usta, peki ya bu iftira değil mi yani?"

Evlat, elbet bir yalan ama şimdi hani bir yala- 1 nı savunur gibi görünmek istemem ama gerçekten o gün gerekiyordu. Yani bu düşünce içinde Mustafa Kemal Paşa yoktu. Kazım Karabekir Paşa da aynı düşünce içindeydi. Tamam gerçekten Enver Paşa iyi niyetli bir şekilde gelmek istiyordu hatta bunu denedi de ama hamdolsun olmadı. Yani bunun böyle olması lazım idi. Yoksa Mustafa Kemal Paşaya Anadolu ya git baş ol denmesinin bir anlamı kalmazdı. Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya gittiğinde sokaktan şuradan buradan adam bulmadı ki. Zaten olan kişilerin başına geçti ve onları topladı. Şimdi senin kurduğun bu plana Enver Paşa da dâhil olursa o zaman Mustafa Kemal Paşanın gönderilmesinin ne anlamı kaldı. Zaten ilk başlarda Enver Paşa geçmek istese de sonradan zaten bu yaptığının yanlış olduğunu kabul etti. Hatta Halil Paşa o günleri şöyle anlatır ki Enver Paşanın neden ilk başlarda geçmek istediğini de açıkça ortaya koyuyor. Halil Paşa diyor ki:

56 ayn. mak.

«Hacı Sami ise Enver Paşa mn Anadolu ya geçmesini teşvik ediyordu. Benim ve Talat'ın muhalefetine

ve bu geçişte paşaya refakat etmekte mazur olduğumuzu söylememize rağmen, bizden habersiz bir motorla Anadolu'ya geçmeye karar verdiklerim hissediyorduk. Çok şükür ki o sıralarda başlayan fırtınalar Karadeniz'de motorların hareketini kesmişti.

Bir müddet sonra Enver Paşa merhum tekrar evime gelerek Amca haklısın, benim memlekete geçişim hüsnüniyetime rağmen fena neticeler doğurabilir. Onun için, Türkiye'ye gitmekten sarf-ı nazar ettim (vazgeçtim). Türkistan'a gideceğim'57 diyecekti evlat. Gördüğün gibi sonradan Enver Paşa da yanlış yaptığının farkına varacaktı.

"Peki usta, ya geçmiş olsaydı? Yani Allah'tan Karadeniz'de fırtına basmış ki geçememiş.

"Evlat, geçmiş olsaydı Mustafa Kemal Paşa ile çok sıkıntı yaşardı. Bir rekabet ortamı olur, Milli Mücadele arka planda kalırdı.

"Usta, Mustafa Kemal Paşa ile Enver Paşanın arasındaki bu rekabet ne zaman başladı?

"Öğrencilik dönemlerine kadar dayanır evlat. Aslında aralarında gerçekten bir rekabet hep olmuştur. Önceden de söylediğimiz gibi kavga dahi olmuştur."

57 Murat Bardakçı, a.g.e., s. 259.

"Kavga mı?"

"Yani sert tartışmalar."

"Nasıl yani? Neler söylendi usta?"

"Öncelikle bu söyleyeceklerimin amacı ne Mustafa Kemal Paşayı ne de Enver Paşayı karalamaktır. Sadece ortada bir kavganın olduğunu belirtmektir ki zaten bu olayları anlatan Atatürk'ün sofrasında bulunmuş ve yakın arkadaşı olan Falih Rıfkı Atay'dır."

"Usta, olayı anlatmadan önce bir şey soracağım sana. Bir Atatürk diyorsun, bir Mustafa Kemal Paşa diyorsun, yani tam anlamadım neden değiştiriyorsun?"

"Evlat, isimler tarihlerine göre kullanılır. Ben elimden geldiğince böyle yapmaya çalışıyorum. Yani Atatürk Milli Mücadelenin başına atandı denmez, Mustafa Kemal Paşa atandı denir ya da Sultan Abdülhamid Han Amcası Sultan Abdülaziz Han ile Avrupa'ya dolaşmaya çıktı denmez. O zamanlar Abdülhamid Han şehzade olduğu için Şehzade Abdülhamid, Sultan Abdülaziz ile Avrupa'ya dolaşmaya çıktı denir. İnönü, Milli Mücadele'de şöyle şöyle yaptı denmez, İsmet Paşa yaptı denir. Yani buna dikkat etmek gerek. Tabi benim de dikkat edemediğim yerler olabilir, neyse, olayı bilmem anlatabildim mi?.."

"Anladım usta, buyur devam et."

"Neyse, işte Falih Rıfkı, Mustafa Kemal Paşanın Enver Paşa ile geçen konuşmasını kendisine şöyle

anlattığını yazar: 'Benim mütemadi memnuniyetsizliklerim üzerine, bir defa bana şu suali sordu (Enver Paşa soruyor):

'A birader, ne istiyorsun, benim yerimi mi?' Kendisine dedim ki;

Asla! Yemin ederim ki senin yerinde gözüm yok. Emelim yok.’

‘O halde ne istiyorsun?’

‘Büyük kuvvetleri kumanda etmek istiyorum.’

Burada hep bir çekişmenin olduğunu görürüz. Falih Rıfkı, Çankaya’da şunu da anlatır:

‘Büyük Savaş yıllarında Dr. Nazım ile bir başka İttihatçı aralarında konuşurlarken, içeriye Enver Paşa girer. Konuşanlar susarlar. Enver, ‘Belli ki benim hakkımda konuşuyordunuz, ne diyordunuz?’ diye sorar. Dr. Nazım, ‘Mustafa Kemal’i niçin terfi ettirmediniz?’ diye sorar. Enver cebinden çıkardığı terfi emrini gösterir yani terfi ettirdiğine işaret eder ve şöyle der: Ama biliniz ki onu paşa yapsanız padişah, padişah yapsanız Allah olmak ister.’59 Burada bir çatışmanın olduğunu görüyoruz. Sakın yanlış anlama, burada birini kötülemeye çalışmıyorum ya da Enver Paşayı aklamaya. Sadece birbirleri hakkındaki düşüncelerini söylüyorum. Ama gördüğün gibi

58 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 404.
59 a.g.e., s. 405.

ne kadar kavga olsa da Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşanın iyi bir asker olduğu inancıyla onu terfi ettiriyor. Hatta yine Falih Rıfkı, Mustafa Kemal Paşanın Sofyada geçen bir disiplinsizliğini anlattıktan sonra şöyle der: ‘Harbiye Nazırı Enver Paşanın Mustafa Kemal ile münasebetlerinde olgunluk gösterdiği göze çarpıyor. Başkalarında affetmeyeceği birçok nazlara Mustafa Kemalde katlanmıştır.’”60

“Yani usta, kavga var ama saygı da var birbirlerine.”

“Aynen öyle evlat ama gerçekten bir çekişme var. Hatta Mustafa Kemal Paşa bir ara bıkıp askerliği bırakmak istiyor İttihatçılar yüzünden. Hatta Falih Rıfkı Atay ‘Çankaya’ kitabında anlatır. Hakkı Beye şunları söylemiş:

‘Bir defasında onu yapayalnız buldum. Nuri (Conker) ve İzzettin (Çalışlar) gitmişlerdi. Beni dostça karşıladı: ‘Siz şöyle buyurunuz, benim bitirilmesi gereken bir işim var, sonra beraber çıkarız’ dedi. Çok sürmedi, birlikte çıktık. İki yolun kavşağındaki bir çeşmenin yanında birden durdu: ‘Hakkı Bey, ben askerlikten çekileceğim, bir yere mutasarrıf olup gideceğim’ dedi. Donakaldım: ‘Aklınızı mı kaybettiniz? Olacak iş mi bu? Ben şahsınızda büyük bir kumandan görmekteyim’ deyince, kaba bir küfür savurarak; ‘Ben bu heriflerle anlaşamıyorum, onlarla yapamayacağım’ dedi. ‘Biraz sabırlı olun. Onların

60 a.g.e„ s. 404.

ömürleri uzun değildir. Her şey düzelecek’ cevabım verdim.’61 Görüyorsun evlat, kavga aslında çok inceye dayanan bir kavga. Hep bir çatışma, hep bir yarış ve anlaşmazlık var ama dediğim gibi birbirlerine saygı da duyuyorlar. Lafı çok uzatmadan birbirleri hakkındaki düşüncelerini, Enver Paşanın ve Mustafa Kemal Paşanın çok yakınlarında bulunmuş iki insanın anlattıklarından dinleyelim istersen bir de:

‘Bir gün İçişleri Bakanı Talat Bey’le bakanlık makamında oturuyorduk, Enver Paşa da geldi. Cepheleri teftişten geliyordu. Talat, Enver’e sordu: ‘Enver, sen atak bir adamsın. Bir gün bir cephede kalabilirsin. Biz de bu badireye girmiş bulunuyoruz. Öyle bir emrivaki karşısında orduyu kime emanet edelim? Bu hususta fikrini bilmek isterim’ dedi. Cevaben Enver, tereddüt etmeden ‘Mustafa Kemal’e’ demişti.

Ölmesinden birkaç ay önce İzmir Milletvekili Mahmut Esat Bozkurt’a, Talat’ın sorusunu ve Enver’in de yukarıdaki cevabını nakletmiştim. Merhum, ‘Ben de size Gazinin Enver hakkında şahit olduğum sözlerini söyleyeyim’ dedi ve ekledi: ‘Bir gün Çankaya’da bir milletvekili arkadaşla Gazinin huzurunda idik. O zat, Enver aleyhinde atıp tutmaya başladı. Gazi sözünü kesti ve şunları söyledi: ‘Enver bir güneş gibi doğmuş, bir gurub ihtişamıyla batmıştır. Bunun ortasını tarihe bırakalım.. .’62

61 Falih Rıfkı Atay, a.g.e., s. 571.

62 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 406.

Gördüğün gibi aslında ağır sözler kullanıyorlar birbirlerine ama saygıları da var. Enver Paşaya tabi sadece Mustafa Kemal Paşa karşı değil. Onunla hayatı geçmiş olan, çocukluk dönemini yaşamış, okulda beraber olmuş, askeriyede beraber çete kovalamış Kazım Paşa da sonradan Enver Paşa için çok ağır sözler kullanıyor. Haa haksız olarak değil, o Milli Mücadele zamanında yaptığı bir yanlış yüzünden tarihler 2 Ekim 1921’i gösterirken günlüğüne şunu yazıyor:

‘Enver’in Batum’daki maskaralığını Rus heyeti reisine protesto ettim. Ankara’ya bildirdim’ diyor.”63

“OfF usta bayağı ağır gitmiş.”

“Ama şu da bir gerçek ki ne kadar araları kötü olsa da öyle araları çok da bozulmuş değil. Haa Kazım Paşa zaten böyledir. Lafını esirgemez. Hatıra olarak da direk yazar. Nitekim Mustafa Kemal Paşa için de İsmet Paşa için de ve daha birçok kişi için de direk söyler. Hatta büyük Türk birliği kuracağız diyenlerle de çok dalga geçmiştir. Biliyorum bazı kesimler için bir şok gibi olacak ama biraz haklı da yani.”

“Ne oldu ki usta?”

“Birinci Dünya Savaşı sırasında işte böyle Almanlarla beraber olduğumuz vakit, arkadaşı Nuri Toptaşı ile olan bir anısını anlatır. Bu kişi de Turancı. Tabi kendisi sınıf arkadaşı. Bir gün diyor konuşur-

63 Kazım Karabekir, Günlükler, C. I, s. 754.

ken: ‘Nereye gidiyoruz böyle. Turan daha uzak mı?’ diye sorar. Yani daha sizin Turan fikri gelmiyor mu olmayacak mı diyor. Tabi bunu deyince sınıf arkadaşı biraz kızarak;

‘O benim mefkûrem’ diyor. İşte o zaman Kazım Paşa biraz daha ciddi olup;

‘Ama biz Turan denen mevhum diyara giderken Almanlar da Boğazlara yerleşiyor’64 diye cevap verir.

Yani çok affedersin evlat ama adamlar bize hayal sunarken, ardımızdan bizim eve giriyor, eve yerleşiyor, resmen bizi keriz yerine koyuyorlar diyor. Haa o zaman böyle bir fikir vardı ama gerçek olması imkânsız idi. Nitekim Atatürk de Türkçüdür. Bu birliktelik için adımlar atmıştır ama asla bir Turan hayali kurup hadi bir olalım düşüncesi içine girmemiştir."

"Peki usta, bundan sonra gerçek olabilir mi?"

"Evlat, şu dönemde buna ancak gülünür. Yanlış anlama, küçümseme manasında demiyorum ama öyle büyük bir Türk birliği zor. Daha gardaş Azerbaycan ile tam bir devlet olamıyoruz, diğerleri nasıl olsun? Zaten tarihte, tabi Metehan'dan çok sonraları için diyorum, yani böyle bir şey olmamış ve olmaz da. Nitekim Kazım Paşanın, yani tabiri caizse dobra dobra konuşması bunu da gösteriyor. Hani Kazım Paşa ucuz bir adam değil. Haa bunu diğerleri ucuz manasında demiyorum, sadece bu adam büyük rüt-

64 a.g.e., s. 517.

belere gelmiş, çok şey görmüş yaşamış bir insan. Artı Kazım Paşa Türkçü biridir. Yani sanılanın aksine başta da dediğim gibi öyle aşırı İslamcı biri değildir. Dinine aşırı bağlıdır ama devlet düzeninde bu fikri yapıda değildir ve bu son dönemlerine kadar sürmüştür. Hatta 1942 yılında bir meclis konuşmasında şunu da belirtir:

Biz Türk üz, Türkçü yüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar, lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçü yüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız. Gördüğün gibi fikrî yapısı bu olmasına rağmen, bu birlikteliğin olacağına inanmıyor. Bu inançsızlıktan dolayı değil, bu gerçekçi düşüncedir. Nitekim Kazım Paşa Milli Mücadelenin varlığına inanabilmiş biri. Sana başta da anlattığım gibi bir devlet planı var ortada, eyvallah ama diğer yandan bu mücadeleye inanmayanlar da var. Misal İsmet Paşa. Yani bildiğimiz İsmet İnönü ilk başta bu savaşın olabileceğine inanmıyor. Kazım Paşa ile iyi arkadaştır bilirsin ve Kazım Paşa, İsmet Paşa ile olan bir anısını anlatır. Ona Milli Mücadeleyi ilk söylediği vakit o önemsemiyor bunu."

"Nasıl yani usta?"

Dur, Kazım Paşanın ağzından anlatayım olayı direk."

65a.g.e.,C. II, s. 1273.

"Buyur usta."

'"İstiklal Harbimiz' adlı eserinde anlatır. İsmet'i gördüm diyor, çok karamsardı deyip anlatmaya devam ediyor:

'İsmet Kazım Paşaya dönüp;

'Gördün mü Kazım? Her şey mahvoldu. Vaktiyle gördüğün gibi sürüklediler ve bitirdiler. Derdin ki batıracaklar ve hayatımızla biz didişeceğiz. Fakat benim hiçbir ümidim kalmadı. Ben kararımı sana söy-

leyeyim mi Kazım? Köylü olalım. Askerlikten istifa edelim. Senin kaç paran var? Birleşelim, Kazım Ağa, İsmet Ağa olalım. Çiftçilikle hayatımızı sürükleyelim.’

‘İsmet, ne söylüyorsun dedim. Zannediyor musun ki bizi yaşatacaklar. Ermeniler, Rumlar şarktan garptan Türk’ü boğacaklardır. Bırak ki benim bir tarla alacak param yok fakat olsa da ayaklar altında zelilane ölmektense, milletimizin bu kadar senelik yediğimiz ekmeğini namuskarane ölmekle ödemek daha çok yakışmaz mı?’

‘Kazım, ne diyorsun? Sen vaziyeti henüz bilmiyorsun. Ordularımız mahvoldu. Boğazlara İtilaf hâkim, bütün cenup hudutlar açık bir halde. Asıl felaket bizim içimizde Kazım! Tasfiye yapacaklar, tasfiye! Anlıyor musun? Bugün harpte kazandığın paşalığı alacaklar, bir belki de iki rütbe kaybedeceksin. Artık bize her şey düşman. Ben çok düşündüm. Nemiz

varsa birleştiririz, ne mümkünse alırız. Kazım Ağa, ismet Ağa, ben başka türlüsünü göremiyorum Kazım. Sen de bir iyi düşün.’

ismet, ben kararımı vermiş bulunuyorum. Bütün bu şeyleri vaktiyle Çanakkale’den içeri sokmamıştık. Nazarımda bostan korkuluğu gibi duruyorlar. Biz ölümü göze alınca, hepsini yine dışarı atarız. Milletin mahvolduğunu görmek zilletindense yaşadığını görerek ölmek daha Türkçü olur. Ben dün gelirken ahdimi verdim. Tek kalsam bile veya tek dağ başı kalsa bile uğraşacağım. Silahımı ve üniformamı kimseye vermeyeceğim.’66

Gördüğün gibi evlat, İsmet Paşa olsun daha çoğu kişi aslında inanmıyordu bu Milli Mücadeleye. Aslında biliyor musun haklılar da. Çünkü mantıken düşününce insan diyor ki Arkadaş, sen bunları yanında Almanya ve diğer devletler var iken yenemedin, şimdi ise hem ordun dağıtılmış hem silahların alınmış bir şekilde mi yeneceksin? Yani mantıken böyle bir işe girmek aslında bir saçmalık. Yani imkânsızlıkların üzerine yürüyorsun.’”

Hakikaten öyle usta. Hiç böyle düşünmemiştim.”

“İşte evlat, bu yüzden gerçek bir millet bu devleti imkânsızlıklar üzerine kurdu. Neyse evlat buraya neden geldik biz?”

66 Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, C. I, Emre, İstanbul 2004, s. 7.

“Şey usta, Kazım Paşanın açık açık konuşması dedik, gerçekçi düşünmesi filan derken buraya geldik sanırım.”

“Neyse, işte evlat, dediğim gibi Kazım Paşa böyle bir insan. Haa dur Turan filan diyorduk. Ona samimi bakmıyor ama Milli Mücadele nin imkânsızlığına samimi bakıyor. Aynı zamanda Doğu Fatihi’dir. Doğuda Ermenilere diz çöktürtüyor ama çok da gitmiyor, bir yerde duruyor. Yani biliyor neyin olup neyin

olmayacağını.”

“Peki ya usta Musul için ne diyor? Yani oranın bırakılması konusunda bırakılmalı mıydı diyor yoksa bırakılmamalı mıydı?”

“Aslında hatıratında bu olayı çok daha değişik anlatır.”

“Nasıl anlatır?”

“Yani biz Lozan’da Musul konusunun üzerine çok gitmedik. Düşünce şu idi: İleride üzerine gideriz. Kazım Paşa bunun yanlış olduğunu her seferinde dile getirdi ama dinlenmedi tabi. Ama çok sonra bir hatırasını anlatır. Tarihler 30 Nisan 1924 u gösteriyor. İsmet Paşa ile olan bir anısını günlüğüne yazıyor:

İsmet ona ‘Kazım, Musul boş! Şunu işgal ediversene!’ diyor. Tabi bu şaka değil, ciddi söylüyor. Tabi bu söz sonrası Kazım Paşa olayın devamını şöyle anlatıyor:

‘Bu esnada oturduğum sandalyenin yanındaki sandalyedeki kâğıdı telaşla ve hiddetle çevirdi. Ben ise cihanın husumetini tekrar üzerimize çekeceğimizi ve Musul yüzünden İngilizlerle harbe girişmenin felaketini izah ettim (Fransa ve İtalya hatta Yunanlı pusudadır). Harb-i Umumiden evvel İmadiye ve Çölemerik civarındaki köylerde (Londra başpiskopos murahhası namıyla) İngiliz misyonerlerinin İngiliz mekteplerinde Nasturileri aleyhimize yetiştirdiklerini anlattım. Lozanda muahedeyi imzalayan sen değil misin, Musul’u neden orada halletmedin? Aramızda hallolamazsa Cemiyet-i Akvama vermeyi kabul ettin. Bundan başka âdem-i muvaffakiyetli bir teşebbüsün arkası bir Kürt kıyamı olur, dedim. İsmet: İyi düşünülmüş bir planın akim kalmasından müteessir görünerek sustu.’

Yani evlat, Kazım Paşa açık açık şunu söylüyor. Yine bunu bir tarafı kötülemek için söylemiyorum, yanlış anlama ama tamam, gerçekten zor bir savaştan çıktık lâkin Musul’un üzerine gidilseydi alınma imkânı vardı diyor ve bu yüzden de İsmet Paşaya kızıyor. Senin orada yapabilme imkânın vardı diyor, bu iş o Cemiyet-i Akvama yani şu anki Birleşmiş Milletlere sunulmadan halledilmeliydi diyor. Nitekim o gün karşı olsa olsa sadece İngiltere karşısında olurdu ama 1924 yılında bunu yapmaya kalkışırsa tüm dünya karşısında olur. Buradan bir de ne çıkarıyoruz? Yani İsmet Paşanın sözünden ne anlıyoruz?

Musul aslında alınabilecek bir konumda ama işte çok diplomatik hatalar oldu.”

“Peki, usta, neden İsmet Paşa gitti Lozan’a? Neden bir diplomat değil?”

“Yani evlat elinde adam yok. Öncelikle böyle bir durum var. İkinci olarak niye o gitti, bunu da açık açık söyleyelim ki Kazım Paşa da bunu açık açık yazar.”

“Ne diyor usta?”

“Mustafa Kemal Paşa ile konuşmasını yazıyor ve şöyle anlatıyor:

‘Mustafa Kemal’e sulh konferansına (Lozan’a)

saltanatı lağv ve hilâfeti Âl-i Osman'da bırakmak suretiyle ve tam Türk milliyetçiliğiyle gitmekliğimizin faydalarını anlattım. 'Sulh heyetimize başmurahhas olarak seni gönderemem çünkü kafanla hareket edersin. İsmet Paşayı göndereceğim çünkü sözümden çıkmaz' dedi. Ben de: 'Zaten Gümrü ve Kars sulh heyetleri başmurahhaslığını da emrinizle kabul etmiştim. Avrupa'ya da gönderseniz Türkiye'nin biricik diplomatının bir ordu kumandanı olduğu manzarası arz edeceğinden yeni murahhas tayini uygundur dedim.'67

Gördüğün gibi olay budur. Mustafa Kemal Paşa bunu diktatörlük manasından dolayı yapmıyor. Çünkü Kazım Paşa gerçekten serttir. Yani orada çok

67 Kazım Karabekir, Günlükler, C. II, s. 822.

ciddi kararlar alabilir, tam bir diplomasi yapamaz düşüncesi var. Nitekim Kazım Paşa da zaten İsmet Paşanın gitmesine ses etmiyor ama şu bir gerçek ki İsmet Paşanın gitme sebebi söz dinleyen biri oluyor olması ama sonradan Kazım Paşanın İsmet Paşanın aldığı kararlara karşı kızgın olduğunu da görüyoruz."

"Usta, Kazım Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasında bir kavga oluyor uzun bir dönem, sebebi bu mu?"

Yok evlat, sebep başka. Aslında burada ne Mustafa Kemal Paşanın bir dahli var ne de Kazım Paşanın. Ne yazık ki her liderin kaderidir bu. Etrafında yağcılar oluşur ve bunlar Mustafa Kemal Paşayı Kazım Paşadan uzak tutmak istiyor. Çünkü Kazım Paşa net adam. Mustafa Kemal Paşaya ne var ne yok direk söylüyor ki diğer bir hususda Mustafa Kemal Paşa da Kazım Paşanın sözlerine önem veriyor. Bu yüzden o yağcılar çok fitne çıkarıyor. Biliyorsun Atatürk'e karşı yapılan İzmir suikasti girişiminde baş suçlulardan biri olarak sorgulanıyor Kazım Paşa. Bunun en büyük sebebi de onu Mustafa Kemal Paşanın etrafından itme isteği. Şunu da söyleyeyim ki tabi bu zamana kadar artık anladıysan, benim amacım asla birini kötülemek değil, sadece herkesin bir insan olduğunu, tarihi yazanlarında bir insan olduğunu göstermek."

"Tabi usta, sıkıntı yok, buyur."

"Şunu da ekleyeyim, herkesi eleştirdik, hatası olan oldu ya da çok doğru işler yapan da oldu. Ama ne yazık ki tarihi yapanlar da insan ve Mustafa Kemal Paşa da ilk başlarda ne yazık ki bu yalaka kesimin etrafını çevirmesine biraz göz yumdu. Bunu kim söylüyor? En iyi arkadaşı diyeceğimiz Rauf Orbay söylüyor. Diyor ki hatıratında:

'Ne kadar yazık ki sulhun akdinden sonra, etraflarında peyda olan, kendilerine inanarak ve samimiyetle değil fakat mideleriyle bağlı menfaat düşkünü kimselerin yavaş yavaş tesirleri altında kaldıklarını üzülerek görmeye başladık.'68 Yani Rauf Orbay bunu açıkça itiraf eder ki hatıratını filan okusan, aslında

Atatürk’e laf ettirmediğini görürsün. Hatta kendisi Atatürk’e yapılan suikast girişiminde suçlu konumuna düşen biri olmasına rağmen. Ama ne yazık ki bu hatalar oldu. Olması da normal mi? Yani işte... Çünkü ya sen var olacaksın ya da başkaları var olacak. Siyaset budur. Hatta sonradan Kazım Paşa ile Mustafa Kemal Paşa iki kez görüşmek istiyor, engel filan da oluyorlar. Yıllar yıllar geçtikten sonra da aynı kavga bu sefer İsmet Paşa ile Atatürk arasında da başlıyor çünkü her zaman bir güç savaşı vardır. Nitekim Atatürk’ün ölümü de öyle basit bir ölüm olmasa gerek...”
“Nasıl bir suikast filan mı var?”
68 Rauf Orbay, a.g.e., s. 224.

“Yok yok, direk öyle bir zehirlenme ya da suikast yok ama bir boşvermişlik var.”
“Nasıl yani?”
“Yanisi, Atatürk’ün bayağı bir hasta olduğu dönemler oluyor, sanki etrafındaki kişiler onun eriyip gitmesine göz yumar gibi oluyorlar. Artık makam mevki düşünenler, Atatürk’ü ve çevresini diskalifiye edip İsmet İnönü ile iktidara gelerek makam elde etmek istiyorlar ki bu yüzden Atatürk’ün ölümünü istiyorlar. Yani bu dediğim bir şüphe.”
“Niye şüphe duymaya başladın peki usta?”
“Hatıratları filan okuyunca ortaya bu şüphe ister istemez çıkıyor evlat.”
“Neler yazıyordu ki orada?”
Evlat, Falih Rıfkı Atayın 'Çankaya’ adlı eserinde şüpheler aslında söyleniyor çünkü Atatürk’ün son dönemleri öyle basit geçen dönemler değil. Böyle sıkıntılı ve aslında bazı hastalıkların ortaya çıktığı bir dönem. Ama işin garip yanı bu hastalıkların çıkması değil. İşin garip yanı, bu hastalıkların ortaya çıkmasına rağmen çok ilgilenilmemesi kendisiyle... Adam devletin başkanı ve kurucusu. Her hizmeti anında görebilecek kişi. Önem verilmede o günler birinci sırada olması gereken biri. Aynı zamanda bir de hani hizmetlere ulaşamamazlık diye bir durum yok. Dünyanın diğer ucundan doktor getirebilme şansın

var ama bu yapılmıyor. Hatta Falih Rıfkı Atay bunu o kadar bir sinirle anlatıyor ki aynen şunu söylüyor:
‘Bütün bunların sebebi, karaciğerini için için kemiren onulmaz bir illet olduğunu bilmiyorduk. Bu, önce hafıza zayıflamasından başlamıştı. Sonra sık sık burun kanamaları devri geldi. Daima yanında bulunan hekimlerin neden bu araza ve umumi çöküntüye dikkat etmediklerini ve hepsini pek basit birer sebebe bağlayarak geçiştirdiklerini doğrusu hâlâ anlayamıyorum. Burnu kanadıkça, biraz bakarız, geçer, derlerdi. Sonra kaşınmalar başladı...
Atatürk kaşınmaya, hem de eğilerek bacaklarını kaşımaya dayanamıyordu:
‘Bu evde göze görünmez kırmızı böcekler varmış’, diye tutturmuştu.
Evde başka hiç kimse ve hiçbirimiz böyle bir rahatsızlık duymuyorduk. Fakat kendisini teselli etmek

için aynı şüpheye düştüklerini söyleyenler de olurdu. Hatta bir seyahatte evin baştan başa en tesirli ilaçlarla temizlenmesini emretmişti.’69

Şimdi evlat gördüğün gibi ortada bir hastalık var. Yani Atatürk aslında hem sigaradan hem de içkiden dolayı aşırı hasta olup ilerliyor bu. Yanındakiler ise bunu takmıyor. Yani bu kişi dediğim gibi devletin başında biri. Her imkân anında gelir ama doktorların

69 Falih Rıfkı Atay, a.g.e., s. 565.

bu boşvermişliği gördüğün gibi Falih Rıfkı Atay’ı da şüpheye düşürüyor. Kimileri yalaka olduğu için Atatürk u düşünmüyor. Ona hiçbir şey demiyor. Hatta Falih Rıfkı kızıyor, sizi tarih hain yazacak diyor. Ona içkiler veriyor, eğlenceler düzenliyor, ömrünü kısaltıyorsunuz diyor.”70

Valla usta, hakikaten insan şüpheleniyor. Acaba sırf yağcılık olsun diye mi bir boşvermişlik var, yoksa başka nedenler de var mı ki?”

Yanı evlat, tabi biz burada Atatürk öldürüldü demiyoruz direk ama bir şüphe var, onu dile getiriyoruz. Hani bu da sadece bazı notlarla ortaya çıkmış bir şüphe değil.”

“Başka neler var usta?”

Cevat Rıfat Atilhan, ‘Menemen Hadisesinin İç Yüzü” kitabında bir şey anlatır. Tabi kitabın isminin böyle olduğuna bakma, içinde başka konulara da değiniyor. Zaten küçük bir kitapçıktır. Hatta dur bir dakika...”

Usta bu söz sonrası tekrar kitaplığa yönelip bu sefer kuçuk bir arama yapıp kitabı buldu. Küçük bir kitapçık idi. Usta sayfaları karıştırıp o yeri bulmaya çalışırken, bir yandan da konuşuyordu:

Kitap aslında bu Menemen hadisesini anlatır, sonra işte siyasi olarak etkilerini filan ama bu ko-

70 a.g.e., s. 459.

nulara az da olsa değinir. Hah buldum bak. işte ne diyor: ‘Doktorlarımız, Atatürk’ün ölümünün ani oluşunu tehlikeli gördüklerinden; 1937 yılı ortalarında, ismini açıklamayacağım bir doktor bazı şöhretlere dayanarak Atatürk’e ilk darbeyi sinir organlarını zaafa düşürmek suretiyle indirdi. Böylelikle, gösterdiği tedavi usulü Atatürk’ün sinir organlarını felce uğrattı. Atatürk’te, zaman zaman burun kanamaları, baş dönmeleri, istifralar, karşısındaki arkadaşını tanımamazlıklar kendini göstermeye başladı.’71

“Usta, bu anlattıkların zaten fazlasıyla insanı şüpheye düşürüyor. Yani...”

71 Cevat Rıfat Atilhan, Menemen Hadisenin İç Yüzü, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1970, s. 21.

Gördüğün gibi evlat, bir şeyler var ortada. Yani basit hatalar değil bunlar. Tamam, Atatürk’ün biraz içki ve aşırı temposu da bunu tetikliyor ama doktor kesiminde de bir şüphe var. Hatta Atatürk’ün ‘Beni

Türk doktorlarına emanet ediniz sözü’ bile belki bir şeylere işaret eder, ne dersin? Ama tabi bu milli bir bilinçle de söylenmiş olabilir. Bu konu hakkında çok bir şey diyemeyeceğim ama var bir şeyler. Nitekim Cevat Rıfat Atilhan’ın anlattığı gibi Atatürk’te o hastalıklar başlıyor. Yani arkadaşını tanımamazlık ya da yaşadığı şeyleri unutmak yani tamam, kendi devlet temposu da ağır ama ona uygulanan bir şeyler de var yani. Tabi daha fazla net sözler söyleyemem şimdi ama sadece bir şüphenin var olduğunu bilmeni isterim.”

“Bir de evlat sözünü kestim ama...”

“Estağfurullah usta.”

Bunları söyleme sebebim bir komplo yaratmak ya da bir tarafı suçlamak değil. Madem bu dönemleri iyiden iyiye açıyoruz, o zaman her konuya girelim. Bak sana Milli Mücadeleyi anlatırken hataları ve doğruları ile bir şeyler yapıldı dedik, nitekim de öyle. Burada bu durum var. Yine bir siyasi savaş var. Atatürkü isteyenler ile Atatürk’ü istemeyenler. İstemeyenlerin sebebi ne? Vatan derdi mi? O da hayır, onların da derdi makam derdi. Nitekim İnönü gelir gelmez paralardan Atatürk’ün fotoğrafının filan kaldırıldığını biliyoruz zaten.”

“Aynen usta ama nasıl kaldırabildi? Yeni bir kanun filan mı çıkardı?”

Yok evlat. Aslında şu an hâlâ o kanun var. Yani misal şu an Erdoğan dese ki paraların arkasına kendi resmimi bastıracağım, direk bastırabilir.”

Hadi yaa. Bunu bilmiyordum usta.”

Tabi, kanunda cumhurbaşkanının bunu yapma yetkisi var. Kimse yapmaz bunu ama bu bir kanun. Buradan da şu çıkmasın: Yani demek ki İnönü’nün hakkı imiş; bunun gibi bir düşünce çıkmasın. Tamam hakkı ama o süreçte İnönü’den bu beklenmezdi. O gün için sıkıntı yok ama bugün zannedildiği gibi o gün öyle de değil. Biraz cümle karışık oldu. Kastım,

Atatürk ile İnönü’nün hayatlarının sonlarına kadar hep dost zannediliyor olması. Bu siyaset işte böyledir. Yani dost diye bir şey aslında çok yoktur.”

“Peki, usta, Atatürk İnönü’yü saf dışı etmek istedi mi ciddi ciddi?”

“İstedi evlat. Hatta o dönemlerde yazılar yazmış 1916 doğumlu İsmet Bozdağ, o dönemin tanıklarıyla yaşamış, o dönemi yasayanlarla konuşmuş biri. Bu durumu ‘Bilinmeyen Atatürk’ adlı kitabında net bir şekilde anlatır.”

“Ne yazıyordu usta?”

“Direk sana kitabında geçtiği gibi anlatayım. Bu Atatürk’ün işte son dönemleri filan... Bazı konuşmalar geçiyor ki bu doğrultuda İnönü yü meclis dışı bı rakma düşüncesi var. Hatta olayı şöyle anlatıyor:

‘Mecliste Atatürkçü bir grup vardı. Bu grubun yeni bir seçim yapılarak İsmet İnönü nün meclis dışı

edilmesi hazırlıkları içinde oldukları, İsmet Paşa grubu tarafından ileri sürülmüyor mu?.. Sürülüyor.

Öyle ise Bayar'ın bulunduğu o toplantıda bu grup fikirlerini Atatürk e açmışlar. İsmet Paşa sız bir meclis' fikrini kabul ettirmişler. Atatürk de bunun üzerine orada hazır bulunan Bayar a sözü edilen bu seçimi sormuştur.

Nitekim Bayar'ın cevabı anlamlıdır: 'Daha biraz vaktimiz var ama siz ne derseniz o olur.

Fakat anlaşılan Atatürk'ün 'diyeceğinin olacağına fazla güveni yoktur; sorar: 'Yapabilir misin?..' Bu ikinci sorudan da seçimin normal bir seçim olmadığı iyice anlaşılıyor.'

'İsmet Paşa taraftarlarına rağmen, bu adamlarla beraber, İsmet Paşa ve yakın adamlarını dışlayarak bir seçim yapabilir misin?' sorusunun sorulduğu meydana çıkıyor. Bayar buna 'muktedirim' diye karşılık veriyor ama Atatürk o kanıda değildir: 'Dursun, ilerde düşünürüz' diyor, demek üzerinde bolca düşünülmesi gerekli bir seçimdir bu...

Atatürk'ün son günlerinde İsmet Paşa için bazı tertiplerin yapılması gerektiğine inandığına dair deliller, belirtiler vardır.

Falih Rıfkı Atay, 'Çankaya'sında şunları yazıyor:

Atatürk ün kendisini de bir vârise meylettirmek isteyenler olmuştur kendileri hesabına. Atatürk, kendisinden sonrasına kendisinin hâkim olamayacağını bilirdi gibi karşılık veriyor ama Atatürk o kanıda değildir: 'Dursun, ileride düşünürüz' diyor, demek üzerinde bolca düşünülmesi gerekli bir seçimdir bu...

Atayın bu sözlerinin Kılıç Ali Bey ' in ölümünden birkaç ay önce kendisini ziyarete gittiğim zaman gösterdiği 'Atatürk'ün Vasiyeti' diye kırmızı yazıyla yazılmış bir zarfın bulunmasıyla gerçekliği pekişmiş oluyor. Gerçi Kılıç Ali, hayattayken bu konuyu bütün ısrarlara rağmen saklamış ve gerçeğin anlaşılmasını ölümünden sonraya bırakmıştır ama bu siyasi vasiyetin ne olabilirliğine ipuçları bırakmıştır.'7-

Durum işte bu evlat... Yani Atatürk, İnönü'yü meclis dışı bırakmak istiyor. Bunun iki sebebi var. Bir, etrafındaki insanların telkinleri ki onlar da biliyor İnönü gelirse Atatürk etrafında olanlar dışlanır ki nitekim dışlanmıştır da."

"Usta sözünü kestim ama şimdi aklıma bir şey takıldı. Yani burada tamam, İnönü'yü etkisiz hale getirmek için onu meclis dışı bırakmak istiyorlar ama bu kesin mi? Sanki şüpheyle yazılmış."

"Aslında kesin evlat. Hatta ben sana devamını okumadım ama devamını okuyunca daha net anlayacaksın olayı. Nitekim Atatürk, İnönü'nün çocukları için maaş bağlatma vasiyeti veriyor."

"Aaa!"

"Sence yaşayan ve cumhurbaşkanı olacak birinin çocuklarının buna ihtiyacı olur mu?"

"Yani... Olmaz tabi."

“Hatta İsmet Bozdağ olayı şöyle anlatır. Tabi anlatmadan önce kısa bir bilgi vereyim. Atatürk’ün etrafındaki insanlar, İnönü’nün devlete zarar vereceğini, aynı zamanda Atatürk’ün etrafında olan in- 72

72 Bilinmeyen Atatürk, İsmet Bozdağ, Emre, İstanbul, 2005, s. 115.

sanları da dışlayacağın belirtir. Bundan yola çıkarak durumu şöyle aktarır:

‘Atatürk’e bir hâl olursa, kendilerinin de intihar etmekten başka çareleri kalmayacağını’ söylemişlerse; ayrıca İsmet Paşa’nın kindarlığı üzerinde durmuşlar, memlekete bu yüzden hayrı dokunmayacağı gibi, ödlekliğinden ve duraksamalarından ötürü milletin çok zahmet çekeceğini de anlatmışlarsa; Atatürk’ün hem bu kimseleri korumak hem de memleketi bir buhrandan kurtarmak için İsmet Paşanın (ki Atatürk’ün arkadaşı olmasına rağmen) ülke dışına çıkarılmasına razı olması ihtimali büyüktür. Bunu, bir yandan erken seçimle temin etmek, yani İsmet Paşa’yı meclis dışında bırakmak, diğer yandan siyasi bir vasiyetle güçlendirmek akla yakın bir ihtimaldir.

Bu ihtimalin kuvvetli olduğunu perkiten bir başka delil, Atatürk’ün Vasiyetnamesinde İsmet Paşanın çocuklarına aylık bağlamasıdır. Eğer İsmet Paşa, kendisinin yerine cumhurbaşkanı olacaksa, çocuklarına aylık bağlamanın anlamı yoktur. Elbette paşa, kendi çocuklarının eğitilmesi için gerekli paraya her zaman sahip olacaktır. Fakat tasarlandığı gibi, bir seçimle meclis dışında bırakılacak olursa, kendisine dışarıda bir vazife verilse bile paşanın gitmek istememesi ihtimali vardır. Bu takdirde elbet sıkıntıya düşecektir. Bu durumda hiç değilse çocukları bundan zarar görmemelidirler...

Şimdi vardığımız yerden olaylara bakılınca, Atatürk un İsmet Paşanın çocukları için aylık tahsis etmesi garabeti aydınlanmış olur.

Ancak siyasi vasiyetin muhtevası yine karanlıktadır.

Hayatta iki kez bu gerçeği çözebilecek pozisyonda bulundum fakat maalesef, ikisinde de duraksamalarım yüzünden bu sırrı çözemedim. Birincisi, Kılıç Ali’nin evindeki, üzerinde ATATÜRK ÜN VASİYETİ’ yazılı sarı zarftı. Üç yerinden kırmızı balmumu ile mühürlenmiş olan bu zarfın, ölümü halinde bana teslim edilmesini karısına benim yanımda vasiyet ettiği hâlde, Altemur Kılıç’ın babasının cenazesi toprağa verilmeden eve girerek babasına ait ne varsa hepsini toplayıp götürmesi yüzünden bu vasiyet yerine getirilememiştir. Altemur, önce bu zarfı inkar etmiş, daha sonra da:

‘Evde bir sürü eski Türkçe evrak var, babamdan kalma. Ama ben eski harfleri bilmediğim için bunların ne olduğunu bilmiyorum demek suretiyle vasiyet zarfının hâlâ kendisinde olabileceği intibaını vermiştir. (H. Köymen ile birlikte dinlendi)

Gördüğün gibi evlat, aslında olaylar birbirini aydınlatmakta. Yani Atatürk’ün İnönü’nün evlatlarına

maaş bağlatmak istemesi filan hep bir şeye açıklık getiriyor. Sanıldığı gibi Atatürk ve İnönü son günle- 73
73a.g.e„ s. 117-120.

rine kadar dost olmadı. Son günlerinde İnönü etkisiz hale getirilmek istendi. İnönü de bunun farkında. Bir de buradan Atatürk'ü o zaman İnönü mü öldürdü gibi şeyler çıkmasın. Bu konu hakkında hiçbir şey yok. Bizim görevimiz olayları anlatmak. Artık perde arkasına düşmek ve sorgulamak okuyucuya kalır."

"Usta, sen de öyle şeyler anlatıyorsun ki valla insan hayret edemeden duramıyor. Hadi bildiklerimizin yanlış olduğunu anlıyoruz ama tüm bildiklerimiz de altüst oluyor resmen."

"Estağfurullah evlat, biz anlatırız, yeni nesil anlamaya çalışır. Ama dediğim gibi bazı yerlere yani bu gibi yerlere nefretle bakılabilir ama tarihe genel bir çerçeve içinde çok nefretle değil de doğru yaptı, yanlış yaptı olarak bakılması gerekir. Burası çok önemli işte. Yani tarihe elinde bir mühürle dost düşman diye değil, okuyarak, tartışarak doğru yanlış gibi bakmak gerek. Çünkü tarihi yaşayanlar da insandı ve hırsları vardı, istekleri vardı, vatan sevgisi vardı, farklı düşünceleri vardı, bu yüzden çok doğru yaptıkları oldu, çok hata ettikleri de oldu ama sonunda tarihî olarak kaldılar. Yani bir ideoloji malzemesi de artık yapılmaması lazım. Doğru yaptı yanlış yaptı denilip tarihe bırakmak lazım. Lazım ama o değil de biz yine bayağı bir başka konuya derinlemesine girdik bu arada."

"Usta, valla güzel oluyor böyle. Öyle kronolojik sırasıyla konu anlatımı bence ne kadar ilginç bilgiler

olsa da sıkıcı olurdu. Böyle farklı farklı konulara girerek hem durmadan dikkatimi çekiyorsun hem de güzel oluyor. Yani bana öyle geliyor."

"Eyvallah evlat. Ben de zaten biraz bu yüzden böyle yapıyorum ama inşallah okuyucu not alıyordun Sadece bizle kalmasın, okumaya devam etsin. Yanlışımızı ve eksiğimizi düzeltsin. Bu arada şunu da ekleyeyim. Burada dipnot olarak verdiğimiz kitaplarda yazan her görüşe katılıyor da değiliz. Katılmadığımız yerler de var; bu da bilinsin isterim. Bir de o gösterdiğim kaynak kitaplar, hatıratlar filan hepsinin öyle her satırının ilginç ve akıcı olduğu da sanılmasın. Aslında ben en ilginç yerlerini sunuyorum, çoğu yer normal bilgiler aktarıyor ama yine de bu tür kitaplara yönelip okuma yapmak gerekir. Burada söylediğim kitapların nerdeyse % 40'ını bulamaz okuyucu, onu da ekleyeyim."

"Niye usta?"

"Çok eski kitaplar evlat. Artık basımı dahi yapılmıyor bazılarının. Özel olarak bastırıp getirebilirler belki. Ayrıca okudukları hatıratları hangi yayınevi hazırlıyor onlara da iyi baksınlar. Atatürk'ün yazdığı Nutuk dahi olsa çünkü Atatürk'ün kendisine cephe alanların oluştuğu dönemlerde yazdığı Nutuk'u dahi alıp bazı yerlerini çıkarıyorlar. Hatıratlarda ne yazık ki bu çok daha fazlasıyla var. Ulan adam yazmış,

sana mı düştü onun orada durup durmaması ya da diğer kötü bir şey daha var, o da hatırat uydurma.

Mesela Abdülhamid Han'ın hatıratı yoktur ama piyasada var. Ne yazık ki sana burada söylediğim bazı saygın kişiler de bu hatıratı doğru sanıp kaynak olarak kullanmış. Hâlbuki sonradan çıkma. Böyle çok var. Tabi bunlar ayrıntı ama burada sana sadece bu yakın tarihin nasıl çetin, zorlu ve saklı bir dönem olduğunu göstermeye çalışıyorum. Bu dediklerim seni asla korkutmasın, devam et. Oku, oku, oku. Bazen savunduğun kişilerin yanlış yapabileceğini de bilerek oku. Bazen düşmanın olan kişilerin doğru yaptıkları şeyleri de görerek oku. Nefret tarihçisi olma. Hataya hata, doğruya doğru demesini bil. Birini kötülemek için okuma ya da birini övmek için de okuma. Bir şeyleri öğrenmek için, gerçekleri ortaya çıkarmak için oku. Bu yolda eleştirilebilirsin. Yanlışa yanlış, doğruya doğru dediğin için taşlanabilirsin. Ne demişler? Hak bildiğin yolda yalnız yürüyeceksin.' Durum aynen bu işte... Yalnız yürümeyi göze alarak doğruya doğru, yanlışa yanlış diyeceksin.

Neyse, biraz öğüt kısmına girdik ama bu sözlerimi asla unutma. Nitekim senin de bildiğin gibi biz bunları sana zevk alasın diye değil, ders alasın diye anlatırız. Ders çıkarmayı sakın unutma."

Eyvallah usta. Valla dediğin gibi yapıyorum. Artık bilgi içerikli kitaplar okuyor, yanlışa yanlış, doğruya doğru demeye çalışıyorum."

"Bu arada okudukça fikrî yapın da değişecektir, bunu da unutma. Yani dün a dediğine bugün b diyebilirsin. Bunu döneklik olarak görme. Bu bir değişimdir. Değişmeyi kabul edebilmek, işte en büyük erdem budur. Dün yanlış söylemişim demek, asıl âlimlik budur. Bir de bir kitabı okurken, yanlış yerleri olabilir ya da doğru yerleri, hani bunları da ayırmayı bil. Hani yaa burada yanlış bilgi var, at gitsin deme. Hele bu dönem için daha önemli bir şey bu. Orada yanlış olabilir, aynı kitap içinde doğru yerler de olabilir. Bu ayrımı yapmayı bil. Ne zaman ki bunu yapmaya başladın, işte o zaman gerçek bir okuyucu olmaya başladığını fark edebilirsin. Neyse, yine konu konuyu açtı, epey konuştuk, öğüt vermeye girdik ama bu dediklerimi yabana atma. Sana bunları tecrübemle söylüyorum."

"Eyvallah usta. Bu arada, madem bu ölüm konusunu açtık; şu Enver Paşanın ölümü konusunu da konuşsak olur mu? Öylesine profesyonel diyeceğimiz bir insan, basit bir taarruz yapıp neden kurşunların üzerine yürüdü öylece?"

"Evet, çoğu kişinin aklına takılan bir soru bu. Neden tedbirli hareket etmeyip kurşunların üzerine yürüdü? İstersen önce sana o ölüm öncesini anlatayım. Enver Paşa, çok mücadele verdi Basmacılar ile beraber. Fakat bir süre sonra beraber savaştığı adamların içinden çıkan kimi kesim, Enver Paşanın baş olmasına karşı oldu da ona saldırdı. Çok sıkıntılar çekti evlat. En sonunda bir düşünce içine girdi. Hatta

Hacı Sami yanma gelip artık buralarda birliğin kop-

tuğunu, burada bir mücadelenin verilemeyeceğini söylediği zaman, Enver Paşa, Hacı Sami'ye şu cevabı verir:

Uzun zamanlardan beri Türkistan Türklüğü ile Osmanlı Türklüğü arasında irtibat kopmuştur. Ben, Osmanlı ordularının başkomutanı ve halifenin damadı olarak oraya gelir ve Türkistan'da bağımsızlık uğruna ölürsem, bu köprüyü kurmuş oluruz'74 diyecekti ve ölüme yalınkılıç gitmesine sebep de buydu belki de. Bu sözü aslında her şeyi açıkça göstermekteydi.

Bir süre sonra Zeki Velidi Togan'a şunları söyleyecekti: Muvaffak olamazsak, hiç olmazsa cesedimi burada bırakmakla Türklüğün istikbaline hizmet etmiş olurum.'75 Yani kafasında şu var Enver Paşanın: Madem başarılı olamadık, madem canlı bedenimiz bu yolda başarıya ulaşmadı, o vakit cansız bedenimiz Orta Asya Türkleri ile Osmanlı Türkleri arasında bir canlı köprü olsun. Bu düşünceyle Tacikistan'da Pamir Dağları nın haritalarda ismi biİ6 geçmeyen ücra bir tepesinde Rus kurşunlarıyla hayatını ve hayallerini noktalayacaktı. O düşerken Rus kurşunlarıyla atı Derviş de onla beraber yere düşecekti ama evlat burada bir şeyi anlatamadan geçemeyeceğim.

Enver Paşa eşi Naciye'sine o kadar âşıktı ki ölümünü dahi ondan uzun bir süre sakladı."

74 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 479.

75 ayn. yer.

"Nasıl usta?"

"Bunu böyle romantiklik olsun, işte duygusallık olsun da bir noktayı yücelteyim diye değil, sadece gerçekten bir kadın nasıl sevilir ve Enver Paşa bunu nasıl başarmış onu göstermek için anlatıyorum. Çünkü gerçekten hataları da olsa namuslu ve bir o kadar da eşine bağlı idi. Neyse uzatmadan konuya geçeyim. Enver Paşa, bu ölüm kararım aldığı gün eşi Naciye'sine bir mektup daha yazar. Bu mektupta İsviçre'ye gitmek istediğini yazıyordun Fakat bu projesini yerine getirebilmek için kendisinin ölmüş olduğuna herkesi inandırması gerektiğini söylüyordu. Hatta Enver Paşanın ölüm haberini aldığı vakit dahi buna inanmış gibi görünmesini söylüyordu.

Ardından eşi Naciye Hanım durumu bak şu şekilde anlatır: 'Ben de inandım' der. 'Ardından ölüm haberi geldiği vakit, herkes ağlıyor, ben de hem ağlar görünüp hem de içten içe 'Nasıl oyun kurmuş ama diyordum diye gülümsüyordum diyor. Fakat sonradan her şeyi anlayan Naciye Hanım durumu şöyle noktalar:

'Her şeyden önce memleketini, ondan sonra da beni seven ve düşünen kocam, ölümünden sonra bile beni aylarca oyalayıp üzmemenin yolunu bulmuştu. Gerek mektubun elime varışı, gerekse ölüm olayının aynı tarihte olması garip bir tesadüf eseriydi. Kocamın hakikaten ölmüş olduğunu üç ay sonra öğrendim ve ancak o zaman bu kara habere inan-

dım’76 der evlat. Yani bu her anlattığımda tüylerim diken diken olur. Gerçekten Naciye’sini çok seviyordu evlat. Hatası vardı, doğrusu vardı; büyük hataları vardı, büyük doğruları da vardı ama ne olursa olsun eşine duyduğu aşk tam bir Anadolu evladına yakışır cinstendi.”

“Valla usta, yani ölümünden sonra ardındaki insanı düşünmek muhteşem bir şey ya.”

“Bu kişilerin çoğu, hata da yapsa, çok büyük yanlış hamleler yapmış da olsa, bazı istisnalar hariç hepsi vatan için bir şeyler yapmaya çalıştı ve namuslu yaşamak için uğraştı. Hatta bu konu bitmeden bir şey daha anlatayım da olay daha net anlaşılsın.

Olayı görgü şahidi arkadaşları anlatır. Berlin askeri ataşesi iken başından geçen olay, ancak filmlerde görülebilecek cinstendir evlat. Alman imparatorun yeğeni genç ve güzel bir prenses Enver Beye vurulur. Enver Bey, esasen Alman ileri gelenlerinin istikbalini çok parlak gördükleri ve özel ilgi gösterdikleri bir subaydır. Onu her toplantıya çağırırlar ve imparatorun emriyle özel olarak ağırlarlar. O kadar ki bu özel muamele yabancı elçilik mensupları ve askerî ateşelerin şikâyetlerine yol açar. Bu prenses de her seferinde Enver Bey’in yanında olmaya ve ona kendisini göstermeye çalışır ama Enver ciddi bir Osmanlı subayı olmaktan öte bir tavır sergilemez. Prenses, Enver Bey için özel toplantılar ve kokteyller

76 a.g.e., s. 633.

düzenler ama Enver aynıdır. Bir gün yine Enver Bey için bir yemek verir ve yemekten sonra yatak odasına geçerek hafif bir kıyafet giyer ve yatağa uzanır. Enver Bey’i çağırtır. Tam filmlerdeki gibidir. Binbaşı Enver içeriye girer, hiçbir şey yokmuş gibi topuklarını vurarak sert bir selam verir ve ‘Beni emretmişsiniz... diyerek hazır ol durumunda bekler. Kadın çıldırmış bir halde ‘Bu adam insan değil, manken!’ diye haykırmaya başlar.”77

“Vay be usta! Valla helal olsun. Şimdi olsa...

“Tamam evlat, tamam.”

“Yok usta, yani şey olarak demedim, sadece, neyse...

Usta, gencin bu telaşlı cevabına gülümserken, diğer yandan konuşmasına devam etmektedir:

“Anladım evlat, anladım, sıkıntı yok. Dediğin gibi yani dışarıda hâlâ Türkler ülkelerini böyle temsil ediyor mudur bilinmez.

“Ah usta, bunların yanında bir de çok ateşli bir şekilde hareket etmeseydi tam olacaktı.”

“Evlat, dediğim gibi yani gençken her şey eline geçmeye başlıyor ve bu gençlik ateşiyle aslında ilk başlarda Edirne’nin geri alınması filan güzel gidiyor ama sonradan hiç de hesap edilmeyen bir şekilde ilerliyor olaylar. Bir de şu var, Enver Paşa, hani bu

77 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 85.

sözüm yanlış anlaşılmasın ama hayalcilikten biraz öte kendisini tam olarak Mehdi demeyelim de bir kurtarıcı olarak görüyor.”

Hadi ya! Bunu bilmiyordum usta.”

Tabi, bu sözü söylerken amacım bir yeri yermek değil, sadece bu yaşananlar neden yaşandı onu anlatmak istiyorum. Bir örnek vereyim, işte okul derslerinde anlatırlar, bilirsin, Mustafa Kemal Paşa Mısırdan geçip Trablusgarp’a Enver Paşa ile beraber gider. İtalyanlara karşı mücadele için giderler. Orada bir dilencinin Mustafa Kemal Paşayı durdurduğu, sonra eline bakıp sen ilerde çok büyük işler yapacaksın dediği söylenir. Sonra Mustafa Kemal Paşa ona para verir ve gider. Şimdi bunu bize nasıl anlatırlar? Yaa işte bak gördün mü zaten seçilmişti filan. Yok böyle bir şey. Haa olay var ama zannedildiği gibi değil. Çünkü oradaki tüm kadınlar yani falcılar çoğu kişiye aynı lafı söylüyor. Mantıken bir düşün dilenci sen ileride çok sıkıntı çekeceksin, işte şöyle bela bulacaksın, böyle şey bulacaksın dese para alabilir mi? Tam tersi, orada ölür belki ama böyle överse parayı kapar. Mustafa Kemal Paşa bunu takmıyor. Hatta tabi bu kesin değil ama şunu da anlatırlar: İşte bu fal sonrası yanına dostlarından biri yaklaşıp ‘Tüm insanlar sizin geleceğinizin büyüklüğünün farkında der. Mustafa Kemal Paşa güler, sonra cebinden bir miktar para çıkarıp ‘Git bakayım der, bir de sen falına baktır. Adam, ‘Aman paşam’, der ‘biz ne oluruz

ki?’ der. Mustafa Kemal Paşa, ‘Git, git’ der ama bu altınları da elinde tut’ der. Adam gider fala baktırır, sonra altını verip geri döndüğünde biraz mahcup, biraz da gülümseyerek; ‘Paşam kadının dediğine göre ben de ülkeyi kurtaracağım’ der. Mustafa Kemal Paşa gülerek; ‘İyi o zaman başka ülkeyi kurtaracak ortak çıkmadan gidelim buradan der.

Genç kahkahalı bir şekilde gülümseyerek;

“Süper usta yaa. Valla ben de ilk dinlediğimde vay be filan diyordum.

“Yok be evlat. Kadınların yapısı bu. Yani oradaki falcı kadınların. Dur şimdi olay daha bitmedi. Bunu oradaki kadınların sahtekâr olduğunu anlatmak için anlatmadım. Yıllar sonra devlet iyiden iyiye savaşta yenilgiye doğru gittiği zaman, gelip durumun kötü olduğunu filan söylediklerinde Enver Paşa:

“Evet, kötü’, der ama ‘ben bu ülkeyi kurtaracağım’ der. ‘Çünkü zamanında Mısır’da bir falcı kadın, benim elime bakıp çok büyük işler yapacağımı söylemişti’ der.”

“Aaaf

“Olayı daha net anladın değil mi evlat? Yani Enver Paşa buna inanıyor. Bu aslında onun da suçu değil. Yani şu âna bakıp o zamanı tam belki idrak edemeyiz ama o günler çok farklı ve Enver Paşa oradaki insanlar tarafından insanüstü gibi gösteriliyor. Yani

Enver Paşanın böyle şeylere inanma sebebi de biraz

bu. Hani ‘Şeyh uçmaz, mürit uçurur’ sözü vardır ya bu da böyle bir şey.”

“Usta, insanüstü derken?”

O zaman ben direk o günleri yaşayan Şevket Süreyya Aydemirden anlatayım sana. Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam’ adlı kitabında durumu şöyle anlatır:

‘Enver Paşanın bir gün kurultay salonunda bir locada görünüşü, Doğulu delegeler arasında bir kaynaşmaya sebep oldu. Paşanın şöhreti Müslüman Doğuda bir masal, bir efsane halindeydi. Halkın muhayyilesinde (hayal gücünde) onun insanüstü bir hüviyeti (kimliği) vardı. Halkın inanışına göre o, yeryüzü insanlarından biri değildi. Onun göründüğü her yerde, göklerin açılması, yerlerin yarılması, hulasa büyük ve görkemli bir şeyler olması lazım gelirdi. O daima her şeyin üstünde ve her kesin üstünde olmalıydı.’”78

“Yuh yani usta! Böylesine mi bir inanç vardı?”

“Başta da dedim ya evlat, bu zaman gibi düşünme. Bu inanç fazlasıyla vardı. Yoksa Enver Paşa Birinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul’dan ayrılıp da Orta Asya’ya geldiğinde (tabi ilk başlarda başka yerlere de gidiyor Avrupa’da oraları geçiyorum) in-

78 Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, Öz Yayın, Ankara, 1959, s. 208.

sanlar niye onun peşinden gitti diye düşünüyorsun. İnsanlar onun gerçekten insanüstü bir kahraman olduğuna inandıkları için peşinden gittiler. Tabi bu insanüstü olma düşüncesi, onun bir ihtilal yapması, ordu başına geçmesi, her şeyden öte bir de halife damadı olması yüzünden zaten otomatik olarak kendi kendini var ediyordu. Bu yüzden Basmacılar onun arkasından geldi.”

“Usta, hazır tekrar bu konuya gelmişken bir şey soracağım. Bu Basmacılar adı nereden geliyor? Enver Paşa neden Basmacılar demiş bunlara?”

“Aslında Enver Paşa demiyor bunlara Basmacılar diye. Bu tabir Ruslar tarafından kullanılıyor, yani baskın yapan manasında. Yoksa Enver Paşa buraya geldiğinde onlara Basmacılar değil Mücahitler denmesini istiyor.”79

“Aaa! Bunu hiç duymamıştım usta yani Enver Paşanın mücahit tabirini kullanmak istediğini.”

“Tabi evlat. Bak buradan da bir şey daha çıkarmak gerek. Enver Paşa, dikkat edersen mücahit diyerek İslami bir tabir kullanıyor. En başta da dediğimiz gibi Enver Paşa Turancı değil, İslami bir fikir yapısına sahip.”

“Usta, aslında şu Basmacıları biraz konuşmak istiyordum ama madem buraya geldin bir şey daha soracağım.”

79 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 531.

“Tabi evlat, sorun değil, yeri geldikçe sor. Biz sana burada kronolojik bir tarih anlatmıyoruz. Kaynaklı ve de belgeli bir şekilde sohbet ediyoruz.”

Eyvallah usta. Şimdi hani Enver Paşa îslami kimliğe sahip diyorsun ya, tabi bu sözüm yanlış anlaşılmasın ama hani bu Arap isyanı için ne diyor? Yani bir karşıtlık var ve Enver Paşa o dönemi yaşamış biri. Yani bize isyan eden ya da açık açık konuşayım, arkamızdan vuranlar için ne diyor?”

Öncelikle evlat, açık açık dediğin gibi arkamızdan vuranlar var ama biraz belki klasik bir söz gibi gelecek ki hepsi değil. Belirli bir kısmı arkamızdan vururken, belirli bir kısmı ise bizimle oluyordu. Hatta bu soruyu sorduğun iyi oldu. O dönemleri yaşamış ve bu ihanetleri görmüş ve aslında en tarafsız şekilde bakabilecek olan Enver Paşadan dinleyelim o günleri. Öncelikle şunu belirteyim, evet, bir isyan var. Hatta adamlar Biz Osmanlı’ya neden isyan ettik? diye kitap dahi çıkardılar. Yani ne bir kesimin dediği gibi tüm Araplar isyan etti ne de diğer kesimin dediği gibi hiçbiri isyan etmedi. Neyse, ben konuyu uzatmadan Enver Paşanın bu konu hakkındaki görüşünü söyleyeyim, sonra yine konuşuruz.”

“Tabi usta, buyur.”

“Enver Paşa, Arap Yarımadasının elimizden çıkmasıyla neticelenen Arap isyanının başlamasından beş sene sonra kaleme aldığı bir makalesinde, Şerif

Hüseyin ile oğullarının İslam’a ihanet edip İngilizlere alet olduklarını söyleyecektir. Bu ihanetten bütün Arap dünyasının mesul tutulmaması gerektiğini de yazacaktı. Yazdıkları ise aynen şu evlat:

‘Ey Müslüman milletler! Artık uyanınız! AvrupalIların söyleye söyleye sizi de fenalığa inandırmaya çalıştığı Müslümanlığınızdan korkmayınız ve İslam mahallesi içinde her millet kendisini münferiden ilim ve silahla teçhiz ederek kurtarmaya çalışırken, diğer milletlerle birlikte kardeş gibi işbirliği ederek İslam binasını çürütmeye çalışan emperyalistlere karşı durunuz. Düşmanların araya sokmak istedikleri nifaktan ve böylece düşmanlarımızın hesabına birbirinize karşı adavet (düşmanlık) ve kan dökmekten sakınınız. Şahsiyetlerin fenalıklarını milletlere atfetmeyiniz.’80

Bak evlat, ne diyor son cümlesinde? Şahsiyetlerin fenalıklarını milletlere atfetmeyiniz. Aslında burada bir şey daha ortaya çıkıyor. Arapların hepsinin bizi arkadan vurduğu düşüncesi yeni değil. Taa o zamanlardan başlıyor bu düşünce ama Enver Paşa diyor ki: Hayır. Şerif Hüseyin ve oğulları bir hainlik yaptı diyor ki yaptı evlat. Yani bunu da diğer kesimin kıvırmasına gerek yok. Ortada bir arkadan vurma var. Haa bunun sebepleri de var yani sebebi derken tedbirsizlik filan da var, o ayrı ama arkadan vurdu. Bunu Enver Paşa da diyor ama aynı zamanda ne di-

80 Murat Bardakçı, a.g.e., s. 155.

yor? Bu adamın yaptığı şeyleri tüm Araplara mâl etmeyin diyor. Bu onun ve ona uyanların sorunudur diyor. Nitekim bizim de bakış açımız bu olmalı evlat. Yoksa bizimle Kut’ul-amarede savaşan Arap dostlar vardı. Çanakkalede Mustafa Kemal Paşanın tabu-

runda Araplar vardı. İsyana katılmayan nice Arap var. Hatta Cemal Paşa ki çok hataları olmuştur Arap coğrafyasında ve çok kişiyi idam ettirmiştir; onun düşüncesi tabi sert müdahaleyle susturmak idi ama fazlaya da kaçıyordu. İşte böyle biri bile hatıratında kendisine destek olan Arapları ve şeyhleri anlatır. Şeyh Bedreddin'i anlatır. Halifeye nasıl sadık olduğunu anlatır. Hatta sonunda bu kişileri herkese anlatın diye de not düşer.81

Gördüğün gibi o dönemi ve o ihanetleri yaşamış olan iki önemli karakter kısaca şunu diyor. Evet, bir isyan var ama bunu herkese mâl etmeyin diyor. Bunu da ben gördüğün gibi açık açık söylüyorum. Burada yazdıklarımızdan dolayı eleştiri de alacağız, normal bir alkış da alacağız ama olanları açıkça yazıyoruz. Buraya kadar gelmişken şunu da ekleyeyim. Bu Arap isyanı gizli gizli mi geldi zannediyorsun. Tabi ki hayır. Bağıra bağıra geliyordu ama anlayan yoktu. İşte bu sorgulanması gereken büyük bir hata. Hatta Cemal Paşa kendisi itiraf edercesine bu boşvermişliği anlatıyor. Diyor ki:

Cemal Paşa, Hatıralar, Der. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2016, s. 259-260.

'Şerif Hüseyin, emirliğe tayin edildiği günden beri isyan etmek emelini besliyordu. Bütün Hicaz valileri emirin bu niyetini anlıyor ve İstanbul'a yazıyorlardı. Hele Vehib Paşa bu hususta pek ısrar ediyordu. Ancak Şerif'in azli ve değiştirilmesi için en az iki fırkanın Mekke'ye gönderilmesi gerekeceğini ileri sürdüğünden, Balkan Muharebesi nden sonra Araplarla anlaşmayı iç politikası için daha uygun bulan hükümet, yeniden birçok dedikodulara ve anlaşmazlıklara yol açması ihtimali olan böyle radikal bir tedbir almaktan çekinmişti.'82

Görüyorsun evlat. Hata İstanbul da da çok. Yani hükümette fazlasıyla var. Adamlar diyor ki bak arkadaş bu adam tekin adam değil, bu adamla dost filan olunmaz, bu isyan edecek, şunu alın diyor, tedbiri arttırın diyor. Bizim hükümet bir şey olmaz ve hem aramız da bozulmasın diyor. Tamam kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez ama tavuk gelecek diye de göz göre göre kaz verilmez ki evlat. Sonunda ne oldu? Ne tavuk kaldı ne de kaz. Burada şunu da çok iyi anlıyoruz ki devletin başında gerçekten siyaseti bilen devlet adamları yok. Bu sözüm padişaha değil, yanlış anlama sakın çünkü bizdekiler zannediyor ki her şeyi padişah yapıyor. O vakitler Sultan Reşat sadece kukla. Devleti yöneten İttihatçılar. Hatta ünlü Alman General Liman von Sanders, İstanbul da Birinci Dünya Savaşı için görev aldığı dönemlerde, bir tespitte bulunuyor. Sanılanın aksine ilk isyan öyle çok büyük

82 a.g.e., s. 300.

şekilde gelmiyor. Öyle ki beceriksiz bir siyaset var ve

bunu yapan İttihat Terakkinin başında bulunan üç adamdan biri olan Cemal Paşa aslında. Ne yapıyor dersin? Aşırı sert hamleler yapıyor. Tamam otorite gerekli ama Cemal Paşa aşırı bir sertlik uyguluyor. İşte burada Liman von Sanders diyor ki:

O sıralarda Cemal Paşa, Suriye ve Filistin'in iç politikasını kötü bir duruma sokmuştu. Cemal Paşa, uyguladığı çok sert önlemlerle yalnız Arapları değil, buradaki Hıristiyanları ve Yahudileri de Türk Hükümeti'ne karşı isyankâr bir tutuma sokmuştu.'83

Gördüğün gibi evlat, o vakit başta olanların da çok büyük yanlışları oluyor. İngilizlerin istediği gibi adamların Osmanlı ya daha fazla ölke duymasını sağlıyorlar. Haa bunları da isyan edenleri haklı çıkarmak için demiyorum. Onlara her zaman yazıklar olsun deriz. Ama ortada bizim yönetimin içindeki insanların da şüpheli davranışları ve aşırı derecede belirgin hataları var. O Şerif Hüseyin filan sonradan pişman oldu ve evlatları filan ibret olurcasına değişik şekillerde öldüler ama bunlar oldu diye de Şerif Hüseyin'i melek yapacak değiliz. Artık gerisi Allah ile kendi arasında."

"Usta, pişmanlığı neydi? Bir de oğullarına filan ne oldu?"

83 Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017, s. 151.

"Willy Bourgeois'in 'Lawrence' adlı kitabının sonunda mütercim kişi şunu paylaşır. Aslında hem bizim dediklerimizi doğrulamakta hem de acınası hallerini anlatmaktadır:

'Aradan yıllar geçtikten sonra Melik Abdullah (Şerif Hüseyin'in oğlu) bir gün misafir ettiği bir Türk diplomatına şunları söylüyor:

'Şu anda aklınızdan belki de birçok şey geçebilir. Devletine ihanet etmiş bir kimsenin misafiri olmakla üzüntü duyabilirsiniz. Size bir hatıramı anlatayım. Şimdi bulunduğumuz bu salonda bir gün rahmetli babamla beraberdik. Bildiğiniz gibi İbn Suuda mağlup olan babam (Şerif Hüseyin Arabistan'ı aldıktan sonra ardından şu anki yönetim olan Suudlara yenilmiş ve elindeki büyük toprakları kaybetmişti), Mekke'yi terk ederek Kıbrıs'ta ikamete mecbur kalmıştı. İşte o sırada Kıbrıs'tan beni ziyarete gelmişti. Karşılıklı oturup konuştuğumuz sırada, sarayın bahçesindeki bandonun Cezayir ve İzmir marşlarını çalmaya başladığını duydum. Bu marşları dinlerken babamın üzüleceğini düşünerek hemen salonun panjurlarını kapatıp sesin gelmesine mani olmak istedim. Benim bu hareketimin sebebini anlayan babam:

'Ne yapıyorsun? Benim üzüleceğimi zannederek mi bu marşları bana dinletmek istemiyorsun? Marşlar çalınsın. Pencereyi biraz daha aç! Onları doya doya dinleyeyim. Oğlum, biz devlet-i matbuamıza ihanet ettik. İstanbul'da on yedi sene süren ikametimiz sırasında hepimiz mesut ve bahtiyar idik. Sizler birer şehzade gibiydiniz. Her birimiz devlette mühim mevkilerde bulunuyorduk. Siz mebus, ben Şura-yı Devlet

azası idim. Allah şimdi bizim cezamızı veriyor. Korkarım ki bir gün daha büyük felaketlerle karşılaşabiliriz. Allah'tan en büyük niyazım, cezalarımızın çoğunu hayatta çektirmesidir. Ta ki ahiret gününde günahlarımız azalmış olsun.'

Bilindiği gibi Haşimi sülalesine mensup hükümdarların hemen hemen hepsi birer felakete kurban gitmişlerdir. îlk defa ihanetin başı olan Şerif Hüseyin tahtını ve vatanını terke mecbur kalmıştır, lrak'a kral olan oğlu Faysal, Bern'de zehirlenerek öldürülmüş; yerine geçen oğlu Gazi ise bir suikaste kurban gittiği halde, otomobil kazasında ölmüş gibi gösterilmiştir. Ürdün Meliki Abdullah ise Kudüs'te Hazret-i Ömer Camii'nin kapısında bir Arap fedaisi tarafından hançerle katledilmiştir. Nihayet Irak'ın son kralı II. Faysal, kral naipliği yapmış olan amcası Abdullah ve başvekili Nuri Sait Paşa ile birlikte Türkiye'yi ziyaret etmek üzere uçağa binecekleri sırada hükümet darbesi neticesinde feci şekilde öldürülmüş ve cesetleri sokaklarda sürüklenmiştir. Nuri Sait Paşa, hatırlanacağı veçhile bu kitapta adı geçen Emir Faysal'ın ihtilalci ordusunda subaylık yapmış ve Türklere karşı birçok savaşlara iştirak etmiş olan Kurmay Subay Nuri Sait'tir.'84

84 Willy Bourgeois, Lawrence, Çev. Nusret Kuruoğlu, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul, 1967, s. 157.

Gördüğün gibi evlat, aslında bu hatırat her şeyi anlatıyor. Bunu da kitabın mütercimi Nusret Kuruoğlu Hocaya Hamza Osman Erkan anlatır. O dönemin siyasetçilerindendir. 1968 yılında vefat etmiştir.

"Vay be usta! Hakikaten ibretlik. Sen o kadar devlet kuracağım diye ortaya çık, sonra yaşadığın topraklardan sürül, ardından da evlatların acı bir şekilde ölsün."

"Aynen öyle evlat, ibret alınacak bir şey. Tabi pişmanlıklarını bir dile getiren Şerif değil ki. Eski siyasetçilerden Cahit Kayra da İraklıların pişmanlığını anlatır."

"Ne demişler usta?"

"Aynen şunu yazar 'Sevr Dosyası' kitabında:

'Burada kişisel bir gözlemime de yer vermek istiyorum. 1952 ilkbaharında petrol görüşmeleri bağlamında Bağdat'ta bulunduğum sırada, önemli mevkilerde bulunan bazı Iraklı yöneticiler bana açıkça şunu söylediler:

'Biz yanlış yaptık. Sizden ayrıldık ve size ihanet ettik. Şimdi ise İngilizlerin yönetimi altındayız ve biz buna müstahakız.'85

Gördüğün gibi evlat, aslında çoğu sonradan pişman oldu ama pişmanlığın hiçbir önemi yok ne ya-

85 Cahit Kayra, Sevr Dosyası, Tarihçi, İstanbul, 2011, s. 65.

zık ki. Lawrence'ın peşinden giderek ümmete yazık ettiler, kendilerine de yazık ettiler."

"Usta bu Lawrence da ne aşağılık adammış ya!"

Niye aşağılık olsun evlat? Adam görevini yaptı."

"Nasıl yani usta?"

Evlat, tamam, gerçekten bizim zararımıza işler

yaptı ama bu suç o adamın değil. O kendi ülkesi için çalıştı. Kendi ülkesi için ajanlık yaptı. Suçu direk onda bulamayız ve gerçekten de başarılı bir iş yaptı ve Arapların kimi kısmını isyana teşvik etti. Anlayacağın burada sorun o değil, ona inanan ve onun bu işleri yapmasına engel olmayan yönetim.”

“Peki, usta, bu adam hiç dikkat çekmedi mi? Hiç yakalanmadı mı? Nasıl buralara girdi ve yani...”

“Anladım evlat, anladım. Elbette yakalandı.”

“Hadi ya!”

Tabi ama önce sana niye o buralara geldi konusunu anlatayım. Bu bir şey evlat, tarihî eser kazısı yapanlara arkeolog denir ya bu aslında onlardan.”

“Nasıl yani ajan değil mi?”

“Dur, oraya geleceğim şimdi. Bu ve bunun gibi başka ülkelerde, böyle arkeolog ayağına ülkelere girip casusluk yapıyorlar. Aslında çoğu gerçekten arkeolog ama sonra İngiltere devleti bunlara ajanlık tek-

lif ediyor, bunların da genellikle çoğu kabul ediyor, bu da öyle biri. Yoksa baştan beri casus olarak özel yetiştirilmiş biri değil ama şunu da ekleyeyim ki bu isyanın başarılı olmasında onun çabası, aklı ve gayreti var.”

“Peki, usta, yakalandı demiştin ya kim yakaladı?”

“Selahattin Günay. Kitabı okuduğunda tek başına bir askerin aslında nelere kadir olduğunu gösteren bir kitap. Aslında bir hatırat. Suriye ve Filistin hatıralarının olduğu ‘Bizi Kimlere Bırakıp Gidiyorsun Türk?’ adlı bir kitap.”

“Vay be usta! Sözü de çok dokunaklıymış.”

“Aynen öyle evlat... Bizi kimlere bırakıp gidiyorsun Türk? Neyse konuya geçelim. Olayı anlatan oğlu Hüseyin Suat Günay. Kitabın en sonunda yazar. Olay ise aynen şudur:

‘Babam Ağustos 1916 - Nisan 1917 tarihleri arasında Harran’da tabur merkezinde görevliydi; Dera, Aclun ve Busr-ı Eski Şam kazalarının asayiş ve inzibatından sorumluydu. Anlattığına göre, bu görevle Dera’da bulunduğu sırada jandarma karakolunun penceresinden dışarı bakarken, bir Bedevinin karakolu ve çevresini tetkik ettiğini görmüştü. Şüphelenerek çavuşu göndermiş ve bu kişiyi yanma getirtmişti. Sonradan Lawrence olduğunu anlayacağı kişinin hiç zor kullanmadan yapılan sorgulamasında verdiği

cevaplar inandırıcı değildi. Babam çevreyi iyi tanıdığı için onun söylediği yalanları ve verdiği açıkları kolayca yakalıyordu. Sonunda Lawrence’a; ‘Ayaklarının altını göster’ dedi çünkü o yörede yaşayanların düzgün ayakkabı giyme şansı olmadığını biliyordu. Tabanlarını görüp de ‘Sen Bedevi değilsin!’ deyince Lawrence çözüldü. Babama Kapiten’ diye hitap ederek serbest bırakılması için rüşvet teklifinde bulundu. Benzer mahiyette bir rüşvet teklifini daha sonra bir aracı vasıtasıyla Eski Şam’dan çekilmesi için tekrarlayacaktı.

Babam bu teklifi reddedip Lawrence’ı mutasar-

rıfa sevk ettiğinin dışında, olayın sonrası hakkında bize bir şey söylemedi. Söylediğiyle yetindiğimiz için biz de soramadık. Olay resmî kayıtlara geçmediğine göre, Lawrence aynı gün zekâsını kullanarak nöbetçileri atlatıp kaçmış veya serbest bırakılmış olabilir.'"86

"Usta, şaka gibi gerçekten bırakılmış mı?"

Ya bırakıldı ya da kaçtı ama bir önemi var mı evlat? Devletin içindeki yanlışlığı görüyorsun değil mi?"

Yalla usta, adam zekâsıyla adamın casus olduğunu anlıyor ama valla yani ne denir ki?.."

86 Selahattin Günay, Bizi Kimlere Bırakıp Gidiyorsun Türk? Suriye ve Filistin Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul 2011, s. 129.

"İşte evlat, böyle hatalar çok yapıldı. İçimizde böyle akıllı vatan evlatları da vardı ama diğer yandan bela olanlar da."

"Usta, o değil de çok affedersin yani bu çakalların işi de iyi ama. Arkeolog ayağına ajanlık yapıyorlar."

"Aynen öyle evlat ve ne yazık ki bu kapitülasyon olayları yüzünden devlet de bunlara bir şey yapamıyor. Nitekim sadece Lawrence'la kalmadı bu iş; başka casuslar da oldu. Hatta 'Çöl Tilkisi' diye anılan bir İngiliz casus daha vardı. Üstelik bu kadındı. Adı da Gertrude Bell. Bugünkü Ortadoğu'nun sınırlarını Birinci Dünya Savaşı sonrasında çizenlerin başında gelen bir İngiliz hatundur ve Lawrence ın da hem hocası hem de patronudur."

"Vaay! Bunu bilmiyordum."

"Çok değişik bir kadındır evlat. Hatta sana bir köşe yazısından okuyayım, onu çok iyi anlatıyor.

"Buyur usta."

Ardından usta kitaplıktaki bir dosyayı alacak ve içinden kesilmiş bir gazete kupürünü çıkarıp okumaya başlayacaktı:

"Gertrude Bell, 1868'de doğdu. Victoria dönemi İngiltere'sinin sıkı kuralları içerisinde mükemmel yetiştirildi. Arkeoloji, tarih ve dilbilim okudu, yedi lisan öğrendi. Oxford Üniversitesini şeref derecesiyle bitiren ilk kadın oldu ve Ortadoğu'da arkeolojik kazılara başladı.

İngiliz arkeologların o devirde ek iş' olarak istihbarat servislerinde çalışmaları âdettendi. Gertrude Bell de âdet gereği majestelerinin haberalma örgütüne girdi, bu iş zamanla asıl mesleği halini aldı ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kahire'deki 'Arap Bürosunda önemli bir idari makama getirildi. Birkaç sene sonra Iraktaki İngiliz yüksek komisyonunun Ortadoğu sekreteri oldu. 1921 ' de Kahire'de toplanan Ortadoğu Konferansında eline bir cetvel alıp Irak'ın sınırlarını kendi başına çizdi, ardından da yeni kurulan Arap devletlerinin krallarını tayin etti.

Artık Çöl Kraliçesi' diye biliniyordu, istihbarat ile siyaseti bırakıp asıl mesleği olan arkeolojiye döndü ve üç sene gece gündüz demeden çalışıp Bağdat'ın meşhur müzesini kurdu.

Irakta 2003 te yaşanan Amerikan işgali sırasında yağmalanan eserler, Çöl Kraliçesinin topladığı tarih hâzinesi idi...

Gertrude Bell, hayallerini bir bir hakikat yapmıştı ama yapayalnızdı, bunalımdaydı. 1926'nın 12 Haziranında sakinleştirici haplar içip yatağına uzandı ve bir daha kalkamadı. İraklılar, kendilerine bir memleket yaratmış olan Gertrude Bell için muazzam bir cenaze töreni düzenlediler. Bell'i Bağdat'a defnettiler, ailesi de arşivi Newcastle Üniversitesine bağışladı.

Birkaç sene öncesine kadar bölüm bölüm kullanılabilen bu arşivin şimdi tamamı araştırmacılara açılmış...

Bizde modern Ortadoğu'nun kuruluşu hakkında Türk ve İngiliz arşivlerine dayanan önemli bir çalışma şimdiye kadar maalesef ortaya konamadı. Tarihçilerimiz, mesela, Prof. Jonathan Schneer in 'Balfour Declaration: The Origins of the Arab-Israeli Conflict'i ayarında bir eseri henüz veremediler...

Gertrude Bell in şimdi tamamı kullanıma açılan yüzlerce belge, mektup ve fotoğrafın yanı sıra ayrıntılı şekilde tuttuğu günlüklerinden .meydana gelen arşivi, tarihi laf yerine belgeye dayanarak yazmayı tercih eden gerçek tarihçilerimizi bekliyor!

20. yüzyıl Ortadoğu'sunda çok önemli rolü bulunan bu hatunun hayatını ayrıntılı şekilde öğrenmek isterseniz, Bell hakkında en mükemmel eseri yazmış olan Amerikalı Gazeteci Janet Wallach'ın 'Desert Queen'ini, yani 'Çöl Kraliçesini okuyun... Okurken 'Bu ne kadınmış yahu!' der, Newcastledaki arşivde bulunan mektuplarda geçen 'Bugün, Irakın Suriye ile olan sınırını çizdim' yahut Faysal canımı sıkmaya başladı... Bu adamı kral yapmakla acaba hata mı ettim?' gibisinden cümleler ise sizi daha fazla hayretlere sürükler...

Ama sizi en fazla şaşırtacak olan hususun, maço Ortadoğu'nun sınırlarının bir hatunun elinden çıktığını öğrenmek olacağına eminim...'87

^ Evet, evlat gördüğün gibi şu anki devletlerin çoğu bu kişilerin elinden geçti. Şaka gibi hee?.. Kadının yaşamına bak. Burayı ben çizdim filan ama her şeyi geç o son sözü... Bu adamı kral yapmakla hata mı ettim? Hâlbuki, bize size ders kitaplarında bunların bağımsız olduğu yazar değil mi?"

"Valla usta, ben de oraya çok şaşırdım. Resmen dâlga geçer gibi anlatıyor."

'Aslında dalga geçmiyor evlat, olanı anlatıyor O zamanlar böyle idi işte. Savaş, ç,karttılar, sonra küçük devletler doğurttular ve yönettiler. Kazananlar ise Batı ile silah tüccarları oldu."

"Usta, peki İkinci Dünya Savaşını kim çıkardı?"

"Yahudiler evlat."

"Nasıl
yanı?
i?"

Biliyorum, belki değişik bir cevap oldu ama tabi

unu söylerken öyle her şeyin ardında göz arayan Mason bulmaya çalışan bir düşünce yaptstyla söylem,yorum. Zaten bunu söyleyen o günleri görmüş olan Kazım Karabekir Paşa.”

Böyle açık açık söylüyor mu?”

“Tabi evlat, günlüğünde anlatır bunu.”

87 Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 11.03.2013.

“Ne diyor usta?”

“Kitapta evlat, bir Berlin Raporundan bahseder. Aslında bizim de bazen söylediğimiz ama insanların alaya aldığı, ya siz de her şeyi Yahudilere bağlıyorsunuz dedikleri şey var ya işte Kazım Paşa da bundan bahsediyor. Savaşların arkasında Yahudi para babalarının çabalarının olduğuna işaret ediyor. Berlin Raporu olarak sunduğu raporda aynen şu yazar:

‘Son 25 yıl zarfında Yahudiler Avrupa’ya yaptıkları fenalıkların bir bilançosunu yapıyor. Harb-i Umumiyi Yahudi zengini Baron Rothschild hazırlamış ve bu mesaisine Clemancau, Poincare ve Lloyd George yardım etmişlerdir. 1917’de Rusya’da, 1919’da Almanya’da ve Avusturya’da ve Macaristan’da ihtilalleri hep Yahudiler çıkarmış. Ispanya’da 1936’daki iç ihtilalleri de Noyman ve Rozenberg adlı Yahudiler çıkarmış. 1936’da Fransa’nın başında Leon Blum adındaki bir Yahudi bulunuyordu. Bu harp başladığı zaman da Fransa’nın başında Mandel Jean Simon namındaki Yahudiler bulunuyorlardı. Avrupa’da iki cihan harbi ve beş de ihtilal çıkardılar.’”88

“Vay be usta! Ne lanetli bir kavim bu kavim ya! Hele şu Rothschild!”

“Aynen evlat, her yerde aslında karşımıza çıkmaktadır. Aslında çok da konudan taşmadan şunu belirteyim ki yani tamam, bunlara haşa bir Allah gö-

88 Kazım Karabekir, a.g.e., s. 1244.

züyle de bakılıyor ki bu da yanlış. Yani kimse onları yenemez filan diye işte. Gerçekten güçleri var ama yenilmez değiller. Diğer yandan ise öyle bazı kişilerin de söylediği gibi bunlar da ilgi çekmek için yazılmış komplo teorileri değil. Gerçekten etkileri var.”

“Amaç ne usta?”

“Evlat, burada farklı farklı amaçlar var. Bu adamlar gerçekten inançları gereği dünyanın her yerinde savaş çıkartmak istiyorlar çünkü bu zihniyete göre ki aslında bizim dinimizde de bu var yani her yer kan gözyaşı olup her yerde karışıklık olduğu vakit Mehdi gelecek. Bunların düşüncesi ne? Madem böyle olacak, o zaman Tanrıyı kıyamete zorlayalım diyorlar. Her yerde savaşı biz çıkartır isek, o zaman kıyamete yaklaşırız düşüncesine giriyorlar. Biz buna Evanjelist düşünce diyoruz. Son dönemlerde bazı siyasiler de bu konuya değindi. Trump’ın Amerikan elçiliğini Kudüs’e taşıma kararı sonrası kimi siyasiler bunun arkasında Evanjelist düşüncenin olduğunu da belirtti. Yani bu gerçekten sadece bir komplo teorisi olarak bakılacak bir konu değil evlat.

İkinci bir şey de silah savaşı. Aslında çoğu savaşın sebebi de hele şu son dönemlerde olan savaşların

genel sebebi aslında petrolle beraber silah savaşıdır. Gerçekten bütün paralar dönmekte evlat bu savaşın içinde. Bu yüzden silah baronları durmadan bir savaş çıkartma isteğiyle yaşayıp siyasilerin, makam ve mevki sahiplerinin cebini parayla doldurarak savaş

istiyor. Belirli kişilerin savaşa dâhil olması yetiyor. Diğer ülkeler zaten ister istemez bu savaşa dâhil olmak zorunda kalıyor. Ve işte bunların, hele şu son dönemlerde perde arkasındaki bu kişilerin de etkisi bulunmakta.

Hatta Mary Hovalt der ki: ‘Rothschild ailesi ve birkaç münafık dünyayı ele geçirmek için dalavere çevirmektedirler.’ Gerçekten de evlat bu vardır ve bu kişilerin zihin dünyasında dünya bunlara ait düşüncesi yatmaktadır. Peki, nasıl başarıyorlar bunları dersen, para bakımından çok zenginler. Hatta bir söz vardır, önceki kitaplarımızda da yer vermiştik. Hani ne derler ‘İki Yahudi birleşse şirket, iki Türk birleşse devlet kurarmış.’ Gerçekten de böyledir. Yani atasözlerine dahi girebilmiş bir şeydir bu Yahudiler. Allahu Teâlâ boşu boşuna lanetlemiyor bunları, yani hâşâ sözüm yanlış anlaşılmasın, sadece bir örnek olarak bahsetmek istedim. Dediğim gibi birçok savaşta bunların rolü var. Hem de azımsanmayacak bir rol. Bunu düşünen sadece biz değiliz. Mesela John Reeves, Demanchy ve Spiridovich adlı yazarlara göre ise 1770’lerden beri çıkan savaşların ve dökülen kanların en az yarısında bu ailenin rolü vardır. Bu aileler direk görünmese de perde arkasında büyük etki yaratıyorlar. Sözü biraz uzattık ama şunları da söyleyeyim ki kafalarda bunlar hep komplo teorisi diye bir düşünce kalmasın.”

“Buyur usta, tabi, estağfurullah.”

Fransız devlet adamı Lamartine’in sözlerinden de bu dediklerim anlaşılmaktadır: ‘Her tür boyunduruğu kırmak istiyoruz ama bize ağırlık yapan ancak görünmeyen bir boyunduruk var. Bu nereden geliyor? Kimse bilmiyor ya da kimse söylemiyor. Gizli cemiyetler üyesi bizler bile bu sırrı bilmiyoruz.’

Yani gördüğün gibi bir şey var ve bunlar yeni çıkan şeyler değil. Taa 1878’li yıllarda ortaya çıkan düşünceler yani daha öncesi de var tabi. Hatta Fransız Dışişleri Bakanı G. Hanotaux, 1878’de bu gizli eli şöyle tanımlamaktadır:

Politikayı yöneten ve diplomasi kartlarını dağıtan gizli güç... Yani aslında bu örnekleri ben daha çok veririm sıkıntı yok. Daha da uzar bu ama burada sana sadece bir şey anlatmak istiyorum. Böyle zihinde olan devletler olmasa da devletleri yöneten şirketleri olan bu adamlar var. Bazılarının abarttığı gibi de yenilmez güç filan da değiller bunlar. Bunu da bilmek gerek. Sadece görünenle hareket etme. Ya neyse biz buraya nereden geldik yine be evlat?..”

Valla usta, işte Kazım Paşa da bunlardan bahsediyordu. İkinci Dünya Savaşı filan demiştik, sonra buralara geldik.”

“Hatırladım.”

Usta, konuyu geçmeden bu konuyla ilgili son bir soru daha sorabilir miyim? Şimdi tekrar bu konuya filan girmeyiz büyük ihtimal.”

“Tabi evlat, buyur.”

“Usta, bu adamlar gücü nasıl buluyorlar? Hani ortada yoklar ama yani nasıl bir şey var edebiliyorlar. Yani anladım şirket filan ama ya devletler ne yapı-
?»
/

“Anladım evlat, anladım ne demek istediğini. Bak evlat, ünlü yazar Lamartine’in editörü Stephane Lausanne, 6 Ocak 1923’te yazdığı makalede şöyle diyordu:

‘Biz Fransızlar, bu gezegendeki bütün güçleri bildiğimizi sanırız. Ama kitlelerin, adını bile zor telaffuz edeceği insanlar hakkında hiçbir şey bilmeyiz. Bu insanlar Sezardan hatta Napolyon’dan bile güçlüdürler ve dünyanın kaderini tayin ederler. Bu insanlar devlet başkanlarını yönetir, yönetici takımını itaat ettirir, borsaları manipüle eder, devrimler yapar ya da devrimleri bastırırlar.’

Aslında tam olarak yaptıkları budur evlat. Paralarıyla makam ve mevki için yol açtıkları kişilerle perde arkasından yönetim yapıyorlar ve bu son dönemde olan bir şey değil, çok çok önceden başlıyor. Parayı yöneten, silahları dağıtan aslında savaşı da yönetiyor. Kimi zaman İngiltere’nin arkasında durdular, kimi zaman ise Amerika’nın ardına geçtiler çünkü para bu kişilerdeydi. İşte bu yüzden, asıl mesele, güçten daha çok paradır ve ekonomidir evlat. Yani burada şunu söylemek istiyorum, asıl mücade-

le ekonomik mücadeledir. Bizi vuranlar her zaman ekonomik olarak vurmak istemiştir. Hele İnönü nün dönemlerinde filan olsun ne yazık ki milli şirketler yerine dışa bağımlılık filan başlıyor. Neyse o konulara da belki gireriz. Bu konuyu da çok uzatmadan şunu da naklederek asıl konumuza geçelim.

Philip Francis, New York American’da ‘Amerika’nın Kadehindeki Zehir adı altında yazdığı bir makalede şöyle diyordu: Görünüşte biz kendimizi yönetiriz, hâlbuki gerçekte biz Uluslararası Bankerler Federasyonunun Amerikan çapulcuları tarafından yönetiliriz. İngiliz Hükümeti para krallarının arkasına saklandığı ve halklara karşı savaşlarını yönettiği bir paravandır.’

Gördüğün gibi asıl savaş sadece devletler arası verilen bir savaş değildir. Tekrar edeyim, öyle piyasada abartıldığı gibi yenilmez güç değil bunlar çünkü şunu da asla unutma evlat, bunları anlatan kitapların yüzde 80’i yine bunlar tarafından yazdırılan kitaplardır. Adamlar kendilerini de bir ilah gibi hâşâ öyle göstermeye çalışıyorlar. Öyle ki Mason olmayanları dahi Mason gibi göstermeye filan çalışıyorlar.”

“Nasıl yani usta?”

“Bak, sana 2012 tarihli bir yazı okuyayım. Hazır buradaki klasördeyken dur açayım.

Usta klasörü açıp okuyacağı gazete kupürünü yine aramaya başlamıştı ki gencin şaşıracağı bir şe-

de yine sanki yeni koymuş gibi klasörden ç.karrp umaya başlayacaktı.

«Bak evlat. 2012 yılında yatılmış bir köşe yatısı , Bu adamlar, ne küçümseyeceksin ne de gözünde iyüteceksin. Aynı zamanda bu yat, bunlann kendi Idderini büyüttüklerini de anlatıyor. Konuyu çok zatmadan okuyayım:

, . . , , o asırdan itibaren yer alan daha ‘Tarihimizde 18. asuu , ’

t •• ismin Türkiyemn ilk Mason-

aarfşekbnde gösterilmesi.» grubun 'Bakın, Türki-

* .. i, kimleri bızdendı, asırlar boyunca Sr^detine sadece bit hâkim olmuştuk

örnek daha: Gazi Osman Paşan™ Masonluğu iddia-

ın internetteki sitelerinde bundan

sında u u”a gadar 'İzzeddin Efendi’ adında

birkaç »y ™ kendilerinden, yani 'Mason ol-

bir şeyhülislamın da k tarihinde bu

duşunu iddia ediyor»» , .

isimde bir şeyhülislam hiçbir zaman var olmamıştı! Bu havali şeyhülislam tantanan b.rkaç sene boyunca devam etti, yani uydutma isim o sitenin başköşesin-

de kaldı ve böyle bir hayalı şeyhülislam yaratanlar, daldıkları uykudan uyanıp Üstelerinden bu uyd“™a adı çıkartmayı birkaç ay önce akıl edebildiler! Gördüğün gibi evlat, bu konuya da bu yönden dikkatli yaklaşmak gerek. Adamlar aynı zamanda

ö A w, «aber Türk Gazetesi, 07

ırat Bardakçı, riaDe

01 2013.

kendilerini de hâşâ ama bir tanrı gibi gösteriyorlar. Bunu unutmamakla beraber, orta yolu bulmak la-

zım... Aslında bu kitapta bu konulara pek girmesek olurdu çünkü çok uzun bir konu. Neyse biz konuyu fazla uzatmadan asıl meseleye geçelim. Yoksa gördü-

ğün gibi konu konuyu açacak, en sonunda kitap, ya-

kın tarihin perde arkasından para savaşlarını anlatan kitaba dönüşecek.”

Yalla usta, bence sıkıntı yok, ben her türlü din-

lerim.”

“Ben de her türlü anlatırım evlat ama şimdi ki-

tabı alacak kişilerin öğrenmek istedikleri asıl konu yakın tarihin perde arkası. Bu konuların da biraz an-

latılması gerektiği için bu meseleyi de açtım. Yoksa eğer önemli bir konu olmasaydı, elbette Kazım Kara-

bekir Paşa da bu konulara değinmezdi günlüğünde. Bu kişileri gerçekten tanımak gerek çünkü sadece devletlerin çıkardığı savaşların perde arkasında de-

ğil, aynı zamanda örgütler filan var ya; ya da dur yani örgüt denmez de hani sivil toplum kuruluşları var ya işte, şu hakkı savunan bu hakkı savunan, filan bun-

ların da ardında bu kişiler yer almaktadır. Sana sadece savaşla gelmezler, bazen psikolojik olarak satın aldıkları örgütlerle de gelirler.

Mesela ne örnek versem, hani bu Ermeni soykırımı olayı filan var, biliyorsun. Tabi Ermeni soykırımı yalanı yani. Onu ele al örneğin. Adamlar hele şu son dönemlerde her yerde bunu bağırıyorlar, dün-

yaya kabul ettirip üzerimize gelmeye çalışıyorlar ki işin diğer yanı, muhteşem bir para harcanıyor yurt dışında. Şimdi bunu düşünmek gerek, bu adamlar bu milyonlarca dolar parayı nereden buluyorlar? Sadece yardımlarla mı? Yardımla olsa da yardım edenler kim? Eğer bunu deşersen gerçeği görmeye başlar, perde arkasını anlarsın olayın. Öyle bir sistem içinde hareket ediyorlar ki çok affedersin alçak herifler diyeceğim, evlat, öyle alçak bir şekilde hareket ediyorlar ki yani Ermeni soykırımı yok diyen insanların canını okumaya çalışıyorlar. Ya biz katiliz, dedelerimiz çok aşağılık insanlar, hep kanlı insanlar, özür dileriz diye yaygara koparan ve böylece o elit kesime gireceğine inanan zavallılar da var aramızda. İçimizdeki zavallı insanlar dedelerimiz katil der ama dışarıda bize destek olan kişilerin sıkıntıya düşmesine göz yumarlar.”

“Nasıl yani usta?”

“Prof. Lewis var. Tarihçi ve Ermeni iddiaları karşısında her zaman Türkiye’nin tarafını tutmuş. Ermeni lobisinin 1993’te Fransa’da aleyhine açtığı davada sembolik meblağda da olsa tazminata mahkûm edilmişti. Paris’teki bu mahkeme rezaletini nedense hiç hatırlamazlar; ses çıkarmazlar, fikir özgürlüğü var demezler. Hatta Lewis in ardından yine Ermeni patırtısında Türkiye’nin tarafını tutan bir başka profesörün, Amerikalı tarihçi Stanford Shaw’ın evinin bombalanması da sanki olmamış gibi davranırlar.90

90 Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 26.01.2015.

“Vay şerefsiz herifler ya! Pardon usta, bir an ağzımdan kaçtı ama valla yani.”

‘Haklısın evlat. Bu adamlar böyle işte. Bizi tuttu diye dışlarlar. Bizim içimizdeki sözde aydınlarımız da bu şeyleri hiç görmez ama biz çıkıp hayır dedelerimiz katil değil desek, hemen üzerimize gelip aman ne gerici insansınız siz, zaten köylüsünüz, ne bilirsiniz ki deyip saldırmaya başlarlar. Neden? Çünkü bunlar tam bir neyse yaa. Şimdi benim de ağzım bozulacak.”

“Usta yanlış anlama ama bir şey soracağım. Yani bu olayın perde arkası ne yani? Ne oldu ki bu adamlar illa ki var diyor? Hani bu konuyu da hazır gelmişken bir anlatsana kısaca.”

‘Anlatayım evlat, anlatayım. Öncelikle evlat, Ermeniler kendi bulundukları bölgeden sürüldükleri sırada bir soykırım yapıldığına inanırlar. Yani sözde Osmanlı, bu Ermenilerin hepsini öldürmüş.”

“Usta, peki neden sürdü Osmanlı?”

Bak evlat, sana direk o günleri bilen ve devletin

başında bulunan Talat Paşanın ağzından anlatayım olayı. Talat Paşa, Rauf Orbay'a daha sonra olayı çok net bir şekilde şöyle anlatıyor:

'Rauf Bey, olan olmuştur. Artık ne dense faydasızdır. Düşmanlarımızın ve hatta dostlarımızın bizi şiddetle tenkit ve itham eyledikleri Ermeni tehciri

meselesi de vardır. Fakat bizim yerimizde kim olsa idi, memleketin selameti namına bunu yapmaya mecburdu. Düşünün bir kere; ordularımız, sayıca ve teçhizatça kat kat üstün düşman kuvvetleri karşısında adeta dişi ile tırnağı ile bir ölüm-kalım mücadelesi yaparken, vatandaş bildiğimiz Ermeniler, bütün menzil yolları boyunca silahlanıp ayaklanarak, bizi arkadan vurmak maksadıyla düşmanla işbirliği yaptıkları zaman, bu unsuru harp bölgeleri dışına sevk etmekten başka bir çare tasavvur edilebilir miydi?.. Yoktu, başka hiçbir çare yoktu.'91

İşte evlat, durum aynen budur. Gerçekten başka bir çare yoktu ve biz doğru olanı yaptık. Onları oradan alıp başka bir yere aktardık. Aktardığımız yerlerde toprak verdik. Yani orada onları öldürmedik. Öldürsek de inan hakkımızdı çünkü bir savaşın içindeyiz ve adamlar bizi arkamızdan vuruyor. Yani ne yapmayı düşünürsün ki evlat?.. Tamam, gelsinler, biz her yerde savaşırken onlar da bizi öldürsün, sonra da topraklarımıza konsun. Yok öyle üç kuruşa beş köfte. Bu durumda hangi devlet olursa olsun aynısını hatta aynısını yapmaz, direk öldürürdü ama biz bunu yapmadık. Yolculuk sırasında illa ki ölenler olmuştur ama kasti bir ölüm yok. Ayrıca biz defalarca gelin bu konuyu tartışalım, arşivleri açalım dedik, farklı farklı ülkeler jüri olsun dedik ama kabul etmediler. Niye kabul etmediler niye? Çünkü ellerinde kendi yalanlarını doğrulayacak arşiv belgesi yok. Tam ter-

91 Rauf Orbay, a.g.e., s. 44.

a, adamlar bizim vatandaşlarımda soykırım uyguladılar Hem de ne katliam yaptılar be evlat! Hatta alçak herifler ölmüş insanlara dahi işkence yaptılar.
yoktm 6 a"a hanİ ÖlÜkre bile «TOhn
O günleri yaşayan Yedek Subay Faik Tonguç an-
n| hrmenıleın şehitlerimize dahi ne yaptıkları-
Muharebelerde ağzı burnu kesilmiş, gözleri
oHmuş (Ç0k özür dileyerek paylaş,yorul/cinse,
erler az aS'Z'anna S°kU,™> ^ «

"Vay şerefsiz herifler ya!"

'Hem de ne şerefsizlik evlat. Yani bunları okuyan kişilere ayıp olmasa, ben bunu daha küfürlü anlatırım ama neyse. Yani bu böyle bir klasik biliyor

"Ne klasik usta?"

Hanı bu yaptıkları diyorum. Yani adamların yaptıkları yanında bunlar çok normal aslında. Çünkü o kadar aşağılık bir hale geldiler ki dinledikçe ve okudukça iyice fark ediyorsun. Aslında dünyanın bu a anıların yaptığı aşağılıkları yazması lazım. Bunları genel olarak Ermenilere nefret duygularıyla anlatmı-

yorum, sakın yanlış anlaşılmasın. Ama o dönemdeki
152

o aşağılık insanları tanı diye anlatıyorum. Ataların kimlerle uğraşmış, kimleri neden sürmüş gör. Sadece o 1915 yılında kalmadı her şey, ondan sonra da orada kalanlar kinlerini devam ettirdiler. Öyle vahşi bir şekilde katliam yaptılar ki evlat, inan okudukça için kararır. Hatta Kazım Karabekir Paşanın yaşadığı olayı bizzat kızı Timsal Karabekir anlatır. Gerçekten insanın tüyleri diken diken oluyor."

"Ne usta o?"

"Aynen şöyle anlatıyor evlat olayı:

'Babamın anılarında çok çarpıcı, çok yürek kanatacak anılar var. 'Erzurum'a o kadar çok yaklaştım ki zaten biraz daha geç kalsam içeride kurtaracak can bulamayacaktım' diyor. 'Sanki mezarlıklar ölüleri dışarıya fırlatmış gibiydi' diyor. Kollar, bacaklar mezarların dışındaydı. Ve o kadar yaklaştım ki Erzurum'a, insanlar gülerek beni karşılıyorlar, dişlerini görecek mesafedeyim. Biraz daha yaklaştığım zaman ortada bir gayri tabiilik hissettim, bu insanlar hiç kımıldamıyordu. Biraz daha yaklaştığım zaman dehşetle gördüm ki her biri Ermeniler tarafından canlı canlı birer kazığa oturtulmuştu. Ve ıstıraptan kasılmıştı çehreler, öylece can vermişlerdi. Bizim vatanımızda bizim canlarımız işte böyle can verdi. Gerek diaspora gerek çok maksatlı devletler, maalesef bu acıyı kullanarak özelikle 4T ' nin peşindeler. Tanıma, tanıtma, toprak, tazminat... Ama tarihini yeteri

kadar bilmeyen, tarihine yeteri kadar sahip çıkmayan birtakım insanımız da onlara alkış tutuyor.'92

"Usta, valla tüylerim diken diken oldu ya!"

"Benim her anlattığımda tüylerim diken diken olur evlat. Ne yazık ki bu acıları yaşadık. Bu alçaklıkları gördük. Ve asıl yok edilmek istenen Türklerdi evlat. Hatta yine Timsal Karabekir'in anlattıklarını söyleyeyim sana. Olayı daha net anlayacaksın. Kim kime soykırım uygulamış, bu adamlar niye bize karşı çıkmış, aslında her şeyi anlatan kısa bir konuşma."

"Ne diyor usta?"

"Aynen şunu anlatıyor evlat:

'Ermeniler Ruslara diyorlar ki 'Türklere takviye gelmedi, çekilmeyin.' Bu bile başlı başına, bu ihanet bile tehcire neden olabilirdi ki bunun yanında çok büyük ihanet görüyoruz. O Van faciası, Van yakılmış, yüzlerce binlerce insanımız gerçekten hunharca öldürülmüş. Sadece Van değil Erzurum, Erzincan, her yerde maalesef o acıları görüyoruz. Esas yok edilmeye çalışılanlar öz yurtlarındaki Türklerdi. Türkler Ermenilere kötü davranmamıştır. Ama uydurma raporlarla maalesef insanlar bize yapılanları raporlamış ve ortaya çıkıyorlar. Özür dilediğin zaman arkasından toprak ve tazminat diyecekler. Özür niçin dileyeceksin? Kazığa oturttu-

Kazım Karabekir in kızından sözde Ermeni soykırımı iddialarına tepki", medyasiyaset.com.

lar. O insanın evladı, torunu olsan özür diler miydin Ermeni'den? Kazım Karabekir ile Ermeni başdelege arasında şöyle bir konuşma geçer: 'Ufacık boyunla koskoca Osmanlıya nasıl karşı geldin?' dediği zaman, Ermeni başdelegenin cevabı birebir bugünün adresidir: 'Aldatıldık paşam. Emperyalist güçler bize vaatlerde bulundu. Bütün Doğuyu bize vaat ettiler. Bundan böyle Sevr'deki haksız iddialarımızı geri çekiyorum.' Yani o günkü Ermeni başdelege bile emperyalist güçlerin hem kendisini hem de tüm Ermenileri nasıl maşa olarak kullandığının farkında.

Gördüğün gibi evlat, aslında her şeyi açıklıyor bu durum ve Kazım Paşanın kızı yıllarca bunları anlattı o içimizdeki sözde Türk olan kişilere, sözde aydınlara."

"Tam Kazım Paşanın kızı olduğunu göstermiş."

"Öyle evlat, çok duygusal ama bir o kadar da çetindir."

"Haklısın usta."

"Yani diyeceğim evlat, aslında soykırım filan olmadı, tam tersi onları Türklere uyguladılar, savaşta iken bizi arkadan vurdular. Şimdi ise yalan propagandayla üzerimize gelmeye çalışıyorlar. Belgeleri çıkarın dediğimizde kaçıyorlar. Bizi destekleyen olursa, sana en başta anlattığım o güçlü para sahiplerinin yanına gidip herkesi susturmaya çalışıyorlar. Bu yeni

olan bir şey de değil ve Avrupada, Amerikada aslında Hıristiyan dünyası da bunları her zaman savunuyor. Yeter ki Türkleri aşağıla. Sana her gâvurdan destek gelir. Ama işin acı yanı ne biliyor musun evlat? Gâvurdan geldiği gibi içimizdeki gâvur âşıklarından da geliyor bu aşağılık iftiralar. Neyse, onları anarak çok da onları konuşmak istemiyorum ama bunların bir kere bile bizim şehitlerimiz için gözyaşı döktüklerini görmezsin ama karşı taraf için nice mumlar diktiklerini görürsün."

"Usta, bunu niye yapıyorlar?

Bak evlat, onlar kendilerince bunu bir kriter olarak görüyorlar çünkü içimizde öyle bir kesim var ki evlat, bu millete küfrederek aydın olacağına inanan bir kesim. Aslında gerçekten de böyledir sistem. Hamdolsun, artık bunlar biraz eskide kalmış olsa da var hâlâ. Bu milletin değerlerine, bu millete küfretmeyi bir sınıfın üst tabakasına geçme sembolü olarak görüyor o zavallı insanlar. Diğer yandan biz atalarımızı savunduğumuz vakit ise at gözlüklü ve gerici oluyoruz. Onlar atalarımıza laf ettikleri vakit ise objektif ve aydın oluyorlar. Bu arada sadece biz değil, önceki verdiğim örnekte de bahsettiğim gibi bize dışarıdan destek verenleri de küçümsüyorlar ama diğer yandan ise ne yazık ki bizlere, Türklere ve Müslümanlara destek verenlerin canlarını okumaya çalışıyorlar, onlara hayatı zehir etmek için uğraşıyorlar."

"Ne yapıyorlar usta? Bu verdiğin örnek gibi çok

var mı?”

“Of evlat, of, o kadar çok örnek var ki! Mesela ünlü yazar Piyer Loti’yi duymuşsundur. Muhteşem bir yazar. Nobele aday gösteriyorlar ama sonra ne oluyor dersin?”

“Ne oluyor usta?”

“Dur, sana o günleri anlatayım. Bize destek veren bir yazı yazıyor yani cumhuriyet sonrası filan. Bizimkiler de hediye olarak bir değerli hah göndermek istiyorlar. Sonrası ise şöyle gelişiyor:

‘Güzel bir hah gönderilmişti. Fakat aylar geçtiği halde bir cevap alınamamıştı. Bu arada Piyer Loti’nin hastalığı son derece ağırlaşmış ve hakkı olan Nobel armağanı da kendisine verilmemişti. Türk milli davasını tuttuğu için bütün Hıristiyanlık dünyası ona karşıydı ve hiçbir gazete de ondan yana bir şey yazamıyordu. Fakat Claude Ferrer cesaretle ortaya çıkmıştı. Zorlukla bir İsviçre gazetesinde yayımlayabildiği yazısıyla olayların iç yüzünü ortaya dökmüştü...

Makalenin özeti şudur: Bir Nobel armağanı var. Bu, dünyanın en büyük edebiyatçısına, en büyük fencisine, en büyük sanatçısına verilir. Birkaç yılda bir verilir ve armağan büyük bir yekûn tutar. Bunu, Bakü’de tüccarlık yapan Nobel adında bir İsveçli ver-

miştir. Bunu birkaç üniversite ve danışma kurulu toplanarak gerçekten dünyanın en büyük edebiyatçısı kimse ona verilmesini sağlar. Bugün dünyanın en büyük edebiyatçısı dostlarımızdan Anatole France ile fahri hemşerimiz Piyer Loti’dir. Mösyö Piyer Loti, şimdiye kadar lehimize birçok yayım yaptı.

Claude Ferrer makalesinde diyor ki: ‘Hıristiyanlık dünyasının ortasında ve Hıristiyanlarca verilen bu armağan, boş ve temelsiz inançların etkisi altında bulunan Avrupalılarca, hak sahibi olan fakat Türklere yardım eden Piyer Loti’ye verilemezdi. Çünkü bütün bir Hıristiyanlık dünyası bir çember gibi etrafını sarmıştı. Fakat Mösyö Piyer Loti, dünyanın bütün şan ve şereflerini, payelerini, makamlarını hatta parayı bırakarak düşüncesinde sonuna kadar direndi. Ve sonuna kadar Balkanlı düşmanlarına yani Bulgarlara, Yunanlılara ve özellikle Ermenilere karşı Türkleri savundu. Eğer Piyer Loti isteseydi, bir küçük işaretle, bu armağanı ve daha nice ve nicelerini alırdı. Fakat direndi ve bu armağanı almadığı gibi şimdi de ölüm döşeğinde şansız ve şerefsiz bulunuyor.’

Bu söz üzerine meclisten ‘Tersine, tersine...’ sesleri yükselmişti. Celâl Nuri Bey, ‘Bu deyim Avrupa ve Hıristiyanlık bakımındandır. Makaleyi okuduk. Gerçekten cesaretle yazılmış bir makaledir’ der.’[94]

94 Mahmut Goloğlu, Cumhuriyete Doğru Milli Mücadele Tarihi 4, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2010, s. 424.

Avnen böyle işte evlat. Celal Nuri Bey'ın de dediği gibi cesaretle yazılmış bir yaz. ama işte ona da dünyayı böyle dar etmeye çalıştılar.

“Vay usta ya! Yemin ederim ne aşağılık heriflermiş be!”

“Aynen öyle evlat. Tam aşağtlık insanlar. Bize destek verdiği için ona dünyayı dar etmeye çal. t.lar Hadi onlar gavur, ya bizim içimizdekilere ne o uyor evlat? Bu arada bizim içimizde de bize yar ım lere dahi o vakitler nankörlük edenler yok muydu dersen o da vardı ne yazık ki!

“Nasıl yani usta?”

“Bize yardım eden bir Ermeni’ye bizim içimizden nankörlük edenler oldu evlat.”

“Nasıl bir nankörlük usta?

“Olayı anlatan Samih Nafiz Tansu evlat. Sonradan Müslüman olup Necati adın, alan a * ni’den bahsediyor. Türklere hayat, pahasına casuslu eden biri. Diyor ki:

Ingiliz istihbaratına üye adamlarımızdan biri de Ermenibirvatandaşımızdı.Milli cephehesabmayapt,ğı kıymetli gizli istihbaratla Ankara ya kadar gıtm . sonra da İslamiyet’i kabul ederek Necati adın, dm ve İstanbul’daki gizli gruplarda çahşmaya başlamış! • Gizli istihbarat ajanlarımızdan bin, genç bir va

ver olan Efdal Bey, bir diğeri de aslen Bulgaristan vatandaşı olup Ermeni kökenli Pandikyan Efendiydi. Onun dileği, Türkiye’nin İngiltere korumasında bir devlet olarak kalmasıydı. Fakat İngilizlerin elindeki silah ve cephanenin sayısıyla yerlerini o bize haber vermiş ve İngilizlerin kendisini öğrenmemesi için oldukça özen gösterilmesini bizden rica etmişti. Biz, bunları bugüne kadar bir sır olarak sakladık. Yalnız Ermenilikten Müslümanlığa geçen Necati için milli hükümete yazdığımız yazılar, kendisine vatana hizmet düzenlemesinden bir maaş bağlanması konusundaki ricalarımız dikkate alınmadığından bu kişi bugün dilenecek hale gelmiştir. Pandikyan Efendi ise zaferden sonra Bulgaristan a gidip gelmek zorundaydı. Bir serbest pasaport istemiş fakat Milli Emniyet bunu vermediği için ve kendisinin ülkeye girmesine de izin vermediğinden bu durum onu çok üzmüş ve kahrından öldürmüştü. Hâlbuki Mösyö Pandikyan, İngilizlerin elindeki bütün gizli ambarları, silah ve cephanenin sayısını bize haber verdiği gibi gemiler-le nerelere gönderileceğini de bildirmiş ve benzersiz görevler yapmıştı. Elinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Başkanı merhum Müşir (Mareşal) Fevzi Paşa Hazretlerinin bir de takdirnamesi vardı. Fakat ne yazık ki bütün bunlar çabuk unutulmuştu.’95

İşte evlat, diğer yandan da böyle şeyler vardı.”

95 Samih Nafiz Tansu, İki Devrin Perde Arkası, İlgi Kültür Sanat, İstanbul, 2016, s. 241-242.

“Valla bu da ayrı bir rezillik be usta! Adam o kadar hayatını riske atıyor ama biz bir beş on kuruş dahi vermiyoruz sonradan.”

“Hayat böyle işte evlat. Aslında unutulmaması gereken bir isim ama hiç dikkate alınmıyor. Hâlbuki

adam bizzat kendisi rica ediyor.”

“Usta, bu Ermeni olayları ne zaman çıkıyor?”

“Aslında Abdülhamid Han devrinde başlar evlat. Zaten bu yüzden Abdülhamid Han’a Kızıl Sultan derler. Tabi bu bir iftiradır, onu belirteyim. Sözde Abdülhamid’in Ermenilere soykırım uyguladığı anlatılır. Hâlbuki Abdülhamid sadece isyan eden Ermenileri susturmuştur. Hatta Abdülhamid in İslam birliği siyaseti kitabında şu yazı geçer:

‘Sultan Abdülhamid, 1894’te isyan eden Sason Ermenilerini sert bir şekilde bastırınca, İngiliz ve Fransız hükümetleri, olayı incelemek için Osmanh’ya heyetler gönderdiler. Bu karışıklıkların sebebinin tamamen Ermeniler olduğu tespit edilmesine rağmen, mesele adı geçen devletler tarafından saptırıldı ve Abdülhamid Sason’da Ermeni katliamı yapıyor’ diye yaygaralar koparıldı.

30 Mayıs 1894’te Fransız Hariciye Bakanlığına getirilen M. Hanotaux, Sultan Abdülhamid’in Müslüman ve Müslüman olmayan halka çok iyi davrandığını, onların haklarını koruduğunu ilan etmesine

rağmen, tarafsız konuştuğu için dikkate alınmamış, bir müddet sonra da bu tutumu yüzünden görevinden alınmıştır.

Görevinden alınan M. Hanotaux, ‘Revue de Paris’nin 1 Aralık 1895 tarihli sayısında, Ermenilerin Abdülhamid tarafından katliam edilmediklerini, bilakis onun bütün vatandaşlarına adil davrandığını söylüyor ve şöyle devam ediyor: Abdülhamid, esmer, soluk yüzlü, endişeli bakışlı ve güzel elleri olan bir adamdır. O bu nazik eliyle, Afrika ve Asya ortalarından Balkanlara kadar olan İslâm dünyasının butun fertlerini birbirine bağlarken, aynı nazik eliyle Kudüs ve Çanakkale Boğazının anahtarını da tutmaktadır: Küçük ve nazik fakat gerçekte çok meşgul olan bir el.’96

Bunu söyleyen bir yabancı yazar evlat. O adamlar Abdülhamid Han için nazik diyor, bizimkiler ise Kızıl Sultan diyor. Hatta devamında ise şu tespitiyle aslında neden Ermeni isyanı olduğunu çok iyi açıklıyor. Devamında diyor ki:

O zamanlar Ermenileri hararetle destekleyen İngiltere, aslında Ermeni isyanlarından yararlanarak Rusya ile anlaşıp Doğu Anadolu’ya müdahale etmek istiyordu. Tanrının bir lütfü olacak ki bu konuda anlaşamadılar...

96 İhsan Süreyya Sırma, a.g.e., s. 50.

Sultan Abdülhamid, Ermeni isyanlarını bastırmak için, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan asker toplayarak ‘Hamidiye’ adında özel bir ordu kurdu. Bu ordunun kurulmasından sonra, Ermeniler Doğu Anadolu’da fazla varlık gösteremeyince, 26 Ağustos 1886’da İstanbul’daki Osmanlı Bankasını basarak birçok kişiyi öldürdüler. Yukarıda temas ettiğimiz gibi, Hicri 1321 senesinde de Sultan Abdülhamid’e suikast dahi düzenlediler. Fakat Sultan Abdülhamid,

Avrupa’nın bütün baskılarına ve onu ‘Kızıl Sultan’ ilan etmelerine rağmen, Ermeni isyanlarını bastırdı ve onların ütopik ideallerine mani oldu.’97

İşte evlat durum bu kadar açıktır. Adamların amacı kendilerince bir Ermeni devleti kurmak ama farkında olmadan aslında İngilizlerin oyununa alet oluyorlar. Abdülhamid Han’ın attığı adımlar yüzünden başarısız oluyorlar ve bu yüzden Abdülhamid Han’a Kızıl Sultan lakabını takip imajını bitirmek istiyorlar. İşin kötü yanı, o gün bunu söyleyenlerin içinde Türkler de vardı. Aslında şaşırmamak gerek çünkü hâlâ bunları söyleyenler de var. Bunlar kendilerini Atatürkçü gösteriyor. Hâlbuki biz daha önce sana anlatmıştık; Atatürk bu konu hakkında Abdülhamid Han için kötü bir yazı yazan kişiyi uyarıp Abdülhamid Han’ın yaptığının aslında o gün için en hoşgörülü hareket olduğunu söylüyordu. Ve bunu söyleyen aslında Abdülhamid Han’ı indiren bir orduda olan kişi. Yani aslında Atatürk bir bakıma hata-

97 a.g.e., s. 51.

sini söylüyor. İstese söylemez, kim ne diyecek hatta alkışlanır ama o çıkıp yapılanların yanlış olduğunu, Abdülhamid’in doğru yaptığını söylüyor. Bu Ermeni konusunda da böyledir işte evlat. Destek verenler hep gitmiştir. Ama gerçekten büyük bir algı yaratıp Abdülhamid Han’ın imajını kötülemek istediler. Hem de öyle bir algı verdiler ki evlat, Türkler sanki Ermenileri gördükleri yerde öldüren kişiler gibi lanse ettiler. Bak bu dediğim de şaka değil, gerçekten böyle.

Hatta sana o dönemleri yaşayan birinin bir anısını anlatayım. Adı Ahmet Emin Yalman, belki duymuşsundur. O günlerde gazeteci. Amerika’ya filan okumaya gönderiliyor. Bir anısını anlatıyor ki gerçekten dışarıda Türklere karşı nasıl bir algı yaratılmış çok rahat anlıyorsun. Parantez içinde şunu da belirteyim evlat. Bu algı şu an hem Türkler hem de Müslümanlar üzerinde hâlâ devam ediyor. Neyse, konuyu uzatmadan olayı anlatayım hatta direk o yeri sana okuyayım. Hem bak zaten burada o kitap. Bunu da yeni okumuştum. Tabi hem de komik ve esprilidir. Her okuduğumda acı bir şekilde kahkaha atarım. Neyse olayı okuyayım. Anlatan Amerika’da bulunan Gazeteci Ahmet Emin Yalman:

‘Bir gün şehir civarındaki bir ağaçlık tepede çimenlerin üzerine uzanmış, Şükrü ile beraber gazete okuyorduk. New York Times gazetesinin yüzlerce sahifelik pazar sayısının ilavelerinden birinde İstanbul

Amerikan Kız Koleji’ne ait sahife dolusu bir resimli yazı önümüzde açık olarak duruyordu. Bir aralık ak saçlı, gözlüklü bir hanım yanı başımızda durdu, bizi selamladı. ‘Buradaki Congregational Kilisesinin vaizinin karışıyım. Adım Patterson’dır’ diye kendini tanıttı. Bu sırada New York Times gazetesinin Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’ne ait makalesi gözüne çarpmıştı.

‘Size bir şey sorayım: Türkiye’de Amerikan Koleji’ne ait yazıyı neden merak ettiniz? Bunu neden okuyorsunuz?’

‘Merak ettik çünkü Türk’üz.’

‘Ne, bu kasabada ölüm korkuları hüküm sürdüren, kendilerinden her saniye bahsedilen müthiş Türkler yoksa siz misiniz?’

Bak evlat, parantez içinde belirteyim. Görüyorsun değil mi algıyı? Nasıl bahsediyorlar Türklerden. Neyse tekrar okumaya devam edeyim. Kadın böyle deyince, bizim Ahmet Emin Yalman cevap verir:

‘Bu kasabada ne gibi söylentiler dolaştığını sizden yeni duyuyoruz. Böyle bir şeyi kendimiz hiç sezmedik. Müthiş olmak iddiasında hiç değiliz. Sadece Türk olmak şerefiyle iftihar ederiz. Tahsil için Amerika’ya davet edilen ilk Türk talebe kafilesine dâhiliz. Adlarımız Ahmet Emin ve Ahmet Şükrüdür.

‘Kocamla beraber biz Türkiye’den yeni geldik. Filistin’i, din tarihimizin mukaddes yerlerini dolaştık. İstanbul’a da uğradık. Her taraftan bir hayli hatıra topladık. Bu pazar günü kilise vaizinin ikametine mahsus olan evimizde bir hayır kurumu menfaatine sergi açacak, bu hatıra eşyasını teşhir edeceğiz. Bu toplantıda sizin de bulunmanız çok münasip olur.’

Bu daveti memnuniyetle kabul edeceğimizi söyledik. Kadın biraz yutkunduktan sonra tekrar söze başladı:

‘Yalnız bir nokta var, size önceden söyleyeyim. Bizim evde misafir olarak genç bir Ermeni kızı kalıyor. Sizin dininizin bir Ermeni görür görmez derhal öldürmeyi emrettiğini bilmez değilim. Fakat Amerika’da olduğunuza göre, bir istisna yapmanız mümkün olamaz mı?’”

“Yuh be usta! Algı bu kadar mı şey ya?!!”

“Hele dur evlat, daha neler göreceksin. Neyse kadın bunu söyledikten sonra devam ediyor:

‘Düşünün bir kere, burada polis var, adliye var, gazeteler var, dinî vazifenizi yapmanız yüzünden kıyametler kopacak. Castine’deki vakadan bütün Amerika’nın, bütün dünyanın gazeteleri bahsedecek. Hazır tahsil için ilk kafile olarak Amerika’ya gelmiş iken, her şey altüst olacak.’ Kadın bunu söyledikten sonra evlat, Ahmet Emin Yalman’ın yanındaki Şükrü

Bey işi şakaya vurup cevap verir. Neyse işte olay şöyle devam ediyor:

‘Şimdi, Ahmed Şükrü Esmer, gayet ciddi tavırlı bir profesördür. Fakat o zaman şakadan, azizlikten pek hoşlanan afacan bir gençti. Kadına şu cevabı verdi:

‘Şunu bilmeniz lazımdır ki dinî vazife dinî vazifedir. Ermeni kızıyla her nerede karşılaşırsam vazifem yerine gelecektir. Tedbir alarak kızı korumak size düşer.’”

“Süper ya! Kadın ne yapıyor ya usta?”

“Kadının halini anlatır devamında zaten Ahmet Emin Yalman:

‘Mrs. Patterson uzun uzadıya düşündü, bir hadiseye sebep olmak, misafiri olan Ermeni kızının

hayatını tehlikeye düşürmek istemiyordu. Fakat bizi karşılaştırmak, Castine kasabasını Türk-Ermeni kavgasının kanlı bir sahnesi haline getirmek, boylece pazar davetini cazibeli ve heyecanlı bir hale koymak heves ve arzusundan da vazgeçemiyordu. Her türlü ihtimalleri zihninden geçirdikten sonra herhalde koruma tedbiri alınabileceğine karar verdi ve bize dönerek dedi ki:

'Peki, pazar günü saat dörtte sizi vaizliğe mahsus evde bekleriz.'"

"Hadi ya! Niye kabul etti ki? Olayın şaka olduğunu mu anladı ki usta?"

"Ne şakası evlat! Daha olayın devamı var. Diyorum ya sana, adamlar ciddi ciddi buna inanıyor."

"Devamı ne usta?"

"Yine Ahmet Emin Yalmandan okumaya devam edelim:

'Castine denilen kasabaya sakin bir tatil hayatı geçirmek niyetiyle geldiğimiz halde, işte şimdi heyecanlı vakaların kahramanı rolüne düşmüştük. Ermeni kızının nasıl hareket edeceğini, bu komedinin nasıl biteceğini merak ediyorduk. Pazar günü vaizin evine gidince bir de ne görelim? Kasabanın dinç, kuvvetli gençleri ellerinde lobutlar, sopalar olduğu halde sımsıkı bir cephe teşkil etmişler. 'Dinî vazifelerini' yapmaktan geri kalmayacaklarını kendi ağızlarıyla söyleyen iki Türk'e karşı Ermeni kızını var kuvvetleriyle müdafaa etmeye, hiç olmazsa canını pahalıya satmaya karar vermişlerdi. Odada herkes biraz sonra kopacağını muhakkak saydığı katil vakasının heyecanı içindeydi. Heyecanların en yüksek bir perdeye vardığı anda Ermeni kızı, gençlerin müdafaa hattını arkadan yardı, ellerini uzatarak bize doğru koştu. Pürüzsüz bir Türkçe ile dedi ki:

'Şu aptal Amerikalılara bakınız. Bizim birbirimizle dost hemşeriler olduğumuzu, aynı dili konuştuğumuzu bilmiyorlar, anlamıyorlar. Bizi birbirimize düşman sanmakla gülünç bir hale düşüyorlar.'

'Aynı dili konuşan vatandaşla biz derhal Türkçe olarak ahbapça konuşmaya daldık. Amerikalıları unuttuk. Onların hali cidden görülecek bir şeydi. Castine kasabasının küçük ölçüde de olsa bir Ermeni katliamı sahnesi haline gelmediğinden, bütün Amerikanın dikkatini kendi üzerine çekemediğinden dolayı hayal kırıklığına uğramışlardı. 'Dinî vazifemizi' ihmal ettiğimizden, Ermeni kızını yok edecek yerde onunla dostça konuşmaya razı olduğumuzdan dolayı bize, belirttiği dostluk ve yakınlıktan dolayı Ermeni kızına kızıyorlardı. Bize karşı duydukları vehimlerin manasız ve gülünç olduğunu anlamakta ve bizi iyi karşılamakta gecikmediler. Fakat el üstünde taşıdıkları Ermeni misafiri affetmediler, onu geldiği yere gönderdiler.'"98

"Usta valla şaka gibi ya!"

"Aynen öyle evlat, adamlar bildiğin korumaya almış kızı ama kızın tavrına bak. Bizim dost olduğu-

muza inanmıyorlar diyor. Yani kız önceden bunların şaka olduğunu söylemesine rağmen algı nasıl verildiyse artık adamlar buna inanmıyor. Ardından muhabbet ediliyor ama yine inanmıyorlar. İşte evlat algı bu kadar derindi. Şu anda da inan bu algı var. Haa o günkü gibi yok ama bugün hala Türkler ve Müslümanlar üzerinde özelikle bu katil algısı var. İşte medya böyle bir şey evlat."

98 Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Pera Turizm ve Ticaret, İstanbul, 1997, s. 165.

Yalla usta, şu an var ya şaka gibi hâlâ o yaşananlara gülüyorum.

"Bugün güldüğümüz bu şeyler dün gerçek gibi her yerde anılıyordu evlat. Tabi burada özellikle bir şeyin altını çizmek istiyorum. Yani milletimiz görsün bu kişilerin yaptıkları algıyı. Amaçları zaten bir gerçeği ortaya çıkarmak filan değil. Amaçları hem bizi baskı altında tutmak hem de Kazım Karabekir Paşanın dediği gibi bizden toprak almaya çalışmak."

"Usta, o vakitler yani bu Amerika heyeti filan ne diyordu? Onlar da mı hiç incelemeden kabul ediyordu?"

Yok evlat, incelemek için çok adam gönderdiler. Tabi amaçları bir kanıt yani bir sebep bulup üzerimize gelmek idi. Ama her yerde bizi destekleyen kanıtlar vardı. Hatta Amerika bu karışık olan bölgeye bir heyet gönderiyor. Tabi bu Birinci Dünya Savaşı sonrası. Biliyorsun o vakitler azınlık olayı var. Nerede çok kişi var ise orası onlarındır kanunu var. Tabi Ermeniler de bizim olan yerler için, bu yerler bizim, burada bizim insanımız çok diye uyduruk haberler ortaya atıyor. Amerika da bunu incelemesi için birini gönderiyor. General Harbord diye biri. Tabi geliyor, yemekler filan yeniyor, yemekten sonra, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti mensuplarıyla görüşür, halkla temas eder. Erzurumda Ermenilerin mi Türklerin mi daha çok olduğunu sorar. Herkes bir başka yönden buranın bir Türk ülkesi olduğunu anlatmaya çalışır-

ken, Belediye Başkanı Zâkir Bey birden söze karışıp bir pencereden uzaklarda görünen bütün büyük mezarlıkları göstererek bunların Türklere ait olduğunu, duvarla çevrili ufak bir mezarlığın da Ermenilere ait bulunduğunu söyler ve 'Şimdi anladınız mı?., diye sorar, 'Ermeniler ölülerini yemediler ya... Erzurum, dirisi ile ölüsü ile Türk'tür!' der.

"Vay be usta! Muhteşem cevap vermiş ya!"

"Aynen evlat."

"Peki ya sonra ne olur?"

"General Harbord birkaç gün sonra Erzurum'dan ayrılacak ve ABD Senatosuna verdiği raporunda, 'Karadeniz'den İran'a kadar uzanan Türk topraklarını gezdik. Fakat Ermeni iddialarını doğrulayacak hiçbir şey bulamadık... Milliyetçi hareketin amacı Türklüğün şerefini kurtarmaktır' diyecektir.'99

"Valla usta, hakikaten zaten söylenecek söz bı-

rakmamış vali.”

“Aynen öyle evlat. Millet farklı farklı şeyler anlatıp ispat etmeye çalışırken, vali bey kısa ve öz bir şekilde tabiri caizse ayarı veriyor. Bu yüzden diğer devletler zaten bir şey yapamıyor. Çünkü delilsiz bir şey yapmak isteseler kendileri sıkıntıya düşecek. Haa zaten bu dışarıda gerçekten ciddi araştırma yapanlar

99 Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017, s. 172-173.

da doğruları görüyor. Hatta George Hepworth diye Amerikalı bir gazeteci şunu söylüyor: ‘Şayet Türkler anlatıldığı gibi hareket etseydi, yeryüzünde tek bir Ermeni kalmazdı’100 diyor.”

“Adam resmen son noktayı koymuş usta.”

“Dediğim gibi zaten ilk başta bu Ermeni halkının isyana filan kalkıştığı yok. Yani amacım komplo üretmek değil ama dış güçlerin bunları itelemesi var, gaza getirmesi var. Halk zaten biraz da zorla isyana teşvik ediliyor ve bunun ardında İngilizler bulunuyor. Hatta bu gazeteci Hepworth’un çok güzel bir tespiti var. Adam diyor ki: ‘Eğer İngiltere, Ermeniler diye bir milletin varlığından haberdar olmasaydı, dürüstçe inanıyorum ki bu ölümlerin hiçbirisi gerçekleşmezdi.’”101

“Of! Bu ilkinden daha nokta bir söz olmuş usta.”

“Ama her şeyi açıklayan bir nokta.”

“Usta, bu İngilizler de var ya! Şeytan bunların günahlarını gördükçe utanır herhalde.”

Usta, gencin bu tespitine kahkahalı bir şekilde gülerek;

“Aferin evlat, bak sen de nokta olacak sözler söylemeyi başarıyorsun artık.”

100 Taha Niyazi Karaca, Büyük Oyun, Timaş, İstanbul, 2018, s. 357.

101 a.g.e., s. 358.

“Valla usta, o kadar çok şeytanlık yapıyorlar ki insanın beyni kendi kendine bu sözleri açığa çıkartıyor.”

“Öyle evlat, ne diyebilirsin ki. Adamların bize aşırı bir düşmanlığı var ve zaten gerçekten o dönemlerde de bir korku var. Müslümanların bir olma korkusu. Bunun Batılı devletlerin sonunun olacağına inanıyorlar ki...”

“Çok da haklılar usta.”

“Evet, evlat. Zaten Müslümanlara ve Kurana aşırı bir düşmanlık var. Hele İngiltere’nin o dönem yönetiminde olan Gladstone, tam bir Kur an düşmanı. Bir gün Avam Kamarasında Sason isyanlarının konuşulduğu oturuma Kuranı Kerim ile gelerek konuşmaya başlar ve ardından herkesin meraklı gözleri önünde Kur’an-ı Kerim’i işaret ederek; ‘Bu lanet kitabın takipçileri oldukça Avrupa’ya barış gelmeyecektir’ der.”102

“Vay be usta! Ne şeytan adamlar ya! Ne bu aşırı düşmanlık ya!”

“Evlat, inan bu az bile. Bu adam yani İngiltere’nin başı olmuş diyebileceğimiz bu adam, Türkler için medenileşmemiş aşağı ırk tabirini kullanır ve Türkler bu yüzden yani medeni olmadıkları için kat-

102 a.g.e., s. 302.

ledilmeye uğradıkları yerde sessiz kalmanın normal olacağını belirtir.”103

“Usta ama bu da var ya yani tövbe tövbe...”

Bir bu değil ki evlat. Avrupalı düşünür Leibnitz, Türklerin tarihten silinmesi gerektiğini söylerken, Ünlü Rus yazarı Dostoyevski 1877’de, Rus ideallerini İstanbul merkezli olarak şöyle anlatmıştı: ‘Evet, İstanbul bizim olacaktır. Bizim olmalıdır. Yalnız çok önemli bir liman olduğu için değil, yalnız Rusya gibi dev bir devletin kapalı bulunduğu odadan çıkıp açık denizlerin havasını teneffüs etmesi için değil, Doğu Hıristiyanlığının ve dünyadaki bütün Ortodoksluğun geleceği için, birliğini tamamlaması için bize lazımdır.”’104

“Vay usta be! Bu Dostoyevski de böyle düşünüyor demek!”

“Evlat, aslında büyük resme baktığın zaman herkesin bir ideali, dinî bir ideolojisi olduğunu görürsün. Bu Yahudilerde de var, Hıristiyanlarda da var ve bizde de var. Ama Yahudilerinki ve Hıristiyanlarınki artık bir idealden çıkıp nefrete bürünmüş. Türkleri zaten günahkâr ve aşağı ırk olarak görüyorlar ve kendilerini bu düşünce içinde yani manyak manyak konumlara yerleştiriyorlar. Bu Gladstone dediğim adam, kendisinin dünyaya özel bir görevle gönderildiğine ve amacının dünyada Tanrı Devletini kurmak

103 a.g.e., s. 179.

104 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 235.

olduğuna inanıyordu.105 Türklere olan düşmanlığı ise buna yıllarca engel oluşturmasından kaynaklanıyor. Türklerin sadece bir asker olduğuna, gerici olduğuna, yok edilmesi gereken ayrı bir ırk olduğuna inanıyor ki burada bahsedilen ırk hayvani bir ırk olarak gösteriliyor.106 Zaten Abdülhamid Han da bu yüzden bunun cenaze törenine kimsenin katılmamasını söylüyor. Aslında bu devletler arası yanlış bir hareket ama ne olursa olsun bu Kuran düşmanının cenazesine bir kişi göndermiyor.107 Ama ne olursa olsun bu adam ölüp gitse de düşüncesi devam ediyor. Çünkü düşünce sadece buna ait olan bir düşünce değil. Bu milletin ortak düşüncesi. Nitekim 1912 yılında bir Avrupa liderinin Osmanlıya karşı hareket etmeyi bir Haçlı seferi olarak göstermesi sonrasında Enver Paşa da bunun üzerine aslında her şeyi özetleyen şu sözü paylaşır:

‘Gazetelerde içilen ant ne güzel! Demek bu savaş, İslamiyet’e karşı 20. yüzyılda başlatılan bir Haçlı seferi. Görüyor musunuz, size Müslüman olduğumuzu söylüyordum hep; bu da Avrupa’nın affetmediği tek hata!’108

Bak söze dikkat et. Size Müslüman olduğumuzu söylüyordum. Bu da Avrupa'nın affetmeyeceği tek hata!"

105 Taha Niyazi Karaca, a.g.e., s. 77.
106 a.g.e., s. 80.
107 a.g.e., s. 18.
108 Nevzat Köseoğlu, a.g.e., s. 148.

"Gerçekte öyle be usta."

"Ve evlat işte bu yüzden bu savaş hep sürecektir çünkü bu insanların inançlarında bizim çok büyük günahımız var. Çünkü biz Türk'üz, bir de onunla da kalmayıp Müslüman'ız. İşte bu savaş bu yüzden hep sürecektir evlat. Ve karşınızdaki insanlar da zaten bu son savaşın bizimle verileceğine inanan değişik bir zihniyet. Haa gerçekten de haklılar. Çünkü bu savaşan finali illa ki Müslümanlarla olacaktır ama bunu hızlandırmak da istiyorlar. İşte biz de buna Evanjelist düşünce diyoruz ve bu yeni çıkan bir şey değil. Taa Abdülhamid Han devrinde olan bir düşünce."

"Nasıl yani usta?"

"Mesela bu bahsettiğim Gladstone. Bu adam Evanjelist bir adam. Kendi yolunu Tanrının çizdiğine inanan ve aldığı rollerle her zaman Tanrının adamı olduğunu düşünen, Evanjelist inanış doğrultusunda kendisini Hıristiyanlığın savunucusu ve Hz. İsa'nın savaşçısı olarak gören biri."109

"Evanjelist düşünce bu mu usta?"

"Şimdi evlat, aslında bu düşünce biraz değişiyor. Yani Yahudilerde farklı, Hıristiyanlarda biraz farklı oluyor. Yine Tanrıyı kıyamete zorlama düşüncesi hepsinde var. Şimdi ne demek bu diyeceksin. Düşünceye göre her yerde kan ve savaş olduğu vakit, bir kurtarıcı gelip bunları kurtaracak ve kral olacaklar.

109 Taha Niyazi Karaca, a.g.e., s. 41.

Ama şu da var ki bu Gladstone'un zihin yapısı sadece bununla bitmiyor. Adamın inandığı Evanjelist düşünce şu: Bu adamlara göre Hıristiyanlığın kaynağının Tevrat olduğu ve şu anki Yahudilerin de bu doğrultuda olduğu belirtiliyor ve işte bu yüzden Hıristiyanların Yahudileri desteklemesi gerektiğine ve aynı zamanda kutsal toprakların ve müjdelenmiş toprakların kurtarılması gerektiğine inanıyorlar.110 Ve bu düşünce evlat, bu zamana kadar gelmiş, özellikle İngiltere'den Amerika'ya ağırlığını kaydırmış bir düşüncedir. Son olaylara baktığında Trump'ın İsrail'e nasıl destek verdiğini, bu doğrultuda kendi elçiliğini Kudüs'e taşıdığını görürsün. Bu iki şeyi tetiklemektedir. Bir savaşı hızlandırmakta, iki Hıristiyanların Yahudilere desteğini arttırmaktadır. Bunu yaparken de büyük katliamlar yapmaktalar ki bu onlar için kötü bir şey değil, tam tersi doğru bir hareket. Çünkü bunların inançlarında bütün insanların günahkâr oldukları ve işte bu yüzden bu günahkârların doğru yola gelmesi gerektiği yazılıdır. Bu doğru yoldan kastedilen kendi düşünce yapılarıdır. İşte insanların bu doğru yola gelmeleri gerektiğine, gelmezlerse de

ölmelerinin onlara verilen hak olduğuna ve bu hakkı da kendilerine Tanrının verdiğine inanmaktalar. İşte bu yüzden tarih boyunca rahat rahat katliam yaptılar ve şimdi de yapmaktalar.”111

110 a.g.e., s. 82.

ıua.g.e„ s. 179.

“Usta yani içim gitti valla billa ya! Bu nasıl bir zihindir usta?”

“İşte evlat, bunları anlamadıkça tarihi de aslında doğru okuyamayız. Bu adamlar o katliamları nasıl yaptılar, hiç mi vicdan yok sorusunun cevabı aslında budur. Neden İsrail’in kuruluşuna destek verdiler? Neden Sultan Abdülhamid Han Filistin’de yer vermeyip başka bir yer için olur verdi? Neden bu adamları belirli yerlerden uzak tuttular? Bunların hiçbiri komplo değil evlat. Biliyorum, bu zamana kadar sana farklı şeyler anlatıyordum, yine direk bu konuya girdik ama burası gerçekten önemli bir konu evlat. Bu adamların uzun vadede nasıl bir düşünce içine girdiğini bu sayede anlarsın. Nitekim Sultan Abdülhamid, doktoru Atıf Beye tahttan indirilmesinin arkasında İngilizlerin olduğunu belirtirken112 komplo olsun diye söylemiyordu. İşte bazen tarihe böyle dikkatli bakıp üst resimden olayları okumak gerek. Bazen tarih olduğu gibi değildir evlat. Tarihe sadece olduğu gibi bakarsan, bazı soruların cevaplarını bulamazsın. Bunun için bazı parçaları birleştirip doğru yorumu yapabilmek gerek. İşte o zaman hem tarihin düzenini hem de şimdiki dünya düzenini okumaya başlarsın.”

“Valla usta, gerçekten de seni dinledikçe öyle oluyor. Hem tarihî konularda düşünce yapım iyice değişti hem de düzeni okuma manasında.”

112 Atıf Hüseyin Bey, a.g.e., s. 29.

“Hele dur evlat, daha ne değişti? Benimle kalmayacak, okumaya devam edeceksin. Bunları okudukça hasta ruhlu insanlar olduğunu fark edeceksin. Hepsi için demiyorum ama gerçekten düzene etkisi olan kişilerin hasta ruhlu insanlardan da oluştuğunu anlayacaksın. Bak mesela Dönmeler diye bir grup var. Haa bazılarının anlattığı gibi işte her şeye güçleri yeten ve aslında her ünlü kişi Dönmedir demeyeceğim. Ama gerçekten zamanında yer etmiş kişiler de var bu Dönme olan kişiler içinde. Yani Dönme dediğim Yahudi olup kimliğini saklayan ve Müslüman görünen kişilerdir. Ünlü tarihçimiz Ertuğrul Düzdağ, bu konu hakkında detaylı bir kitap yazmıştır ve çok önem verdiğim bir kitap demiştir. Bu kitabın içeriğini okusan, törenlerini bir bilsen, bunların nasıl sapık bir düşünce yapısı içinde olduğunu fark edersin.”

“Neler vardı ki usta?”

“Eş değiştirme olayları var. Bir gece kendi hanımlarını başkalarına veriyorlar, onlar da başka hanım alıyorlar ve böylece kudretli çocukların doğaca-

ğına inanıyorlar.”

“Hasbunallah! Nasıl bir zihin usta bu ya?”

“Ertuğrul Düzdağ Hoca bu konuyu zaten çok iç bunaltıcı şekilde anlatır ama anlatması gerektiğine inancı tamdır çünkü zamanında bu kişilerin önemli

yerlere yükseldiğini görüyoruz. Neyse dur bir daki-ka...”

Ardından usta ayağa kalkıp raftan Ertuğrul Düz-dağ’ın kitabını bulup tekrar yerine oturur. O yeri bulmak için de sayfaları bir bir değiştirirken, diğer yanda ise genç çayları tazelemektedir.

“Buldum evlat! Bak ne yazıyor. O da zaten Yese-vizade namıyla ünlenen Alparslan Yasadan bu bilgi-leri alıyor.

Çocukluğumuzdan beri, Çingenelerin yahut Kızılbaşların ‘mumsöndu yaptıkları, yani senenin muayyen bir gecesinde karılarını değiştirdikleri id-diasını duyar dururuz. Ne var ki bu iddialarda bu-lunanlar hep bu zümrelerin dışındaki kimselerdir ve sık sık da bunu şeytanca bir şehevi zevkle söylerler. Şimdiye kadar, doğrudan doğruya bir Çingene’nin yahut da bir Kızılbaş ın ya da bunlara yakın bir kim-senin çıkıp da bu iddiayı teyit ettiklerini görmüş de-ğiliz.

Bu gibi namus meselelerinde Müslümanların iftiradan şiddetle imtina ettikleri malûmdur. Lâkin çirkin hareketleriyle övünen kimselerin ayıplarını yüzlerine vurmanın ve kendilerini ibret-i âlem için teşhir etmenin elzem olduğuna da inanıyoruz. Bizim, Yahudilere veya Yahudilerin fizik varlıklarına düş-manlığımız yoktur; onların sadece sapık ve istismarcı zihniyetlerine düşmanız. Yahudi mehazlarında rast-

etmez ve bu meseleyi anıaK umaeıenııu^ iûiuaıııvı* mugayir addederek katiyen üzerinde durmazdık. Ancak Türkiyedeki bir kısım Yahudilerin mum sön-dü ayini’ yaptıklarını, bizzat Yahudiler, hem de ifti-harla söylüyorlar. Memleketimizde bu kadar habis insanların yaşamasına, milletçe daha uzun müddet tahammül etmeyeceğimiz muhakkaktır. Zira bu tıy-netteki insanların(!) korkunç mikroplarını bütün bir cemiyete bulaştırmalarından korkulur. Zaten, Yahudi nüfuzu altındaki libero-kapitalist, sosyal-de-mokrat veya komünist neşriyat vasıtalarının her an ne denîce cinsî sapıklık propagandaları yaptıkları, düşünen kafalara dehşet verecek derecede aşikârdır. ‘Cinsî güzellik müsabakası’ tertip edenlerin, behimî hisleri kudurtan kıyafet telkincisi giyim-kuşam dük-kânlarının, fuhşiyat sahneleyicisi sinemaların, zina yuvalarının vs. gerisinde hep o melun surat sırıtmak-tadır.113

Katolik îspanyollar, zahirde Katolik, gizlide Ya-hudi riyakârlara ‘Marranos’ yani domuz adını tak-mışlardı. Mumsöndü ayinleri tertip eden içimizdeki Dönmelere de aslında en layık sıfat bu olsa gerektir! Şimdi Yahudilerin Dönme kanadının bu menhus fi-illerini bizzat Yahudi kalemlerden okuyun.

113 M. Ertuğrul Düzdağ, Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler, Zvi-Geyik, İstanbul, 2002, s. 237-238.

‘Dönmeler, hususi bir ‘Marranos’ tipi olup Sabatay Sevinin İslâmî kabul etmesini müteakip Müslüman olanlardır. Selanik’in birçok mahallesinde muhtelif tarikatları vardı. Bu şehirden, diğer Türklerle beraber 1923 te kovuldular. O zaman nüfusları 15.000 civarında idi. Zahirde gayet Müslüman görünmelerine rağmen, (gizlide) kendilerini hakiki Yahudi olarak telakki ederler. Bizim ayinlerimizden bazılarını tatbik ettikleri gibi, bir de ayrıyeten orijinal bir âdetleri vardır: ‘Kuzu Bayramı’ akşamı (Musevi takviminin 22 Adarı) aralarında karılarını değiştirme ki bunu kutsiyete sahip olabilecek çocuklar doğması için yaparlar. Dönmeler, 1900 senelerinde fevkalâde bir entelektüel ve mali hamle yapmış olup Türk cemiyetinin en yüksek mevkilerini işgal ediyorlardı. Hâlen memlekete (İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Konya vs.) dağılmış bulunmaktadırlar ve ayinlerinin sırlarını hep saklı tuttuklarından bunların ne halde oldukları pek bilinmemektedir.’”114

Vay be usta! Demek önemli makamlara ve mevkilere geldiler.”

Tabi evlat. Şunu belirteyim, bir yeri öyle ucuz eleştiri gibi Yahudi filan demiyorum. Zaten aklı başında olan tarihçiler asla böyle bir şey demez, aşırı bir öfke duymuş olsa da. Sadece devlet içine bunlar sızdılar. FETÖ gibi düşün. Hem de çok önemli mev-

114 Moche Catane, “Les juifts dans le monde”, Ed. Albin Michel, Coll. Preesences du Indaisme, Paris, 1962, s. 116.

kilere sızdılar. Belki FETÖ’nün içinde dahi böyle kişiler vardı ki bence vardı da. Neyse konumuz bu değil- Sadece durumu biraz netleştirmek için bu örneği verdim. Hani olayı daha net anla diye.
“Anladım usta, anladım. Ne denebilir ki buna ya?

“Tabi, Türkiyede bunlar genellikle Dönme olarak değil de Sabatayist olarak bilinirler. Hatta İngiltereli Yahudi Barnet Litvinoff, bu konu hakkında şunu belirtir: ‘Sabatayistler, zahiren Müslüman görünmekle beraber, gizliden gizliye Yahudilikle amel ederler. Sadece kendi aralarında evlenirler ve çocuklarının kutsiyetleri artmış olarak sülalelerini devam ettirmeleri için, karılarının değiştirilmesiyle neticelenen bir senevi bayramı da ihtiva eden ayinler yaparlar.115
Gördüğün gibi evlat, bazen görmediğimiz gerçekler de var tarihte ve hep bir oyun kurmak istediler gizliden gizliye. Dediğim gibi bunları bir yere nefret kus diye anlatmıyorum. O kişiler farklı, bu kişiler farklı. İki tarafın da hataları var, doğruları var ama gidip de hiçbir tarafı Yahudilikle filan suçlama yok. Bu kahve ağzı konuşma olur, ucuz tarih olur. Ben sadece böyle kişiler de var, bunları da bil diye söylüyorum.
“Anladım usta, anladım, sıkıntı yok.
“Bir de şöyle bir şey anlaşılmasın, işte bu cumhuriyetle gelen kişiler gibi anlaşılmasın. Çok önceye

115 M. Ertuğrul Düzdağ, a.g.e., s. 238.

dayanan bir şey bu... Osmanlı'mn son dönemlerinde ağırlıkları olan kişiler. Hatta bunu bizzat Abdülhamid Han'ı indiren Refet Bey açık açık söyler."

"Ne der usta?"

"Temps gazetesinin muhabiri, Refet Beye 1908 ihtilalinde yani Abdülhamid in indirilmesi olayında Masonluğun oynadığı rolü sormuş ve şu cevabı almıştır: 'Masonluk ve bilhassa İtalyan Masonluğu tarafından manen desteklendiğimiz hakikattir. Unutmamalı ki Meşrutiyet'te Türk mebusu olan Karasu aynı zamanda İtalyan tâbiiyetindedir. Ne gafil insanlarmışız.'116

Gördüğün gibi evlat, bizzat bu işe bulaşan kişiler bu itirafları yapmaktalar. Amacım dediğim gibi yeri yıkayıp yağlayıp İttihatçıları ezmek değil ama bunları da söylemek lazım. Ne yazık ki büyük gafillikler, büyük hatalar yapıldı. Mason locaları parasal olsun, istihbarat olsun destek verdi ama şunu da belirteyim, İttihatçılar da öyle hainlik olsun diye dediğim gibi bu işe girmedi. Yani çoğunluğu vatanını seven kişiler idi ama yanlış bir düşünce içine girdiler. Ve bunu da zaten Abdülhamid in indirilmesinde rol oynayan bu Emmanuel Karasu açık açık söyler. Hem de defalarca övünerek belirtir ve der ki 'Sultan Abdülhamid'e yirmi beş milyon liraya yaptıramadığımız işi biz, İttihatçılara dört yüz bin liraya yaptırdık.' Yani du-

116 Cevat Rıfat Atilhan, 31 Mart Faciası, s. 121.

rum ne yazık ki bu. Hani bu söz Abdülhamid Hana mı ait bilmiyorum ama durumu anlatan bir söz. Abdülhamid Han bu kişiler için onlar hain değil gafil diyor yani durum aslında bu. Yanlış fikirlere giriyorlar. Atatürk de bunun için sonradan sana anlattığım gibi gazeteci çocuğa her şeyi söylüyor. Biz hata ettik diyor resmen. Abdülhamid'in yaptığı en hoşgörülü yönetim imiş diyor."

"Vay be usta! Valla bazen seni hiç dinlemesem diyorum çünkü seni dinledikçe ve meselenin perde arkasını gördükçe insan sinir oluyor ya!

"Evlat, biz sana, ne zevk alasın diye ne de bir yerekinin olsun diye bir şeyler anlatıyoruz. Biz sana doğrusunu öğren de öyle konuş diye anlatıyoruz.

"Eyvallah usta, anladım."

"Ve dediğim gibi evlat, her insan hata yapabilir, bu inançla tarihi okusun herkes. Her hata eden de hain ilan edilmesin. Mesela Celal Bayar... Kendisi İttihatçı olanlarla anılır ve bir hatırasını anlatır. Nitekim bilirsin Abdülhamid Meşrutiyeti kaldırmıştır çünkü mecliste farklı farklı ırklardan kişiler var idi ve böyle bir meclisle devlet yönetilmezdi. Herkes kendi milletinin geleceğini düşünür ve bu konu hakkında Celal Bayar şu anısını anlatır. Hele sonuna dikkat et evlat.

'Paris'te politika tahsili yapıyordum. Profesör çok değerli bir ilim adamıydı, derslerinde başarılı

olduğum için de benimle yakından ilgileniyor, ilerlemem için kitaplar salık veriyor, yardım ediyordu. Hakkımda bildiği tek şey ‘Osmanlı’ olduğumdu ama ne dinimi ne de milliyetimi biliyordu, o güne kadar bunu sormamıştı da. Bir gün:

‘Peki, ne yapıyorsunuz Fransada?’ dedi. Jön Türklerden olduğumu, memleketimdeki istibdat (baskıcı) idaresini yıkmak için çalıştığımı, ülkeme hürriyet ve parlamenter rejim götürmek istediğimi heyecanla anlattım. Sözümü kesmeden beni dikkatle dinledi ve konuşmam sona erince de:

‘Sen kendini vatansever mi görüyorsun?’ dedi.

Elbette deyince, karmakarışık üzüntülü bir yüzle konuştu:

Sen vatansever değil, vatan hainisin!’

Neye uğradığımı bilemedim ve kendimi savunmaya çalıştım, o yine dikkatle beni dinliyordu. Sözümü bitirince:

Fransa da bu dönemlerden geçmiştir’ dedi. ‘Vatanseverlik ile vatan hainliği bazen birbirine karışır. İyi niyetli olmak, vatansever olmak için yeterli değildir, vatanına yarar sağlamak lazımdır. Siz ülkeniz için özgürlük ve parlamenter rejim isterken kendinizi düşünüyorsunuz, ülkenizi değil! Sizin ülkeniz birçok milletlerden ve dinlerden kurulu bir imparatorluk. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu diyorsunuz. Bu,

yekpare bir imparatorluktur. Eğer özgürlükçü parlamenter rejimi memleketinizde uygularsanız, başka dinden, başka milletten olan milletvekilleri, Türklerden çok daha fazla olur ve bundan Türkler değil, öteki milletler yararlanırlar. Parlamenter rejimi siz değil, onlar isteyecekler, siz vermemeye çalışacaksınız! Çünkü parlamenter rejim, sizi eninde sonunda Anadolu’nun bir parçası içine kapatır, bütün öteki milletler sizden ayrılırlar. Eğer hedefiniz bu ise çalışmanız doğrudur. Yok, Osmanlı İmparatorluğunun canlı ve güçlü olmasını istiyorsanız, kendi aleyhinize çalışıyorsunuz, o zaman da size vatan haini dediğim için kızmamanız lazım...’

Ben, parlamenter rejimde Türk milletvekillerinin diğer milletvekillerinden sayı bakımından üstün olacaklarını, böylece bu mahzuru kaldıracağımızı söyledim. Güldü, ‘Eğer kendiniz için istediğiniz hürriyeti, öteki dinden ve milletten olanlar için istemiyorsanız, buna hürriyetçilik denilmez. Batırırsınız ülkenizi...’ dedi.

Ben hocanın laflarından iyice gerildim. Bir daha bu konu açılmadı. Fakat 1908 Devrimi başarıya ulaşınca ve imparatorluğun yaprak dökümü başlayınca, hocamın ne kadar haklı olduğunu gördüm ama çok geç... Biz, ‘Genç Türkler’ değil, ‘Toy Türklermişiz.’”[117]

“Of be usta! Resmen her şeyi açık etmiş adam.

117 İsmet Bozdağ, a.g.e„ s. 166-167.

“Hele Celal Bayar’ın son itirafı. Biz Genç Türkler değil Toy Türklermişiz.”

Valla usta, hakikaten adam muhteşem anlatmış

olayı. Gerçekten şu an düşünüyorum da mantıken bu asla bizim için doğru olan bir şey değil.”

Ama işte Celal Bayar’ın da dediği gibi... Bu kişiler ateşli olan ve kanı deli akan kişiler ve gerçekten de toy idiler. Tamam, askerî olarak gerçekten o zamanlar iyi idiler ama siyaset onlara göre değildi. Siyaset Abdülhamid’in işi olmalı idi. Nitekim bir İtalyan elçi, bu Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı olduktan çok sonra, hanedan halkı Avrupa’ya sürüldüğü zaman, Abdülhamid’in kızı Şadiye Osmanoğlu’na şu itirafı yapar. Olayı anlatan da bizzat Şadiye Osmanoğlu’dur.

İtalya sefareti kâtibi, babamı son derece methetti. Politikasını göklere çıkardı... ‘Eğer saltanatı devam etseydi, harb-i umumi belası başımıza gelmezdi’ dedi.”118

Gördüğün gibi evlat, belki bu konu hakkında tam bir kesinlik olmaz, yani çıkmama ihtimali aslında yok gibi idi ama o dönemleri yaşayan İtalyan sefirinin kâtibi buna Abdülhamid’in dehasının engel olabileceğine olan inancını belirtiyor.”

Vay be usta! Koca dünya savaşını dahi durdurabileceğini belirtiyor!”

118 Şadiye Osmanoğlu, a.g.e., s. 109.

“Aynen öyle evlat... Yani işte bu yüzden Abdülhamid ayrı, İttihatçılar ayrı idi. Herkes yerim bilse, ordu ordu başında, devlet devlet başında olsa idi bugün çok daha büyük sınırlar içinde farklı bir konumda olurduk ama neyse, eski için artık keşkelerin bir önemi yok. Neyse evlat yaa. Yine konu konuyu açtı, epey bir gittik bee. Nereden nereye geldik.”

“Valla usta, yağcılık yapıyor gibi görünmek istemem ama senin de ilmin derin olunca sabit gidemiyorsun. Gerçekten çok güzel oluyor. Hele konuları birbiriyle bağlaman gerçekten süper usta. Bu kitabı sanırım altını çizerek okumak isteyenler herhalde kitabı baştan sona karalayacaklar gibi.”

“Hazır sen bunu demişken, sadece altını çizmesinler. Not da alsınlar. Not almak önemli ve gidip bunları başkalarına da anlatsınlar.

“Eyvallah usta, bunları da kaydederim.”

“İyi o zaman, bunları kaydet. Bu da bugünlük son olsun.”

“Yapma be usta! Ne güzel anlatıyordun işte. Hem daha erken sayılır.”

“Evlat, yarın İsa Dayının yanına gideceğiz.”

“Rampalıya mı?”

“Yok, bu sefer büyük ihtimal dayının evine gideriz.”

Niye usta? Rampalı’da bizi tanıyan yok ki.”

Biliyorum yok ama bu sefer sana anlattığım olayların kaynaklarının geçtiği kitapları da göstereceğim. Bu kitaplar dayının dükkânında olmaz. Evinde olur. Oraya gittiğinde kitapları gördüğün vakit çıkmak istemeyeceksin.”

Senin raftakilerden de mi çok usta?”
Dayının yanında bizim raf çocuk kütüphanesi olarak kalır evlat. Onda daha değişik kitaplar var. Hatta sana söylediğim kitapları filan orada bulacağız. Oradan sana anlattığım yerlerin sayfalarını bulur kitaba geçirirsin. Hem de dayıyla da konuşuruz. Onun da bu konu hakkında sana söyleyecekleri olacaktır elbet.”
Valla usta, hem sen hem de İsa Dayı. Sohbet muhteşem olur.”
Bakalım inşallah. Yarın ola hayrola evlat. Neyse bugünlük sen git, kaydettiklerini not al. Hatta boşver, dinlen, sonra yazarsın. Anlattıklarımı düşün. Yarın inşallah daha derinden konuşmaya devam ederiz.”
Usta, İsa Dayıya dayı desem olur mu onun vanında?”
Olur, olur evlat, dert etme böyle şeyleri.”
O zaman ben şu demliği yıkayıp kalkayım.”
“Hadi bakalım.”

Genç tepsiyi alıp mutfağa doğru ilerledi hemen. Gerçekten ne çok konuşmuşlardı, ne derin muhabbetler edilmişti. Bunları kitap yaptığında çoğu kişinin bildiği belki de altüst olacaktı. İnsanların şaşkınlıkla dinleyeceği ya da okuyacağı çok yer olacaktı. Hele yarın İsa Dayının yanında muhabbet daha da derinleşecekti, biliyordu. Bakalım belki Rampalıya da gidilirdi. Yine kendi kitabını yüzünü tanımadığı için satmak isteyenlere karşı “Sağ ol abi ben okudum” deyip güler geçerdi. Neyse dedi genç, ardından ustaya baktı. Adam mı robot mu belli değil. O kadar konuş, ağzın kurusun ama bir yudum su içmeden kitap okumaya başla. Ama dur ya, çay içti ya, o da var. Ama valla helal olsun bee. Hakikaten ilim âşığı bir adam. İsa Dayı ile de aslında aralarında yaş farkı yok ama ona dayı diyor. Aslında ona dayı demesinin sebebi İsa Dayının ustadan daha çok şey biliyor olması, hem de devlet içinde daha çok yaşamış olmasından kaynaklanıyordu.

İşte bu yüzden genç biraz daha heyecanlı idi, yarın iki pınarın karşında duracaktı. Biri sussa diğeri başlayacaktı. Hadi bakalım, sözü çok uzatmaya gerek yok. Yarın ola hayrola dedi genç. Dışarı çıkacağı sırada usta yanına geldi, genç kitap dolu poşetini aldı, ardından ustanın elini öpüp mavi boyalı evden dışarı çıktı. “Allahaısmarladık!” dedikten sonra kapı kapanacaktı. Böyleydi usta. Hatır matır çok takmazdı. Boş vakit kaybını her zaman en büyük günah görürdü. O yüzden öyle köşeyi dönesiye kadar bekle filan

yoktu. Aslında genç de bundan şikâyetçi değildi çünkü ustanın bu halleri gence daha da şevk veriyordu.
Artık otobüs durağına kadar yürüyecekti biraz. Ah şimdi Allah bilir kaç dakika vardır. Şöyle filmlerdeki gibi hemen gelse ya... Ama hayat film değildi. Aman dedi genç, yine felsefeye başlama çünkü ne zaman felsefeye başlasa, aklına Fatma Hocası gelirdi. Ana gibi yüreği vardı. Şakasına “Felsefe şeytan işi

hocam” dediğinde gör onu. “Şu ayakkabıyı kafana bir geçiririm görürsün şeytanı” demesi. Anneler de böyle değil mi? Onlar da terlikle tehdit etmezler miydi? Neyse durağa da geldik. Durakta da yaşlılar. Artık ayakta gideceğiz ne edelim. Bu sırada ise ikindi ezanı okunmaktaydı. Genç bari namazı kılayım da öyle gideyim eve dedi. Genç caminin yolunu tutarken, otobüs de durağa gelmişti bile. Ulan dedi genç gülerek, sadece ulan. Sonra şansına gülerek camiye ilerledi. Yarın muhabbet kaldığı yerden devam edecekti. Şimdi huzur ve dinlenme vakti idi.

Bu zamana kadar yazdıklarımız hep kaynaklardan faydalanılarak size aktarılmıştır. Amacımız nefret tarihçiliğinden uzak durmaktır. Kazım Karabekir Paşanın da belirttiği gibi tarihî kaynaklara bakarak vicdanen bir tarih çizmektir amacımız. Çevir yanmasın bir tarihçilik yapmıyoruz. İki tarafı da memnun etmek değil derdimiz. Tam tersi, tarihin eleştirilen yanları olduğu gibi aslında birbirimize nefret duyacağımız bir tarihin peşinden kutuplaşarak gitmenin de saçmalığını vurgulamaktır amacımız.

Evet, bu kitap daha bilgi dolu, daha ağır olabilir. İşte bu yüzden küçük bir mola verdik. Çayları tazeleyin çünkü ikinci bir mola olmayacak...

Haydi Bismillah...

— vîv

İnsan, tarihe her istediğini söyletebilir çünkü ölüler itiraz edemezler.
Cenap Şehabettin

- v'!>-

Bir gün sonra...

Usta ile genç arabada giderken bir ara oluşan sessizliği yine genç bozacaktı.

“Usta neden emekli oldunuz? îsa Dayı da? Yani devletin içinden hani istihbarattan niye çıktınız?”

“Çıkmadık evlat, sadece köşeye çekildik.”

“Nasıl yani usta?”

“Evlat istihbaratçının emeklisi diye bir şey olmaz. Sadece yaşlandığı vakit köşeye çekilme hakkı olur ama asla oyunun dışına çıkmaz. Devlet baba gel dediğinde ben köşemde iyiyim diyemezsin.”

“Dersen ne olur?”

“Seni o köşende dört köşe ederler, acele korkuyla tekrar gelirsin.”

“Anladım usta, eyvallah.”

“Ama şunu da söyleyeyim, hani zaten istihbaratçı adam da öyle kolay kolay emekli olmaz, illa ki ayda bir bu işi yaşar çünkü çok şey biliyorsun evlat, insanları biliyorsun. Her şeyden öte tecrübe sahibisin. Devlet her zaman senin kapını çalıp anlat şu tecrübelerini diyecek. Bazen direk sana görev verecek.

Bu devletin hakkıdır evlat. Öldüğün vakit de adın ya da cismin olmayacak. Bir mezarın olur ise başına sadece bir Mehmetçik yazacaklar. Mehmetçik... Salih değil, Isa değil, sadece Mehmetçik. O yüzden aslında dışarıdan ne kadar kolay görünse de başlı başına zorlu ve de imkânsız bir süreç evlat. Bu işte Azrail yanına gelmez, sen gidersin. Öylesine bir tehlike... Şunu da ekleyeyim ki gerçekten vatansever bir insan için hayata her geldiğinde tekrar yaşamayı istediği bir şey. Sen de bunu yaşadıkça öğreneceksin.”

“Peki, usta, dayı ne iş yapıyordu?”

“Dayının görevi aslında dayılıktı evlat. Tabi onun gibilere şimdi patron diyorsunuz ama o dayı idi. istihbaratta raconun sahibi idi.”

“Peki, öylesi bir adam nasıl köşeye çekilir ki usta? Niye tecrübesini hâlâ orada devletin içinde sergilemedi.”

“Evlat, biz memur değiliz. Bizim için bir dört duvara ihtiyaç yok. Biz devletin içindeyiz ve devlet her yerdedir evlat. Dört duvara ihtiyacı yoktur. Özel

prosedürlere filan gerek duymaz. Dört duvara ihtiyacı olan, devletin çalışanlarıdır. Dört duvar derken kastımı anlıyorsun değil mi? Kamu binası yani.

“Anladım usta, sıkıntı yok.”

“Evet, geldik işte. Burası İsa Dayı’nın evi.

“Usta, ben daha sakin, gözden uzak bir ev bekliyordum. Burası köşk resmen... Göz önünde olmuyor mu böyle?”

“İsa Dayı benim gibi değil evlat. Önemli biri ve bazen bazı sırlar en iyi göz önünde saklanır evlat çünkü sır dediğin saklanır. Saklı şey saklı yerlerde aranır. Göz önünde kimse bir sır aramaz.

“Peki, usta, Rampalıda kitapçı olması?.. Yani bir normal kitapçı nasıl alıyor bu kadar şeyi diye sorulmuyor mu?”

“Kitapçı değil ki İsa Dayı, evlat. Onlarca kitapçı dükkânı var olarak kayıtlarda geçiyor, yanı göze çarpan bir şey yok.”

“Hım, anladım.”

Bu arada usta ile genç içeri girmiş, İsa Dayı kendi odasında onları ayakta karşılayacaktı.

“Hoş geldin Salih, sen de hoş geldin hafız.

“Hoş bulduk dayı.”

İsa Dayı, usta ve genç koltuklara otururken, İsa Dayı ise bir yandan sigarasını yakıp diğer yandan konuşmaya devam edecekti.

“Ee epey oldu görüşmeyeli. Kitap da olmasa geleceğin yok hafız.”

Valla İsa Dayı geleceğim olsa da buraya almazlar zaten beni.”

“O kadar da havalı değil be evlat.”

“Yani dayı?”

Neyse, haklısın ama Salih anlatmıştır herhalde durumu.”

“Anlattı dayı.”

Bu arada sen içmiyorsun değil mi bu gâvuru?”
Genç bu tabire gülerek;
“Yok dayı, içmiyorum” diye cevap verdi.
“Aman içme. Ustan gibi ol. Aslında Denizli’de senin vaazları dinlerken insanın azaltası geliyor ama o da camiden çıkasıya kadar.”
“Benim vaazları dinlediniz mi?”
Senin attığın her adımı saydık evlat biz.”
“Eyvallah.”

“Valla hafız, samimi söylüyorum, bakma bizim yaptığımıza. Özenilecek tek bir şey varsa, o da şu gâvura özenmeyen insanlardır.”
“İnşallah bırakırsın dayı.”
“Bari inşallah azaltırsın de de kabul olsun hafız. Bırak diye dua mı edilir?..”
“Allah istedikten sonra nefes almayı da bırakırsın dayı.”
“Öyle evlat, öyle ama ne edersin, bizim yetiştiğimiz ortam farklı idi. Şimdi sen ustanın çay bardaklarını tazeliyorsun. Bizde öyle miydi? Bir çay bardağı doldurur, iki kültablası boşaltırdık evlat. Bizim büyükler öyle idi. Sigara içtiğimiz zaman da niye içiyorsun lan diyerek ağzında sigarayla döverdi, kızardı. Onun niye sigara içiyorsunuz diye kızması bitesiye kadar ikinci sigara yarılanırdı hafız. Allah aşkına, sen söyle, biz içmeyelim de kim içsin?
“Eee usta içmemiş işte dayı.”
“Yaa o ayrı. İstisna. Gerçekten istisna. Hakikaten Salih sen nasıl başardın içmemeyi ya?
“Valla ben de bilmiyorum dayı. Sanırım sen kültablası boşaltırken ben çay dolduruyordum hep. Ondan olabilir.”
Bu söz sonrası İsa Dayı ve hafız kahkahalarla gülerken, İsa Dayı hafıza bakarak konuştu.

Bak, inan bundandır evlat. İşte bu gâvuru bizim atalar da çok içti. Bak hele Birinci İnönü Savaşından galip çıktıktan sonra meclisten bir karar çıkıyor, askerlere bir hediye gönderme kararı. Hediye ne dersin?”
“Sigara değil di mi dayı?”
Vallahi sigara, billahi sigara evlat. Hatta Erzurum Mebusu Salih [Yeşiloğlu] Efendi, mebus ödeneklerinden yirmi beşer lira kesilerek, özel bir kurulla, ordu birliklerine sigara gönderilmesini teklif ediyor. Teklif olumlu karşılanıyor. Hatta bu, Mahmut Goloğlu’nun ‘Cumhuriyete Doğru’ eserinde geçer. İlk başlarda. Sana kitabı vereyim, o yere bakarsın” dedi.
Bu arada usta söze girip;
Hazır şu tarih konusuna gelmişken, artık sigaranın gerekliliği konusunu bırakıp da şu yakın tarihimize bir geçelim dayı istersen.”
“Yok Salih, sadece şey, yani hani...”
“Tamam dayı, anladım, anladım. Buldun hafızı sigara için fetva çıkaracaksın değil mi? Dayı her türlü ilahi âlemde bu gâvurun hesabını vereceksin.”
Ustanın ortamı gülümsettiği sözü sonrası İsa

Dayı da gülerek konuştu;

“Ne yapıyoruz Allah aşkına Salih! Dışarı çıkıyor, gâvura sıkıyoruz, sonra oturuyor, bu gâvuru yakıyoruz. Yakmayalım da gâvur rahat rahat kutusunda mı dursun?..”

“Dayı valla şu an gülmekten... Konuşamıyorum ama... İnan cevap vermeye korkuyorum, yoksa sen milleti özendireceksin.”

“Yok Salih, valla samimi söylüyorum. Ben bu içtiğimden iğreniyorum artık. Niye iğreniyorum biliyor musun? Çünkü sigara içen diğer fikir babaları, tarihçiler olsun hepsi, bunu içtiğine pişman. O dolu adamların pişmanlığını gördükçe sana özeniyorum Salih. Gerçekten sigara içmemek özenilecek bir şey be Salih.”

“Estağfurullah dayı, sen de bilgili adamsın. Senin de bu sözün aslında ibret. Hazır bilgi konusuna gelmişken, dün hafızla epey konuştuk yakın tarihi. Tabi ben söyledim ama kitapların bir kısmı, hatta çoğu kısmı bende yok. Bu arada hafız versene bir kitap listesini.”

Genç listeyi uzatırken usta konuşmaya devam ediyordu;

“Bu kitaplar lazım dayı.”

“Salih, bu kitapların çoğu basımı bitmiş kitaplar.

“Eee biz niye geldik buraya sanırsın dayı? Sen bulursun elbet.”

“Bir bakalım, buluruz inşallah. Olmadı basarız.”

“Bulursun dayı, bulursun. Sende Orhun Yazıtlarının taşları dahi vardır.”

“O kadar da değil Salih.”

“Allah aşkına dayı, bilmiyoruz sanma. Moğolistandakileri getirmeyecek miydin zamanında Türkiye’ye? Büyükler araya girdi de zor engel oldular.”

“Allah aşkına Salih, orada duruyor da ne oluyor? Bari devlet yol yaptı da oraya biraz düzene girdi. Bizim zamanımızda öyle miydi? Hatta şimdi de bakma yol olduğuna, bu Moğolların hiç taktığı yok. Gitsem, kaçırsam, nereye gidiyorsun birader diyen yok. Ya taşın yanma gidiyorum, taşa dokunuyor oynuyorum, ulan oradan biri de çıkıp ya dokunmayın demiyor.”

“Orası öyle dayı ama getirilmesi de olmazdı şimdi.”

“Allah aşkına Salih, ne güzel getirecektik. Boğazın oraya da dikecektik. Gelen geçen herkes bilecekti bizim medeniyetin nerelere uzandığını.”

“Neyse dayı, bu konu hakkında hassas olduğun için ses etmiyorum ama olmazdı dayı... Eee dayı çay hazır değil mi?”

“Hazır hazır Salih. Selahattin şimdi getirir. Eee siz neler konuştunuz hafızla?”

“Valla girdik tarihe gittik usta. Epey konuştuk. Tabi biliyorsun, parmak uçlarına basarak konuştuk

ama yine de her şeyi söyledik. Sen parmak uçlarma

basmayıp düz yürüdüğün için bir de bura a
lım dedim.”

“Estağfurullah Salih. İnşallah konuşuruz. Sız ne-
rede kaldınız ki?”

“Bizim durduğumuz yer yok dayı. Konudan ko
nuya muhabbet ettik işte.

Bu arada genç söze girdi:

“Valla dayı muhabbet ettik epey ama baz y
lerde hep takılı kalınıyor. Mustafa Kemal Atatürk ı e
Vahdettin’in arasında geçenler olsun, baş a on
olsun, bazı yerlerde bitiyor insan.

Dayı gülümseyerek, dudağını biraz da ne bile
yim der gibi yapıp gence baktı.

“Hafızım, biten şey dediğin gibi insan. Bilgisi
değil. Belki hâlâ saklı bir şeyler olabilir ama azen
tarihte kalıyor gizem. Yani yaşandığı zaman
yor. Bak örnek vereyim, ne demek istediğimi a
net anlayacaksın. Kurtuluş Savaşı artık başarıy a
nuçlanmış, padişahın da İstanbuldan ayrılması ko-
nuşuluyor. Vahdettin ise duruyor bir sure. Ar ın
Sultan Vahdettin, 13 Kasımda Başmabeyincısı Ömer
Yaver Paşayı Refet Paşaya şu görevle gönderiyor.
‘Mustafa Kemal ile haberleşmek istiyorum. ır gu
venilir adamını görevlendirsin. Bunun ıçm en ı
sine açık telgraf mı çekeyim, mektup mu yazayım,

yoksa siz mi yanıt verirsiniz?’ Mustafa Kemal, Refet
Paşaya, ‘Vahdettin, her şeyden önce bu isteğini yazılı
olarak yapsın; ondan sonra görüşebiliriz’ diye yanıt
veriyor. Refet Paşa bu haberi, ayın 15’inde Ömer Ya-
vere gönderiyor ve ayın 15’inde aynı haberi Fahri
(Engin) aracılığıyla da yineliyor ancak başka hiçbir
haber alınamıyor.119

Şimdi sormak lazım evlat, acaba padişah, Mus-
tafa Kemal’e ne yazmak istemişti? Ne diyecekti? Olay
ne idi? Ne yazık ki bunu düşünmek güçtür. Yani or-
tada bir şey var ama işte tarihte kalıyor bu. O gün
orada o görüşme olsa, belki tarih bambaşka akacak
ama engel koyanlar var. Burada sana anlatmak iste-
diğim şu. Bazen tarihin içinde yaşananlar tam ya-
şanmadığı için de sır olarak kalıyor. Kim bilir belki
ne diyecekti? Belki bir şey anlatacaktı. Belki bir plan
vardı, belki başka bir şey. Örnek Damat Ferid denen
adam... Ahmak biri ama diğer yandan padişah, İngi-
lizleri daha da harekete geçirmemek, sakin tutmak
için bunu başta tutuyor. Aslında bu bir hata çünkü
bu adam her türlü zarar oluyor. Burada belki ustan
herkesin hatasıyla tarihe bakmanı söylemiştir. Ni-
tekim, herkesin hatası olduğu gibi padişahın en bü-
yük hatası da bu. İlk başlarda olsa da sonradan çok
tutulması gerekli aslında ama padişahın aklında da
mantıklı bir fikir var. Yani bu İngiliz âşığı ahmağı tu-
tar isem, İngilizler sıkıntı çıkarmaz, oyalarım diyor.
Sevr gibi. Usta anlattı mı bilmiyorum?”

119 Gotthard Jaeschke, a.g.e„ C. II, s. 73.

“Orada da Vahdettin bir oyalama yaptığını söy-

lüyor. Böylece Anadolu'daki Milli Mücadeleye zaman kazandırdığını belirtiyor. Burada da bunu düşünüyor ama orada tutan burada tam olmuyor. Bu adam Anadolu ile padişah arasına çok engel oluyor. Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadeleyi başlattığı vakit padişaha gönderdiği mektupların geçişini engelliyor ve sonra bir olay oluyor. Olayı anlatan da o dönemleri yaşayan Ahmet Emin Yalman. Bilmiyorum, adını hiç duydun mu?"

"Duydum dayı, usta bir Amerika'da olan bir anısını anlatmıştı Ermenilerle ilgili."

"O da çok komiktir, hem de acıdır yaa. Ben konuya geçeyim. Biz hep ne zannediyoruz, işte Mustafa Kemal Paşa isyan edince ya da isyan demeyelim de yani görevi bırakınca padişah da onu çizdi. Hâlbuki bak Ahmet Emin Yalman olayı nasıl anlatıyor:

'Bir taraftan Anadolu birlik haline gelirken, İstanbul'daki fesat ve melanet ocağını yıkmak, dış tehlike karşısında birliğe varmak ve meşru seçimlere doğru gidilmek maksadıyla padişaha telgraflar yağdırılmıştır. Fakat Damat Ferid Hükümeti bunları örtbas etmiştir. Nihayet Erzurum ve Sivas kongrelerinin kararları ve Anadolu'daki kurtarıcı hareketin sebepleri hakkında padişaha yazılan bir mektup, Chicago'da çıkan Daily News gazetesinin muhabiri Mr.

John Brown vasıtasıyla ve bir Amerikan torpidosuyla Samsun'dan İstanbul'a yollanmış, cesaret ve dürüstlüğünden dolayı 'Deli' lakabıyla anılan Müşir Fuad Paşaya verilmiş, o da Damat Ferid'in mukavemetini yıkarak, sarayın kapılarını adeta kırarak, padişahın yanma çıkmış, mektupları vermiştir. Başkâtip Yaver Paşa vasıtasıyla Padişah Altıncı Mehmed ile konuşmak imkânını bulan Müşir Fuad Paşa, gözlerinden yaşlar akarak padişaha şu sözleri söylemiştir:

'Ben bu milletin hiçbir emel arkasından koşmayan bir ferdiyim. Yalnız içinde yaşadığım milletin saadetinde ve kaderimizi taşıyan devlet gemisinin selametinde ilgim vardır. Millet şimdiye kadar sesini size duyuramamıştır. Duyurmaya vasıta olmayı hayatının en şerefli hadisesi sayarım.'

Padişah, Mustafa Kemal Paşanın mektubunu dikkatle okuduktan sonra cebine koymuş, Müşir Fuad Paşaya şu sözleri söylemiş:

'Milletsiz padişah olmaz, milletin menfaati benim menfaatimdir. Devletin şevketi ve azameti millete bağlıdır. Orduya sevgim vardır, Mustafa Kemal Paşaya saygı beslerim, Rauf ve Bekir Sami Beyler namuslu adamlardır.'

Fuad Paşa padişahın yanında iken saraya gelen Damat Ferid durumu görünce; 'Bu çılgını kim içeri soktu?' diye kıyametler koparmış fakat iş işten geçmiştir.'

îşte olayı aynen böyle anlatır. Mustafa Kemal Paşa istifa etmesine rağmen dediği şey ne? Onlar iyi asker' diyor. Yani birliği devam ettiriyor. Bunu yaparken de çok rahat, sanki önceden her şeyi biliyor

ki ustan anlatmıştır biliyor da yani. O konuşmalar olsun, John Bannet olayı olsun, Yunanistandan gelen istihbarat olsun, bilinen bir şey ama bu Damat Ferid hep engel oluyor.

“Peki, dayı, padişah, Damat Ferid’in bu yaptıklarının farkında değil mi?”

“Farkında ama onu elde tutarak İngilizleri de sakin tutmak istiyor.”

Bu arada usta söze girecekti:

“Dayı sözünü kesiyorum ama...”

“Estağfurullah.”

“Bak misal evlat, padişah bu konu hakkında açık açık yazar.”

“Ne yazıyor usta?”

“İlk başta bu adam için ‘Zavallı Ferid Paşa dünyaya İngiliz gözüyle bakıyordu’ diyor. 120

“Eee usta, madem bunu biliyor, niye onu getirmeye devam ediyor yani sadece politika mı.

120 Murat Bardakçı, Şahbaba, s. 109.

Onu da açıklıyor. Kızları da soruyor bu soruyu aslında. O zaman su cevabı veriyor: ‘Elimde başka kim var ki? Ferid Paşa haricinde hiç kimse sadrazam olmayı kabul etmedi.’121 Yani bu durum var ne yazık ki. Bir süreye kadar buna mecbur yaşıyor ama tabi sonradan Milli Mücadele her şeyi değiştiriyor. Ardından bir destek var ama köstek olanlar da oluyor.”

îsa Dayı, ustanın son sözünden sonra yeni bir kapı açarak konuyu devam ettirir:

Bak hafız, bunu Sultan Vahdettin kendi hatıratında da geçirir ki nitekim gerçekte de böyle bir birlik vardır. Aslında bu birliğin olduğu konusunda başka kişilerin örnekleri de var.”

“Aynen dayı, onları usta söyledi zaten.”

“Hah, güzel, yine yeri geldikçe anlatırız ama Vahdettin’le ilgili ‘Ben Hain Değilim’ kitabında bir şey geçer. Kendi hatıratı da var orada. Vahdettin İngilizlere karşı işgali kabul etmeyen kararların çıktığı Sivas Kongresi kararlarını kabule yanaşmayan Damat Ferid Paşayı istifaya zorlayıp Ekim 1919’da Ali Rıza Paşa kabinesini kurduran ve Ankara ile İstanbul arasındaki anlaşmazlığı tetiklemeye çalışan İngilizlere karşı gayretini esirgememiştir.122 Burada Mustafa Kemal Paşayı haksız çıkarmak için demiyorum, onun da Vahdettin öldüğünde söylediği bir şey vardır.”

121 ayn. yer.

122 Sultan Vahdettin, a.g.e., s. 58.

“Ooo siz baya konuşmuşsunuz Salih.”

“Valla dayı, hafız sordu, ben cevapladım ama Vahdettin in bu konularını açmadım. Hatıratı zaten küçük bir kitapçık ama anlat onu istersen.

“O zaman oradan devam edeyim. Bak, o kitapta kendi ağzından artık Milli Mücadele’nin Yunan-Türk savaşma döndüğü anda verdiği desteği şöyle anlatır: ‘Mesele ‘Yunan meselesi’ halini aldıktan sonra savaşta mağlup olmamak şartıyla direnişe ben de taraf-

tardım. Nitekim bu düşünceyle Kuvva-yı Milliye'ye sempatisi olan birtakım kabineleri de iktidar mevkiine getirdim.'123 Aynen de böyledir evlat. Hatta başlangıçtan itibaren Kuvva-yı Milliye'ye taraftar olan ve Mustafa Kemal Paşanın da 'vatanperver vezir' diye bahsettiği Sadrazam Tevfik Paşayı, sırf Mustafa Kemal Paşanın tasvibine mazhar olduğu için iki yıldan fazla iş başında tutmuştur. Bundan maksadı da Ankara ile İstanbul arasındaki gerginliği azaltmaktı.124 Biraz eski Türkçe kelimelerde araya giriyorum ama anlaşılıyor değil mi oralar?"

"Anlaşılıyor dayı, sıkıntı yok. Olmadı, gerekirse ben parantez açarım, sen rahat rahat devam et.

"Diyeceğim evlat, öyle bir tarafın bahsettiği gibi Mustafa Kemal Paşa kafasına göre iş yaptı, padişaha

123 a.g.e., s. 30.
124a.g.e., s. 59.

ihanet etti de doğru değil. Diğer yandan Mustafa Kemal Paşa kendisi bu işe girdi de doğru değil. Bu hatıratları okuyunca, belgelere ve kaynaklara bakınca üst resimden bu durumu analiz etmek istediğiniz vakit, bir birliğin olduğunu görüyoruz. Herkesin anlayacağı dilde söylemek gerekirse, bir danışıklı dövüş var ortada. İngilizler bunu anlamıyor mu anlıyor. Adamlar ihtimal vermiyor bir başarının olacağına. Zaten çok saçma gerçekten. Koca koca devletler bir oldu galip olamadı ama şimdi ordusu ve her şeyi dağılmış ve halkıyla savaşmak isteyen bir kuvvet başarılı olacak haa?!!

Hatta Yaver Suphi Bey vardı. Birinci Dünya Savaşı m yaşamış biri. Kurtuluş Savaşı zamanında İzmir'de duruyor. Tabi o vakitler artık asker değil. Bu Yunan gâvuru da İzmir'e çıkıyor. Diğer yandan Anadolu'da Milli Mücadele başladı diye duyuluyor ama takan yok. Hatta onun ağzıyla anlatayım olayı. Dur, çaylar da geldi. Siz çayları aladurun, ben kitabı getireyim. Buyur buraya koy çayları Selahattin."

İsa Dayının yaveri diyeceğimiz Selahattin Bey çayları masaya koyarken, usta, Selahattin'e bakıp;

Selahattin, evlatla tanıştın m? O da hafız ama zaten duymuşsundur" dedi.

Duydum Salih Abi. Zaten dayı ne duyuyorsa onu duyuyoruz biz."

Bu arada genç söze girip;

"Aaa siz de mi hafızsınız?" diye sordu.

"Öyle yaa. Zaten büyükler bu aralar böyle. Hafız olanları alıyorlar yanlarına. Salih Abi de dayının yolundan gidiyor herhalde."

"Ama bizim hafızın matematiği senin kadar iyi değil be Selahattin."

"Eee yani Salih Abi, benim gibi adam bulamaz-

»

sın.

Usta bu söze kahkahayla gülecekti çünkü Selahattin aslında ne kadar tevazu sahibi biri olsa da artık zaman geçtikçe övenlere karşı şaka yollu kibirle cevap veriyordu. Aslında kibirlendiğinden değil, sa-

dece kendisini övenlerin övgüsünü ancak böyle kısa tutuyordu. Bu arada İsa Dayı kitabı bulmuş gelirken, Selahattine baktı.

“Ama hitabeti senden iyi Salih. Matematiğe de gerek yok zaten bu âlemde. 2 kere 2, 5 dediysek 5 tir değil mi Selahattin?”

“Eyvallah dayı. Sen iste 10 yapalım.”

“Senin görevin 2 kere 2 eşittir 5 dediğimizde bunun formülünü bulmak Selahattin. Zaten onu da yapıyorsun. Neyse, istersen sen de otur.”

“Benim bir iki küçük işim var dayı. Müsaadenle onları halledeyim, gelirim.”

“Tamam tamam, önemli değil.”

“Selamünaleyküm.”

‘Aleykümselam, görüşürüz.”

Selahattin dışarı çıkarken, İsa Dayı da okuyacağı yeri arıyordu. Kitaba bakarak gence karşı konuşmaya başladı.

Evet evlat, işte böyle. Herkesin bir özelliği var, bir görevi var bu âlemde. Selahattin, aslında tanıdıklarıyla iyi muhabbet eder ama tanımadıkları karşısında pek söz ettiremezsin. Neyse, bak sana okuyacağım yeri de buldum. Yaver Suphi Bey’in hatıratı, sayfa 320. Not alıyor musun?”

“Ben sonra da alırım dayı, sıkıntı yok.”

Tamam o zaman, ben okuyayım. Çok dikkatli dinle yani o günkü durumu çok iyi anlayacaksın. Hani umutsuz olanlar, zor görenler yani nasıl bir devir yaşadık ve gerçekten halk nasıl bir mücadele verdi, olayı net anlayacaksın. Diyor ki;

İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, milli hareketler yer yer başlamıştı fakat kimse bu meseleyle ilgilenmiyordu bile. Bu hareketin bir maceradan başka bir şey olmadığına inanıyorlardı. Herkes bezgin ve ilgisiz, uzaktan izliyordu. Bu işi benimsemeleri gereken eski mebuslardan birçoğunun Ankara’nın davetini birer bahaneyle atlatarak birer köşeye çekilip tilki kurnazlığıyla bu teşebbüsün ne gibi bir gelişme göstereceğini bekledikleri görülüyordu.

Milli harekete inananların bu çevrede birkaç memurdan ibaret olduğu anlaşılıyordu. Toplantılar oluyor, nutuklar çekiliyordu ama gereken heyecan yaratılamıyordu. Hâkim olan fikir, Almanya, Avusturya gibi kuvvetli müttefiklerimiz varken yenik ve perişan olduk, şimdi yalnız başımıza büyük devletlere karşı isyan etmek memleketi daha feci sona sürüklemekten başka bir işe yaramaz şeklindeydi. Bunun çıkar yolu olmadığına inandığı ve başarı imkânını görmediği için halk kendi işlerinden başka memleket ve millet işlerini pek düşünmüyordu.’125

îşte evlat, gördüğün gibi durum bu. O günü yaşamış adam ne diyor? Bu kalkışma saçma idi diyor. Yani imkânsız gibi bir şey. Bir macera olarak görünüyor evlat. Zaten halkta da bir şey yok. Gerçekten o vakitler halk çok fakir hatta bak dur, bu kitapta geçer yine, 306. sayfa ne diyor:

‘Erzurum taraflarında yakacak olmadığından,

halk tezek yakar, kışın da hayvanlarla beraber ahırlarda yaşarlar idi.’ Olayı net anlıyor musun? Gerçekten zor bir iş başarıldı. Bu, kimseye de tek başına mâl edilmez. Sadece Mustafa Kemal Paşaya da mâl edilmez. O her şeyi yaptı denmesi de yanlış. Diğer yandan o hiçbir şey yapmadı demek de yanlış. Belki bunları dedim diye Mustafa Kemal Paşayı sevenler beni taşlayabilir ama bunu zaten direk Mustafa Ke-

125 Faik Tonguç, Bir Yedek Subayın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2015, s. 120.

mal Paşa söyler. Bu savaşı bir kişiye bağlamanın aslında îngilizlerin isteği olduğunu görüyoruz.”

“Nasıl yani dayı?”

Samih Nafiz Tansu bu konu hakkında şunu söyler.”

“Kim dayı o?”

1906 doğumlu, o günleri bilen, cumhuriyet sonrası o günleri yazan gazeteci yazar. Diyor ki; ‘Anadolu mücadelesinin bir halk ve ulus hareketi olduğunu göstermek için elimizde binlerce, on binlerce kanıt vardır. Yabancıların bu hareketi ve bu bilinçli savaşı tek bir insana bağlamak isteyişleri, Türk ulusunun bütün bir tarih boyunca gösterdiği canlılığı kabul etmemek değil midir? Kaç defa bu noktayı kendisine söyledikleri zaman Mustafa Kemal şöyle cevap vermişti: ‘Bağımsızlık savaşını Türk ulusu başarmıştır. Ben onun başında önemsiz bir kumandandan başka bir şey değildim.’ Bu cümledeki önemsiz sözcüğü görkemli bir alçakgönüllülük olmakla beraber, amaçlanan anlam açıkça söylenmelidir ki realitenin de ta kendisidir. İşgal altında İstanbul’da bütün gizli direniş yuvalarını yönetmiş bir kimse olarak diyebilirim ki kayıkçısı, balıkçısı, hamalı, memuru, fırıncısı, arabacısı, sözün özü her sınıf esnafı, işçisiyle ve aydınıyla, tam ve bilinçli bir savaşın anlamını ortaya koyan bu halk hareketini, tarihçilerimizin bir an önce aydınlatması gerekecektir.’126

126 Samih Nafiz Tansu, a.g.e., s. 242.

Aynen de Samih Nafiz Tansu’nun dediği gibidir hafız. Yani bu iş öyle basit bir şey değildir. Mustafa Kemal Paşa bunu kendisi reddetmiştir ve bu iddia o dönemlerde çıkıyor. Bunu tüm milletin yaptığı bir mücadele değil gibi gösterip Mustafa Kemal Paşanın kendi kendine bunu başlattığına inandırıp halkı bu savaştan uzak tutmak istiyorlar. Bu aslında Mustafa Kemal Paşaya zarar veren bir şey ve şu anda onun peşinden gittiğine inanan ve Mustafa Kemal Paşaya bence en fazla zararı veren Atatürkçüler bu konu üzerinde diretiyor ki bu iki tarafın kavgasının dinmemesinin sebebidir. İşte bizim meselemiz burada başlamalı ve iki tarafı da barıştırmalıyız. Tamam, yine ayrı şeyler olabilir, olmaz değil ama bu kin gençleri heder ediyor. Halil İnalcık Hocanın da dediği gibi ‘Bir geminin içindeyiz biz ve bu gemi batar ise Atatürkçüsü ile muhafazakârı ile her türlü batar.’ İşte hafız, burada bu konuya dikkat etmek gerekiyor.”

“Anladım, dayı zaten usta da durmadan bu şeyi vurgulamakta. Belgeli ve kaynaklı tarih ve nefret tarihçiliğinden uzak, sadece birini kötülemek için değil, bir şeyler öğrenmek için araştırılan tarih diyor.”

“Ne güzel, kafana da iyi yazmışsın. Umarım kitabını okuyanlar da ne demek istediğimizi anlarlar.”

‘Bence anlayacaklar usta. Usta demişim ya, yani

Dayı, gencin bu şaşırmasına gülümseyerek karşılık verirken usta dayıya bakarak konuştu.

“Dayı, hafız sormuyor ama ben sorayım. Büyük ihtimal çoğu kişi de bu düşünceyi merak ediyor. Devrimler konusunda ne diyorsun? Eleştirdiğin yerler var mı?”

“Salih, sen de biliyorsun ama öne beni atıyorsun.”

Yok, estağfurullah dayı, sadece senin yanında bize düşmez konuşmak.”

“Hadi öyle olsun bakalım Salih.”

Yok, dayı, sadece sen daha iyi anlatırsın, o yüzden.”

“Estağfurullah Salih. Madem sordun söyleyelim. Eleştirdiğimiz yerler var mı diye değil de eleştiren kişiler olmuş mu diye soralım. Yanlış anlaşılmasın, beni taraflı olarak görebilir iki kesimden biri. Bu yüzden o dönemde yaşayanların ağzından aktarayım. Mustafa Kemal Paşanın devrimleri konusunda herkes hemfikir değildir, aykırı olanlar da vardı. En basit örnek olarak Harf Devrimi’ni ele alalım. Mustafa Kemal Paşaya bu konu hakkında karşı çıkanlar oldu ki bunlar da bizim bildiğimiz isimler.”

“Kimler dayı?”

“1923 yılında Azeriler Latin harflerini yani şu an bizim kullandığımız harfleri kabul ettiği zaman, Kazım Karabekir Paşa ‘Kesinlikle olmaz, Azeriler saçmaladı’ diyor.127 Beş yıl sonra da biz ilan ediyoruz Türklerle bir olalım diye. Ama Kazım Paşa bu devrime ilk başta karşı çıkıyor. Hatta İsmet Paşa da... Bilmiyorum, ustan söyledi mi ama o da karşı çıkıyor, olmaz diyor. Bunu yapamazsınız diyor. Hakikaten dediği gibi Mustafa Kemal Paşa olsun, diğerleri olsun yine devam ediyor eski Türkçe olarak, tabi şu anki adıyla Osmanlıca olarak yazmaya. Hatta Kenan Evren dahi eski Türkçe, yani tekrar edeyim OsmanlIca yazıyor çünkü öyle alışmışlar. Burada ne görüyoruz? Mustafa Kemal Paşayı en yakınları ilk başta eleştirmiş. Yani bu yanlış değil ve bunu söyleyen de İlber Ortaylı. Hatta orada şunu da belirtiyor. Bu en son çıkan ‘Mustafa Kemal Atatürk’ kitabında bu devrim konusunda yalnız olduğunu söylüyor.128 Zaten biz bunu görüyoruz ama hani diğer kesimin daha ikna olması için bunu diyoruz.”

“Eyvallah dayı. Dediğim gibi gerçekten eleştiri var. Usta anlattıkça da bunu görüyorum daha net.”

“Eleştiri normal olur çünkü herkes insan ve insan olan hele tarihî bir karakter olan herkes eleştiri-

lir. Bunun nefrete veya kin duymaya dönmemesi la-
127 İlber Ortaylı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kronik, İstanbul, 2018, s. 310.
128 a.g.e., s. 310.

zım ama eleştiri olması normal. Eleştiri yapıldı diye de ne Sultan Vahdettin taralındayız ne de Mustafa Kemal Paşa yanında. Biz sadece tarihi araştırıyoruz ve anlattığımız gibi her yönden biraz karışıklık da var yani. Hatta evlat, öyle ki rüyalarda dahi bu karışıklığı görüyorsun."

"O ne demek dayı?"

"Bak sana Kazım Karabekir Paşanın bir rüyasını anlatayım. Kendisi anlatır zaten bunu da. Günlüklerinde yazar. 1922 yılında görülmüş bir rüya."

"Merak ettim, ne görmüş dayı?"

"26 Şubat gecesi gördüğü bir rüyadan bahseder. Günlüğünde bizzat yazar bunu.

'Rüyada Peygamberimizi gördüm. Bir muharebede zayi ettiği dişini başka birinin ağzına takıyor. Sonra bir kömür ateşiyle bazı kimselerin gözünü oyuyor!'129 Rüya bu evlat."

"Vay be dayı! Anlamı ne ki?"

İsa Dayı bu soru sonrası ustaya bakar.

"Ne dersin Salih?"

"Valla dayı, ben de okudum ama yorum yapamam şimdi. Rüyaya gelen Hz. Peygamber Efendimiz (SAV). O yüzden yanlış bir yorum yapmak istemem."

129 Kazım Karabekir, a.g.e., s. 850.

"Valla ben de öyle hafız. Ne ise anlatmış olarak kalalım, yorum yapanlar yapar artık. Gerçekten önemli bir rüya. Yani kısaca rüyalarda dahi kendim belli ediyor bu karışıklık. Bir önemi vardır illa ki.'

"Neyse, hayırlısı usta. Kazım Paşa nın görmesi de ayrı bir şey. Bir de kimin gözüne bunu yaptığını, yanı Hz. Peygamber Efendimiz (SAV) filan biliyor muyuz ya da dişini kime taktığını filan."

"Yok evlat, gördüğün gibi sana olduğu şekilde okudum. Yani bilmiyoruz ne olduğunu. Kime yaptığını o da görmüyor. Sadece binlerine diyor. Zaten bir iki satır bir şey bu günlüğünde.

"Keşke bir yorum yapsaymış Kazım Paşa.

"Çok da durmaya gerek yok. Kazım Paşanın hayatında böyle şeyler çok var. Belki o yüzden normal görüp es geçmiştir.

"Nasıl?"

"Hayatında böyle ilahi işaretlerin olduğu çok şey var manasında demek istedim. Hepsini de kendi günlüğünde anlatır. Küçükken yaşadığı bir şeyi anlatır. Hatta hazır şurada iken açıp okuyayım. Salih şu kitabı uzatsana."

"Buyur dayı."

"Bak hafız, dur neredeydi? Bir dakika hafız, geç, bura değil, başlık şey idi, ya, hah, tamam buldum.

tıyor bunları da.

'Rüştiye'de bir gece rüyada hendese imtihanında

çıkacak suali aynen görmüştüm fakat Kuleli üçüncü sınıfta beni hayretlere düşüren bir hadise oldu. Yat İstanbul'u doyasıya seyrederdim. Yatarken pencerelerin üst kısmını kapamamıştım. Hava sıcaktı. Sır- Tuhaf... Kulaklarıma değil, doğruca dimağıma. Çabuk başını sağa çek, pencerenin camı çatlaktır ve şimdi düşecek... Bu bir emirmiş gibi süratle başımı yastıktan kaldırmadan mümkün olduğu kadar sağa çektim. İki metre yüksekten koca bir cam parçası başımın evvelki bulunduğu yere keskinlikle düştü. Bunu kaldırdım, pencerenin içine koydum. Ve yakından camın düştüğüne şahit olan arkadaşlara anlattım. Hepsi hayrette kaldılar.'130

İşte evlat, böyle yaşadığı ilginç şeyler bulunmakta Kazım Karabekir Paşanın."

"Valla usta iki olay ardı ardına, tüylerimi diken diken etti, yemin ederim, yani pardon dayı diyecektim."

'Aynen öyle hafız, ben de ilk okuduğumda hissetmiştim bunu. Usta, dayı şeyini de çok takma alışırsın. Tabi bunu yaşayan bir o değil. Yani o döne-

130 Kazım Karabekir, Hayatım, s. 116.

tustü yatarken sanki dimağıma bir şeyler söylendi.

min önde olan kişilerinin gördükleri böyle değişik rüyalar var. Artık yorum sana kalmış. Atatürk ün de son anlarında gördüğü bir rüya var. Yanı ölmeden önce. Tabi bunu anlatınca şimdi millet Atatürk ü yükseltiyorum görmesin ya da bu açıklamayı yapınca da kötülüyor görmesin. Bak evlat, görüyor musun nasıl böyle diken üstünde gidilmesi gereken bir dönem hakkında açıklama yapa yapa konuşuyoruz.

"Valla dayı, usta da böyle yapıyor zaten ama bence anlamak isteyen sizin niyetinizi anlar.

"Eyvallah hafız. Neyse ben anlatayım olayı da sadece anlatmış olurum. Yani anlatma sebebim de dediğim gibi rüya konusu geçince bari anlatayım dedim."

"Buyur dayı."

"Atatürk ölmeden önce biliyorsun dehşet bir hastalığa kapılıyor. Bir gün bir rüya görüyor. Bu rüyasını da Afet İnana anlatıyor. Zaten olayı bize aktaran da o. Rüyasında kendisiyle beraber birinin kuyuya düştüğünü görüyor. Ardından yanındaki kişi kuyudan çıkıyor ama kendisi kalıyor. Ardından uyandığında bunu Afet İnana anlatıp şunu söylüyor: 'Salih'e söyle, o kuyudan çıktı ama ben kaldım de' diyor."131

"Salih kim usta?"

131 Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2009, s. 426.

"Yaveri."

"Anlamı ne usta?"

"Atatürk bir süre sonra ölüyor. O ölünce onu çok seven Yaveri Salih de canına kıymak istiyor. Ağır yaralı bir şekilde hastaneye kaldırıyorlar. Salih kurtuluyor ama Atatürk ölüyor."

"Aaa. Bu da çok değişik bir rüya olmuş dayı. Dayı bu arada bu konulara gelmişken usta Atatürk'ün ölü-

müyle ilgili bir şeyler anlattı. Yani bir ihmal mi yoksa kasıtlı ölüme sürükleme mi ne var filan dedi. Sen bu konu hakkında ne düşünüyorsun?”

Büyük ihtimal ustan sana söylenecek tüm sözleri söylemiştir evlat ama benim de illa bir şey eklemem gerekiyorsa normal olmadığını görüyoruz. Atatürk kendini aslında yoran biri, sağlığına çok dikkat etmiyor ama etrafında ona uyarı yapanlar yok. İkincisi bazı ihmaller var, onu anlattı mı ustan bilmiyorum, damarına yanlış müdahale filan.”

“Evet, anlattı usta.”

O olsun, çok ciddi bir müdahalenin yapılmıyor olması akılda bir şeyler bırakıyor. Açık açık şunu söyleyebilirim ki evlat bir taraf Atatürk’ü öldürmek, yani ölümünü hızlandırmak istedi. Bahsettiğim taraf, Atatürk varken makam mevki elde edemeyeceğini bilen taraf idi. Aslında biraz daha açmak gerekirse, İnönü ve tarafında olanlar bunu istedi. Suç sadece

onda mı? Hayır. Atatürk’ün etrafında olup sadece yağcılık yapanlar da buna çanak tuttu. Çıkıp yaa şunu içmeyin, şöyle yapmayın, kendinizi yormayın demeleri gerekirdi. Yağcılık yapmak için hep sıkıntı yok, sıkıntı yok dediler. Sonuç, erken bir ölüm... Kısaca hafız, Atatürk’ün ölümü kendinden dolayı ama en çok da etrafındakilerden dolayı hızlandırıldı diyebiliriz.”

“Sanırım sen de çok girmek istemiyorsun dayı bu alana?”

“Yok, evlat, girmek istemediğimden değil, girerim, zaten anlatıldı bu konuda anlatılacak olanlar. Zaten kesin bir şey olsa söyleriz ama kesin gibi bir şey yok. Yani bu dediğimi iyi ayır. Dediğim gibi şu kesin ki Atatürk’ün ölümü hızlandırıldı hafız.”

“Anladım dayı.”

“Peki, Vahdettin’in ölümü dayı?”

“O da erken bir ölüm ama onda tabi özel bir hızlandırılmış ölüm yok. O yaşadıkları şeyler olsun, aşırı derecede sigara içiyor olması olsun, aşırı derecede kedere kapılıp düşünüyor olması olsun, onun ölümünü hızlandırdı ki ölümü de zaten beyindeki bir damarın kopması sonucu oldu.”

“Hadi ya! Böyle bir şey olduğunu bilmiyordum be dayı!”

uzun bir sohbet olmuştu. Ama ustanın da dediği gibi asıl tarih şimdi başlıyordu...

Öyle hafız, öyle. O dönemin insanları çok şey yaşadı be hafız. Bir düşün, koca savaşlar gördüler, ömürlerine bir imparatorluk ve bir cumhuriyet sığdırdılar ve gerçekten sürgünde de çok sıkıntı yaşadılar. Damarlarındaki hanedan kanını unutmayıp güzelce yaşadılar. Vahdettinden sonra öyle liderlik hevesine kapılmadılar. Aslında onları kullanmak isteyen çok idi ama buna fırsat vermediler. Hatta Sultan Vahdeddin’in kızı Sabiha Sultan seneler önce

şu sözüyle tüm tartışmalara son noktayı koyacaktı: İmparatorluk ayrı bir devirdi fakat o da Türk'ün idi, bugünkü Cumhuriyet de Türk'ün malıdır."132

"Her şeyi açıklamış aslında."

"Aynen öyle hafız."

Peki, dayı, ben ustaya sordum, o da çok şey dedi ama bir de sana sormak isterim. Sence Mustafa Kemal Paşa ile Sultan Vahdettin bir anlaşma doğrultusunda mı gitti? Olan neydi? Hani ustanın anlattıkları olsun filan bir planı görüyoruz. Diğer yandan danışıklı bir dövüşü fark ediyoruz. Bu konu hakkında sen ne demek istersin?"

Zannımca ustan bu konu hakkında çoğu şeyi söylemiştir. Ben tek bir şey söylemek istiyorum ama bilmiyorum söyledin mi Salih, Vahdettin'in kızı Sabiha Sultanın eski başbakanlardan Suat Hayri Ürgüplüye söylediği şeyi?"

132 Murat Bardakçı, a.g.e„ s. 245.

"Aaa! Ben onu unuttum dayı. Buyur, buyur söyle. Aslında o çok önemli ve her şeyi açıklıyor."

"Salih, nasıl unutursun onu?"

Bu arada genç hiçbir şey anlamasa da önemli bir bilginin daha söyleneceğini anlamıştı. Hemen dayıya baktı.

"Ne dayı o?"

"Söyleyeyim hafız. Kızı Sabiha Sultan, cumhuriyetten sonra Vahdettin'e hain denmesi sonrası şunları söyler. Aslında burada planı da biraz açıklar. Yani aslında amacın ne olduğu konusunu. Neyse sözü çok uzatmadan Sabiha Sultanın anlattığını aktarayım:

'Babamın padişah olmadan evvel veliaht iken en çok tanıdığı ve takdir ettiği Mustafa Kemal Paşa idi. Yaveri idi ve onunla Almanya seyahati de yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa da ona çok bağlı ve hürmetkâr idi. Memleketin en feci durumunda başa geçen babam, mücadelenin ancak Anadolu'da devam edebileceğine inanmış ve Mustafa Kemal Paşayı bu işi tek başarabilecek insan saydığından Anadolu'ya kaçmaya teşvik etmiştir. Bunu bize söylediği gibi, bu kararlaşınca, yanından çıkıp yaverler odasına giren Başyaver Naci Paşa diğer yaverlere bunu gizlice müjdelemiş ve 'Hele şükür efendimiz, Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya geçmeye ikna etmişler' demiştir. Rahmetli Yumni Paşa da bunu gayet iyi bilirdi.

Aralarında konuşup mutabık kaldıkları hususlar vardır.

Evvela birbirlerini tanımıyor olarak mutabık kalmamışlar, ayrı ayrı iş göreceklermiş gibi hareket edilecek. îş hangi yönden selamete götürülürse sonra birleşecekler. Yegâne gaye vatanın selameti, kurtulması ve istiklali olacaktı.'133 îşte aslında durum bu hafız... Bir anlaşma her zaman var. Sonra bir gizli çatışma oluyor. Aynı zamanda Mustafa Kemal Paşanın siyasi havadan dolayı söylediği hain sözü için çok içerleniyor. Hatta o gün Vahdettin orada şunu da ekliyor:

‘Biz, her şey olabiliriz. Cahil, tecrübesiz, hatalı bir siyasete kapılmış olabilir ve zararlar da verebiliriz amma Osmanoğlu olarak nasıl vatan haini olabiliriz? Bizi en iyi tanıyan Mustafa Kemal Paşa bunu nasıl söyler?’ der ve derin bir keder içinde kavrulur. Nitekim bu keder o kadar devamlı olmuştur ki bir gece beyninde bir damar kopması kendisini hayattan ayırmıştır.’134

Yani hafız böyle idi ama bakıyorsun, diğer yandan bir keder, bir kızgınlık var lâkin torunu ‘Yaşa Mustafa Kemal Paşa Yaşa marşını hizmetçinin telkiniyle ‘Kahrol Mustafa Kemal Paşa Kahrol’ diye değiştirdiği vakit de torununu çağırıp kızıyor, benim paşama böyle laf edemezsin diyor. O cahil kalfa ne-

133a.g.e., s. 144.
134 ayn. yer.
tâ

den bilecek, diyor. Diğer yanda Atatürk ham diyor na Vahdettin öldüğünde ise ustan söyledi mı bilâyorum...”

“Söyledi usta ama buyur tekrar et.

■Yani Vahdetimin ölüm haberi geldiğinde ise emeği b,rakip arkadaşlarına; ‘Çok namuslu bir dam öldü, isteseydi Topkap.'mn .buharıcmhm», ■ötürür ve öyle bir ordu kurup gen dönerdi kı... iiyor. Nitekim hakikaten de ne kadar M,U. Mücadele Irdusu İstanbul’a hâkim olsa da IngiUzler aracılığı,,, Lgilizlerin kendisini kullanmasına izin vererek bu mücevherleri de götürebilirdi. Anlayacağın hat,a, M türlü insan yüzü görüyoruz. Yani krrgmlıkvar d,ger yandan baz. toplum önünde tabiri "dyaya söylenmesi gereken baz. şeyler «%“”*» baktığında hiç de öyle düşünmediklerin goruyorsun. Anlayacağın hafız, gerçekten devle m anlaş.1-mamış devrini anlatıyoruz resmen.

“Çok güzel söz aslında dayı. Devletin anlaşünı,. mış devri.”

“Aynen öyle hafız.

“Dayı, ben bunu üst başlık yapayım ya.

“Neyi? Nasıl?”

“Devletin Anlaşılmamış Devri: Heyet 3. Güzel olmaz mı?” 135

135 a.g.e., s. 413.

Bu söz sonrası İsa Dayı ustaya bakarken, usta:

“Valla fena değil evlat. Ne dersin dayı?” diye sordu.

Güzel. Öylesine konuştuk ama işe yaradı bari bir şeyimiz.”

Estağfurullah dayı, bu anlattıkların zaten çok işe yarayacak.”

Neyse, şu çay soğumadan bir dök de içelim hafız.”

“Hemen dayı.”

Genç çayları dökerken, İsa Dayı da ustayla mu-

habbete girecekti.
“Büyük efendi ne dedi?”
“Ses yok.”
“Kızıl günde geleceksiniz demedi mi?”
“Dedi ama bekliyoruz işte.”
Ne dersin hafız oraya gelir mi yoksa sadece senin mi yazmana izin verir?”
Valla dayı, ne desem bilmiyorum ama zannımca hafıza izin vermez. Büyük ihtimal ben yazar veririm. Daha erken der.”
Bu arada genç, kendinden bahsedildiğini anlayıp; “Benim için mi diyorsunuz usta?” diye sordu.

“Evet, evlat.”
“Olay ne?”
“Evlat, şimdi söylemeyeyim ama gerekirse söylerim. Zaten senden saklanacak bir şey olmasa böyle konuşmayız ama biraz unuttun sanırım devlet terbiyesini.”
“Pardon usta.”
Usta ve dayı gülümserken bir yandan da çaylarını içecekler, diğer yandan kısa bir muhabbet yapacaklardı. Devlet terbiyesi dedikleri ise ayrı bir mevzu idi. Devlet terbiyesinde sorulmadan konuşulmaz, söylenmiyorsa sorulmazdı. Muhabbet iyiden iyiye ilerlerken, aradan bir yarım saat de geçmişti. Tabi sizin için saniyeler geçti ama usta ile dayı iyi muhabbet ediyordu. Aslında genç de bazı yerleri pek anlamıyordu çünkü bazen derin ifadeler kullanıyorlardı. Genç buna ‘devletçe konuşmak’ diyordu. Bazen gençten saklamak için yüzüne bakarak sırlı konuşuyorlardı. Genç ise o ne diyemiyordu. Sadece merak ettiğiyle kalıyordu. Ardından İsa Dayı gence bakıp ustaya hitaben;
“Neyse Salih, hafız adamı üzmeyelim. Bir şey anladığı yok, bir şey de soramıyor, meraktan öldürmeyelim.”
“Yok dayı, estağfurullah, konuşun siz.”
“Bu konuştuklarımızı yazmıyorsun değil mi?”

“Bir başını yazdım dayı.”
“Neyse, onu da kimse şu an anlamaz, sıkıntı yok. İnşallah bakalım dördüncü kitap için durum ne olacak? Valla evlat, senin de epey zamanını aldık ama Salih’le de öyle çok bir araya gelemiyoruz. Aslında bir araya gelince de yine devleti konuşuyoruz ya neyse.”
Dayı, devlet konusuna gelmişken...”
“Hemen girecek bir konu buldun bekleme dal e mi?”
“Yok dayı, istersen beklerim.”
“Yok yok, estağfurullah hafız, sor.”
Genç duvarda asılı olan tabloyu göstererek;
Şu tablo ne? Türk haritasının üzerinde bir yazı. İki devlet, bir tarih yazıyor ya...” diye sordu.
Aaa! Sen eski Türkçe biliyor muydun?”
Eski Türkçe derken Osmanlıca’yı mı diyorsun?”
“Yeni dilde o Osmanlıca oldu değil mi? Hadi öyle olsun.”
Yok, ben de öyle derim de bilmeyenler için de-

dim.”
“O zaman o bilmeyenler onun Osmanlıca değil, eski Türkçe olduğunu bilsin. Sadece harfler değişik idi. Yoksa senin benim gibi konuşulurdu.”

“Anladım dayı.”
“O tabloya gelirsek... Haa, bu arada cevaplamadın, sen Osmanlıca biliyor musun?”
“Yok dayı, hafızım ya Arapçadan biraz çıkarabildim.”
“Haa, anladım ama yakın zamanda öğren. Arşivlere gireceğiz daha.”
“Tamam dayı, inşallah.”
“O tabloya gelirsek, evet, bir Türk devleti haritası var. Tarihten bu yana Türk devletleri. Oradaki yazıyı ise benim ustam diyeceğim kişi söylemişti. Tabi benim ustam dediğim kişi, aynı zamanda senin ustanın da ustası idi. Salih onun çayını doldurur, ben kültablasını boşaltırdım. O söylemişti bu sözü. İki devlet bir tarih... Ne demek dersen, aslında kimilerine göre 16, kimilerine göre 20-30, irili ufaklı 100 ü aşkın da devletimiz var. Ama evlat bunların hiçbiri ayrı bir devlet değil. Tarihe baktığın zaman bunların aslında birbirinin devamı olduklarını görürsün. Bir Türk devletini yine bir Türk devletinin yıktığını görürsün. Bu yüzden ustam sadece tarihimizde iki devlet var derdi. Bir doğuda kurduklarımız, bir de batıda kurduklarımız. Bir doğu devletimiz, bir batı devletimiz ama tek tarihimiz var derdi. Bu sözü de o vakit söylemişti. İki devlet, bir tarih... Her şeyi özetleyen söz... İşte bu bilinçle yetişen hanedan mensupların-

dan Vahdettin’in kızı Sabiha Sultan o yüzden dedi ya OsmanlI’da Türk’ün, cumhuriyet de.”
“Keşke o da olsaydı da anlatsaydı.”
Evlat, bizim ustanın geleceği yaklaştı, ne olması. Zaten olsaydı, Enver Paşa ile olan anılarını anlatırdı herhalde.”
“Aaa, o kadar mı önemli?”
Yani tarihle çok ilgilenmeyen insanların bileceği bir kişi değil ama tarihle ilgilenenler bilir.”
“İsmi ne?”
« »
‘Aaa öyle mi? Yazabilir miyim?”
“Hayır, hayır, yazma orayı, nokta nokta bırak.”
“Tamam dayı, eyvallah.”
“Hatta bak, fotoğrafı bu.”
Genç fotoğrafa bakarken bıyıklar dikkatini çekmişti. Enver Paşada da aynı bıyık vardı. Enver Paşanın fotoğrafını göstererek;

“Dayı, dalga geçmek manasında söylemiyorum, yanlış anlamayın ama bu bıyıklar böyle nasıl duruyor ya?” dedi.
Dayı gencin bu sözüne gülümseyerek;
“Evlat inanmazsın ama benim de ilk sorduğum

sorulardan biri budur. Nasıl duruyor konusuna gelince tabi o zaman jöle filan yok ama mum var dedi.

“Nasıl yani?”

“Öncelikle evlat, bu şeyi biraz başka kişilere özenerek yaptılar, bunu söyleyeyim. Bu bıyık modasını

Alman İmparatoru Wilhelme özenerek yapıyorlardı. Dik durduruyorlar, önce ardından mum sürerek, dur yanlış anlattım, önce mum sürüp ardından yukarıya kıvırıyorlar.”

“O da neymiş öyle dayı ya?”

Eee yani, siz de şu an jöle kullanıyorsunuz.”

“Dayı yanlış anlama ama o da eskide kaldı. Şimdi sprey var.”

Dayı gülerek ustaya baktı.

Vay be Salih, yeni dediklerimiz de eskimiş. Biz o kadar yaşlandık mı be?”

Bu söz sonrası ortam kahkahayla dolarken, dayı konuşmasına devam edecekti.

Eee, evlat tabi biz de küçükken senin gibi şaşırırdık böyle şeylere ama o günler için inan ileri derece bir gelişme bu. Misal şu an kripto şifreleme yöntemleri var. Bizim usta zamanında bunlar yok tabi. Onların şifresi limon.”

“Limon mu?”

“Aynen. Hatta bunu Kazım Karabekir Paşa da günlüğünde anlatır.”

“Ne diyor dayı?”

Gönderdiği bir mektubu ve şifrelemeyi anlatır. Yani şöyle yazar:

‘Edirne’den Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Hürrem Bey’in gelişi bu günlerdedir. Kânunuevvel bidayetinde Enver’e ilk mektubum. Mektep mektupçusu Mazhar Bey, Kânunuevvel’in ilk günlerinde Manastıra gittiği zaman limon suyuyla yazdığım ilk mektubu Enver almış ve birlikte ateşte renklendirmişler. (Bunu Mazhar Bey bana söyledi)’136

Bunu 1907 yılında kaydediyor. Yani limon suyuyla yazdığında yazı fark edilmiyor, ateşe tutunca ortaya çıkıyor. Bu aslında biraz eskidir de. Çok önceden de vardır bu taktik. Belki hâlâ kullanılıyor bile olabilir. Amaç geçişlerde ya da postahanede filan okunmasına engel olmak.”

“Onlar bilmiyor muydu ateşe tutmayı?”

“Biliyorlardır elbet ama bu diğer yazılı olan, öylesine yazılmış mektupların arasında boş bir mektup gibi görünüyor. Bir de bir kere ateşe tutunca, o yazı artık kâğıda yansıyor ve okunduğu anlaşılmış oluyor. Yani bir asker bunu Enver Paşaya götürmeden önce açıp okursa ya da gizlice alınıp okunursa ve sanki hiç okunmamış gibi gönderilirse filan fark edilmesi için özellikle bu yapılıyor. Çünkü devlet içinde bilemeyeceğin yerlerde çok hain vardır.”

“Peki dayı, senin usta Kazım Paşa ile görüştü mü?”

136 Kazım Karabekir, Günlükler, C. I, s. 89.

İlla ki evlat. Tabi öyle aşırı görüşme yok ama biliyor.”

“Sever miydi?”

“Tabi ki.”

“Sevmediği biri var mıydı?”

Böyle sormak da çok doğru değil ama şöyle söyleyeyim, sonradan sevmediği biri oldu. O da İnönü. İnönü’yü sevmezdi evlat. Aslında Kazım Paşa ile İnönü de iyi arkadaştı ama Kazım Paşa şöyle 1960 lan yaşasaydı, sanırım o da düşman olurdu İnönü’ye. İnönü’yü ayırmak gerek evlat. Atatürkçülerin de aslında sevmemesi gereken bir isim. Tamam, doğru yapmış yanlış yapmış diye ayırmak gerek deriz ki öyle ama tarihte böyle şeyler de var. Zaten anlatmıştır ustan İnönü ile Atatürk birbirlerine nasıl düşman oluyor. Herkes zanneder ki hep dost kaldılar. Sonrası zaten başka. Tek başına diktatörlük kuruyor. Yaptığı hatalar çok. 1946 seçimlerindeki sahtekârlığı bilirsin. Bunu da şeyden söylüyorum hani demokrasi insanları gibi lanse ediliyor ya ondan diyorum ve gerçekten bir devrim olarak nitelendirilir bu durum. 1950 seçimleri. Bir zamanlar İnönü’nün portresinin bulunduğu sayısız duvarlar üzerinde parçalanmış ve lekelenmiş kâğıt parçaları görünüyordu; seyyar satıcılar sokaklarda demokrat limonata’ satıyorlardı ve tanınmış bir Türk tarihçisi seçimler hakkında ‘Türk tarihinin en büyük devrimi kansız ... ve ilerlemeye

başka bir engel bırakmaksızın gerçekleşti’ diye yazıyordu’137 Olayın büyüklüğü bu kadar derin. Ve İnönü, ustan anlatmıştır, Milli Mücadeleye inanmıyor. Köy ağası olalım diyor. Sonra bir ara cumhuriyetten sonra Kazım Karabekir Paşaya hocaların hepsini kaldıralım diyor.”

“Hadi ya!”

“Aynen öyle evlat. Hatta Kazım Karabekir Paşa bunu da günlüğünde yazar. Tarihler 1923 yılıdır. Mustafa Kemal Paşa ile yemekte iken geçer olay.

‘Gazi Paşa (Atatürk), hanımı Latife ve İsmet Paşa akşam yemeğine geldiler. Âti programı hakkında saatlerce görüştük. İsmet, hocaları toptan kaldıralım diyor. Ben muayyen işlerin program altına alınması ve her adımın iktisadi menafi teminine ve halkın vahdetine hizmet etmesi fikrindeyim. Yani daima millette his birliği, iktisat birliği, menfaat birliği sarsılmamak. Düşünceler aykırı, İsmet kuvvet elimizde iken hocaları kaldırmalı diyor. Öğütlerin ‘Din ve mezhep’ parçasını okuttum.’138

Hafız, gördüğün gibi İsmet Paşa pek öne çıkmaz ama çok sıkıntılı hareketlerin perde arkasında o vardır. Diğer yandan bilmiyorum ustan anlattı mı Atatürk’ün İsmet Paşayı istememe olayı filan var. İsmet Bozdağ’ın ‘Bilinmeyen Atatürk kitabında da geçer.”

137Bernard Lewis, a.g.e., s. 317.

138 Kazım Karabekir, a.g.e., C. II, s. 872.

139 İlber Ortaylı, a.g.e„ s. 393.

“Aynen anlattı dayı.”

“Şunu da ekleyeyim evlat, bu zamana kadar nefret tarihçiliğinden uzak dur dedik, evet dur ama nefret tarihçiliğinden uzak duracağız diye de böyle şeyleri söylememek olmaz.”

“Dayı, madem bu konuya girdin, Atatürk’ün yönetimi için ne diyorsun? Bir diktatörlük var mı?”

“Hafızım, kıvırmaya gerek yok çünkü bunu söyleyen zaten Atatürk. Hatta İlber Ortaylı son kitaplarından biri olan ‘Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ adlı eserinde buna yer vermiştir.”

“Ne yazıyor usta?”

“Önce şunu belirtir İlber Ortaylı. Ben de katılıyorum bu görüşe. O dönemde gerçekten her yerde bir diktatörlük vardı zaten. Nitekim Türkiye’de de bunun olduğunu söylüyor. Hatta Atatürk’ün sözünü aktarıyor. Şöyle yazıyor:

‘Mesela Çankaya sofrasında Atatürk, sık sık 1929’dan sonraki uygulamalardan rahatsız olduğunu söylemekte, hatta diktatörlük bağlantılı ifadeler kullanıyor. ‘Bu vaziyetten hoşnut değilim, ben de fani bir insanım ve biz cumhuriyeti kendimiz için kurmadık ama görüntü bir çeşit diktatörlüktür yani oraya dönmüştür’ demişliği vardır.’139

240

Gördüğün gibi evlat, bu böyledir ve Atatürk bunu saklamamıştır. Ben de sana bir evlat, bir hafız demeye başladım ama umarım kafan karışmıyordun”

“Yok dayı estağfurullah.”

“Eyvallah. Bu arada ben başka örnekler veririm ama İlber Ortaylı elan örnek verme sebebim hani Atatürkçü kesimin saygı duyduğu bir isim olduğu için bunu söylüyorum. Atatürk’ün böyle itirafları vardır. Abdülhamid hakkında dediklerini biliyor musun?”

“Anlattı usta aynen.”

“Bak, oraya bak mesela. Ses etmese, kimse konuş demiyor. Konuşma dedikleri yer konusunda çıkıp açık açık biz hata ettik diyor. Adamın yaptığı en doğrusu, en hoşgörülüsüymüş diyor. Bu olaylara baktığın vakit, asıl nefret tarihçiliğinin de ondan sonra doğduğunu görüyoruz.”

“Dayı, bu konulara gelmişken, aslında usta da anlattı ama hani senin şu usta filan Abdülhamid Han için ne diyordu? Enver Paşanın yanında ya, İttihatçı’dır belki.”

“Yok, İttihatçı değildi evlat. Enver Paşa ile sonradan bir yakınlaşma var. Yani İttihat Terakki’den ayrı. Özellikle Basmacılar konusunda diye söyleyeyim yeter. Daha fazla girmeyeyim.”

“Anladım dayı.”

“Abdülhamid konusuna gelirsek. Severdi, hem de çok. Yani indirilmesi konusunda o gün sessiz olunsa da sonradan keşke sessiz olmasaydık derdi. Böyle olanlar zaten çok var. İttihatçılarda dahi bu var. Zaten halk da çok seviyor. Hatta cenazesi bir padişah defneder gibi defnedildi. Hâlbuki o, indirilmiş biriy-

di. Nitekim kayıtlarda geçer. Yol üstündeki binaların pencerelerindeki kadınlar, Bizi refah içinde yaşatan padişahım, bizleri bırakıp da nereye gidiyorsun?' diye ağlamışlardır.140 Onun zamanında gerçekten bir baskı vardı, gerekiyordu. Abartıldığı gibi de değil ama yine de onun zamanında refah da vardı. Bırak halkın ağlamasını, onu indiren kişi dahi ağladı."

"Kim?"

Talat Paşa. İttihat Terakkinin en önemli üç isminden biri hatta İkincisi diyebiliriz Enver Paşa'dan sonra."

"Ne diyor usta?"

"Olayı o dönemleri yaşayan Ziya Şakir anlatır kitabında. Olay aynen şudur:

'Talat Paşa, en büyük hakperestliğini padişahın ölüm günü gösterdi. Onun, Topkapı Sarayından kaldırılan cenazesini büyük bir sükût ve teessür ile takip etti. Elmas kuşaklarla tezyin edilmiş (süslenmiş) olan tabut, Sultan Mahmud türbesinin köşesini dönerken, artık kendini tutamadı. Sağ elini yüzüne

140 a.g.e., s. 70.

kapayarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Hâlbuki vaziyetin icabı olarak Sultan Hamid in hal edilmesinde (tahttan indirilmesinde) en müessir olan şahsiyetlerdendi. Fakat öyle bir gün gelmişti ki onun arkasından ağlamak suretiyle de hakşinaslığını göstermişti. Hâlbuki o zamana kadar Talat Paşanın göz lerinden bir damla yaş çıktığını hemen hemen hiç kimse görmemişti.'141

Gördüğün gibi hafız, aslında baktığımız zaman, sonradan gizli bir pişmanlık yaşanıyor ve onu indiren kişilerin başı olan üç kişiden biri dahi bu üzüntüye kapılıyor. Bu yüzden aslında Abdülhamid Han, zamanında yanlış bilinen bir insan olarak görülebilir. Atatürk'ün sözleri, Said Nursi nin sözleri, Talat Paşanın durumu yani bu artarak devam da eder aslında. Bu pişmanlığı fark ediyoruz. Bir de Abdülhamid değişik bir insan idi evlat. Elbet hataları olmuştur ama o günün siyasetini bilen bir dâhi idi. Tüm düşmanları dahi, bunu onu övmek için söylemiyorum, onun zekâsına şahit idi. Bunu net bir şekilde görebiliyoruz. Misal, fizyogonomik özellik var onda.

"O neymiş öyle ya?"

"İnsanları yüzüne bakarak tanıma. Yanındaki kişileri böyle seçiyor. Hatta yılın belirli dönemlerinde mahkûm insanların yüzüne bakıp pişman olmuş mu olmamış mı bundan sonra bir tehlike oluşturur

141 Ziya Şakir, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı, Talat, Enver, Cemal Paşalar, Akıl Fikir, İstanbul, 2011, s. 59.

mu oluşturmaz mı diye bakıp eğer uygun görür ise kefaletini kendisi ödeyip serbest bırakıyor.142 Diğer yandan halifeliğin gücünü kullanabilmiş son insandır. Onun politikası tehdit et ama gerçeğe çevirme. Çünkü gücünün farkındaydı. Ama algı sanatı muhteşemdi."

"Dayı, halifelik etkisi var mıydı o zamanlar?"

“Hemde ne etki evlat. Hatta Abdülhamid Han başa geçer geçmez Kanlı Rus Savaşında bu etki ortada idi. Sonradan etkisi bitti ama o zaman etkisi çoktu. Hatta o günlerde gazetelerde çıkan makalelerde ve dilekçelerde, İngiliz makamlarının Ruslara karşı Osmanlıların yardımına koşması istenir. Bu metinlerin bazıları son derece tehditkârdır: Bu dilekçelerden birinde, eğer halifeye dokunulursa, Müslümanların bunu elleri kolları bağlı seyretmeyecekleri yazılır. Hindistan genel valisi kaygılarını Foreign Office’e bildirir: Büyük Britanya Osmanlı İmparatorluğu’nu desteklemeli, yoksa cihat tehlikesiyle karşı karşıya kalabiliriz, der. Sonuç gerçekten çelişkilidir: Osmanlı Devleti için felakete dönüşen bir savaşın sonunda, İstanbuldaki halifenin adı Hindistandaki en küçük Müslüman köyüne varıncaya dek dindar bir huşu ve bağlılık ile telaffuz edilmektedir ve itibarı hiç olmadığı kadar artmıştır!143 Zaten İngilizler bu

142 François Georgeon, Sultan Abdülhamit, Çev. Ali Berktay, İletişim, İstanbul, 2006, s. 186.
143 a.g.e., s. 224.

yüzden Arap İsyanını çıkarmak için tonlarca altın yığdı Arabistan’a.”

“Peki, usta, olayı bu tarafa çekip hanı yüceltme yaptık mı da çok yüceltme yapmayalım diyorsun. Doğru ama Abdülhamid Han için döneminin evliya adamlarındandı derler, ne dersin? Ben hani akılda kalmasın diye sordum.”

“Evlat, bu konular zaten bilinmez. Dediğin gibi bir yüceltme her zaman vardır ama bilemem, ona bir şey diyemem. Sana bizzat kızının yaşadığı bir anıyı anlatayım. Aslında başka olaylar da vardır, kaynak olmadığı için demiyorum lâkin bu olayı bizzat kızı Şadiye Osmanoğlu yaşamış ve hatıratına geçirmiştir.”

“Ne diyor dayı?”

“Bu arada Salih seni de baya unuttuk ama biz hafızla iyi girdik sohbete.”

“Yok, estağfurullah dayı, devam edin, ben hafızla çok konuştum zaten. Seni bir daha böyle bulmak zor olur.”

“Eyvallah Salih’im. Neyse, olaya gelince, direk onun ağzından okuyayım. Salih, bak rafta Abdülhamid’in Cinci Hocasının yanında ‘Babam Abdülhamid’ diye bir kitap.”

Usta hemen yakınında olan raftan kitabı alıp dayıya uzatır. Dayı kitap başından not aldığı sayfayı bulur, açar ve başlar okumaya.

“Olay marangozluk yaptığı, ki biliyorsundur onun çok iyi bir marangoz olduğunu, işte o atölyede geçer. Hatta bak kitapta da o atölyenin resmi var.”

Oraya gelen üç genç kızı ve sonrasını anlatır. Bizzat yaşadığı olaydır.

Bir gün atölyeye bu üç güzel kız gelmiş, babamın yaptığı işi seyretmişler. Önce babam, daha sonra da kızlar, burasını terk ederek odalarına çekilmişler.

Aradan yarım saat geçmiş, atölyenin pencerelerinden duman çıktığı görülmüş, hemen içeri girilmiştir fakat sebebi meçhul olan bu yangının, iş yerindeki şeylerin hepsi yandıktan sonra söndürülmesi mümkün olmuştur. Babam bu üç kızı çağırdı. ‘Odada sizden ve benden başka kimse yoktu, bunu üçünüzden biriniz kasten yaptınız! Hanginiz yaptı ise itiraf etsin, affedeceğim, söz veriyorum!’ dedi fakat her üçü de inkâr ettiler.

Babamın ‘Cherie’ isminde sadık bir köpeği vardı. Bir gün köpeğine: ‘Cherie! Kim benim düşmanımsa tut, getir’ dedi. Köpek koşarak o kızlardan birinin eteğine yapıştı. Çekerek babamın önüne getirdi. Kız ağlamaya başlamıştı. Zavallı, nihayet suçunu itiraf etti. Babamı çok sevdiğini, diğer iki arkadaşını kendi ilerisinde görmeye tahammül edemediğini, onları zan altında bırakıp saraydan attırmak ve babamın yanında tek başına kalabilmek için yangını bizzat çıkarttığını olduğu gibi söyledi.

Babam hiddet etmedi, bu gibi acizlere merhamet ve rıfk ile muamele ederdi. ‘Zavallı çocuğum sen çok akılsızmışsın!’ dedi. ‘Şayet izdivaç edersen, sakın böyle aptalca kıskançlıklar yapma çünkü her erkek benim gibi olamaz, sonra bedbahtlığına kendin sebebiyet vermiş olursun!’ tarzında nasihat edip saraydan çıkarttı; yaşayacak kadar da ona bir şey temin etti.

Bu sadık köpek, tuhaf bir tesadüfle babamın eline geçmişti. Bir cuma günü, Hamidiye Camii nde namazını kılarken, kapıda beklemekte olan arabasının önüne bir köpek gelip, yerlerde yuvarlanır, derhal kovalarlar. İki hafta üst üste köpek arabanın önüne gelir, babamın ayaklarına sürünür, yine kovalarlar fakat üçüncü hafta köpek babamla beraber arabaya girmeye çalışır. Bu sefer ‘Dokunmayınız, onu daireme götürün’ der. İşte ‘Cherie’ saraya böyle girmiştir. Gayet çirkin, beyazlı, siyahlı, sokakta kalmış bir fox

köpeği idi takat sadakat, hassasiyet ve zekâsına herkesi hayran bırakmıştı.’144

Evet, padişahın kızı yaşadığı bu olayı anlatır. Bunu köpeğin zekâsına bağlıyor ama sadece bir zekâ mı? Yani bir artı maneviyat var mı? Artık o da soru işareti olarak kalıyor. Bu konulara çok da girmeye gerek yok. Sordun, bari havada kalmasın diye anlattım bunu.”

Dayı, eyvallah, olayı anladım ama bir de şu gösterdiğin Abdülhamid’in Cinci Hocası’ kitabı nedir? İstersen o konuya girmeyiz, fark etmez lâkin sadece biraz merak ettim.”

Tamam, tamam evlat, sorun yok anlatırız. Tabi kitabın kapağına bakıp çok da aldanmamak gerek. Cinci Hocası diye geçer ama o bir isim. Kastettiği Ebu 1-Huda. Tabi değişik rivayetler geçer. Sana bir olayı anlatayım ama dediğim gibi bir rivayettir sadece. Olmaz da değil. Abdülhamid’in bu kişiyle tanışma olayı nasıl oldu onun için anlatıyorum.”
“Buyur dayı.”

‘Abdülhamid’in eşlerinden biri yaşamıştır bu olayı. Abdülhamid’in eşiyle arası bozulunca, eşi de işte muskadır filan bakıyor, sonra buna bak böyle böyle biri var diyorlar. Burç yorumu yapıyor, bir git diyorlar. Bu arada İslam’da fala bakmak olmasa da burç yorumları vardır evlat. Hatta İbni Arabi bu-

144 Şadiye Osmanoğlu, a.g.e., s. 38.

nunla tanınır. Yıldızlara bakarak doğum günü olsun, başka şeyler olsun Allahu Teâlanın Kuranda bahsettiği Harut Marut ile insanlara gönderdiği bazı şeylerden biridir bu da. Neyse, olaya döneyim. Bunlar kendilerinin saraylı olduklarım bildirmemek için, o zamanın saraylıları gibi kolalı, süslü ferace giymeyip, orta halli bir esnaf ailesi gibi arkalarına yeldirmevari bir ferace giymişler, kolasız ve ütüsüz bir yaşmak bağlamışlardı. Tesadüf eseri olarak en önce Şeyh Mehmed Zâfir Efendinin yani Ebu’l-Hüdanın dükkânına gitmişler. Şeyh bu köylü kıyafetli müşterilere o kadar ehemmiyet vermemiş, yalnız yarım ağızla bir buyurun, demekle iktifa etmiş. Hanımlar, hocanın sedirinin üstüne otururak söze başlamışlar. Saraylı hanım, demiş:

‘Hoca efendi! Benim kocamla aram bozuldu. Birbirimizden ayrıldık. Şimdi ben, bu hanımın evinde misafir olarak ondan ayrı yaşıyorum. Dünyada kimsem olmadığı gibi kocamda gözüm vardır. Onu seviyor ve tekrar barışmak ve birleşmek istiyorum. Acaba bunun imkânı var mı? Onun beni tekrar alması için bir çare bulunur mu?

Hanımın bu sözlerini dikkatle dinleyen şeyh. ‘Bunların cevabını bize ilm-i şerif verecektir. Bir kere bakayım da sonra söylerim. Bana evvelce, senin ve kocanın adınızı söyleyiniz” dedikten sonra saraylı hanım, “Benim adım Emine Gülnaz, kocamın

adı da Hamiddir” demiş. Bunun üzerine şeyh eline bir kalem ve kâğıt alarak birtakım noktalar yazmış, çizgiler yapmış, sonra çekmecenin üstünden aldığı bir eski kitabı açıp biraz okuduktan sonra başını kaldırarak ve saraylı hanıma bakarak demiş ki: ‘Kızım! Bu adamın burcu çok yüksek, yıldızı parlak, bahtı ve talihi son derece iyidir. Eğer herkesin padişah olması mümkün olsa bunun da padişah olacağını söylerdim. Fakat bu mümkün olmadığından padişah olacak diyemem. Fakat kendinin işi ve mesleği ne ise onun en yüksek yerine erişecektir. Mesela memur ise sadrazam, asker ise serasker, ulemadan ise şeyhülislam, esnaf ise en büyük tacir, hamal ise hamallar kâhyası olacaktır. Hem de bu uzun sürmez, nihayet altı yedi aylık bir iştir. Aranızdaki bozukluğa gelince bu anda aranızda dargınlık görünmüyor, senin onu düşündüğün gibi o da seni düşünüyor. Bugün yarın, çok uzun sürse bir haftaya kadar yüz yüze gelecek, bir dam altına gireceksiniz. Bu hale göre bizim yapacağımız bir şey yoktur.’

Şeyhin bu sözleri üzerine saraylı hanım ile arkadaşı, hocaya bir mecidiye vererek dükkândan çıkıp

Beşiktaş'taki evlerine dönmüşler. Filhakika beş gün sonra, Abdülhamid gözdesini çağırtmış çünkü onun çıkan isteklilerinin hepsini reddederek şehzadeden başkasına varmam, ölürüm de diğer bir erkekle birleşmem dediğini haber almış, hakkındaki kızgınlığı zail olmuştu. Saraylı hanım, saraya döndüğü günün

akşamı, yatak odasına hizmete gitmiş, gösterilen lütuf ve inayete teşekkür etmiş. O sırada arada şöyle bir konuşma olmuş: 'Seni isteyenlerin hepsini reddetmişsin. Benim tekrar seni yanıma alacağımı neden umuyordun?' sualine cevap olarak: Efendimizin beni yine çağıracağınızı biliyordum. Bunu bana Nuruosmaniye Caddesinde dükkânı olan bir hoca efendi haber verdi. Hatta o hoca, sizin nihayet yedi aya kadar padişah olacağınızı da müjdeledi' deyince Abdülhamid:

İşte o hoca bunda halt etmiş! Amcam bugün aslan gibi tam sıhhatte. Ondan sonra da biraderim var. Bana padişahlık sırası gelinceye kadar seneler, seneler geçer' diye cevap vermiş.

Gerçekten de Abdülaziz kuvvetli biri idi ama bu vakadan iki üç ay sonra Abdülaziz'in ve üç ay sonra da Sultan Murad'ın hal'i üzerine hocanın dediği çıkmış, yedi ay olmazdan evvel Abdülhamid padişah olmuş. Cülus merasimi icra edilip bittikten ve saray sükûnet haline avdet edince yeni padişah, derhal Nuruosmaniye Caddesindeki Şeyh Mehmed Zâfir Efendiyi saraya çağırtır. Gelince huzuruna kabul ile hürmet ve iltifat ettikten sonra bendegânından birinin evine misafir vermiş ve Beşiktaş tan Yıldıza giden cadde üzerindeki küçük cami ile Şazelî tekkesini yaptırarak Şeyh Mehmed Zâfir Efendiyi oraya şeyh tayin etmiş. Tekkenin tekmil masrafını Ceb-i Hüma-

yuridan, dervişlerin ve misafirlerinin yiyeceklerini de saray mutfağından tahsis eylemişti.'145

İşte böyle hafız. Tabi bize bunları anlatan o günleri yaşayan Süleyman Tevfik Özzorluoğlu. Tabi bir şeyler daha var, onu da söyleyeyim. Yoksa normal halli birinin öyle hemen yükselmesi kolay bir şey değil. Okudukça kitabı saltanatın yani o makamın, o makama yakın olmanın insanları bozduğunu görüyoruz. Yani ne yazık ki Ebu'l-Hüda'da da bu oluyor. Bir süre sonra yerini sağlamlaştırmak için bazı kişilere karşı oyunlar düzenliyor. Abdülhamid Han'ın aklını çelmeye çalışıyor."

"Başarılı oluyor mu?"

Dayı bu söz sonrası alaycı bir şekilde gülerek;

"Abdülhamid'den bahsediyoruz evlat" diye yanıt verdi.

"Doğru o da var."

"Şöyle bir şey var, başarılı olduklarını sanıyorlar."

"Nasıl yani?"

"Şimdi Abdülhamid'in yönetimdeyken seçtikle-

ri kişilerin hepsi ona dost olan kişiler değildi. Ona düşman olan kişileri de kabinesinde tutuyordu. Böy-

145 Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, Abdülhamid'in Cinci Hocası Ebu'l-Hüda, Yeditepe, İstanbul, 2011, s. 43-44.

lece iki tarafı birbirine kırdırarak ileride kendisine karşı olası birleşmeyi önlemiş oluyordu. Nitekim Ebu'l-Hûda'da da bunu yapıyor."

"Ne yapıyor dayı?"

"Bilirsin, Cemalettin Afgani diye bir var. İşte sözde hoca ama sıkıntılı biridir. Neyse Abdülhamid ilk başlarda bunu direk çizmiyor ama bu kişi ile Ebu'l-Hüda'nın arası da hep kavgalı. İşte onun Ebu'l-Hüda'ya söylediklerini hemen Ebu'l-Hüda'ya yetiştiriyorlar, o da fena halde kızıp küplere biniyormuş. Sırasını getirerek ikide bir de onun bir ihtilalci, bir anarşist, bir padişahlık düşmanı olduğunu, burada hükümet aleyhinde, meşruti idare lehinde propaganda yapıp birtakım safdil gençleri baştan çıkardığını ve binaenaleyh memleketle vücudu muzır olduğu için hudut harici edilmesi icap edeceğini padişaha söylüyormuş. Cemaleddin Afgani de padişahla görüştüğü zamanlarda Ebu'l-Hüda aleyhinde bulunmaktan saray haricinde söylediği sözleri Abdülhamid'e de söylemekten geri kalmıyormuş. Hünkâr da bu iki büyük rakibin birbiri hakkında söyledikleri sözlerden, her ikisinin ahval-i umumiye ve hususiyelerine vakıf olmak suretiyle istifade etmek istiyor. Cemaleddin Afgani'nin sözlerini Ebu'l-Hüda'ya ve Ebu'l-Hûda'nın dediklerini de Cemaleddin Afgani'ye söylüyormuş. Abdülhamid, Fransızların 'Diviser pour regner' sözünü mevkii tatbik ve icraya koyarak birinin sözünü ötekine ve onun sözünü da

berikine yetiştirmek âdetindeydi. Bu sayede birbirlerine düşman ediyor, ikisinin gücünü birbirlerine harcatıyordu ama kısa bir not bırakmak gerekirse, Abdülhamid, Afgani'yi hiç sevmiyordu. Zaten dediğim gibi şüpheli bir isimdi.146

Bir süre sonra bir değişim oluyor, Ebu'l-Hüda da Abdülhamid Han da bunu çok iyi kullanıyor. İzzet Paşa ile de düşman. Sırf sarayda bir otorite kurmak için bu düşmanlık büyüyor. Abdülhamid Han da İzzet Paşanın kötü sözlerini Ebu'l-Hüda'ya söylüyor. Ebu'l-Hüda da sen mi bana hakaret ettin, ben de senin sırlarını söyleyeceğim diyor. Sonra Abdülhamid, Ebu'l-Hüda bak böyle böyle dedi, ne bunlar dediğinde, İzzet Paşa da madem sen böyle söyledin, ben de senin gizli şeylerini söyleyeceğim diyor ve böylece Abdülhamid hiç uğraşmadan iki taraftan da en ince ayrıntısına kadar bazıları yalan da olsa bilgiler alıyordu."147

"Vay be dayı! Valla helal olsun ya! Yemin ederim, hayran kaldım ya!"

"Eee evlat, ülke yönetmek kolay değil. Gerçekten hataları olsa da zekâsı konusunda kimse onunla tartışamaz bile. Buradan iki şey çıkaracaksın evlat. Bir makam insanı gerçekten değiştiriyor. İki Abdül-

hamid de gerçekten bir siyaset dehası idi.”
146a.g.e., s. 51.
147 a.g.e., s. 59.

“Usta, madem bu konulara geldik, her şeyi de açık açık konuşuyoruz. O zaman ben de sorayım. Abdülhamid Han zamanındaki toprak kayıpları için ne diyorsun? Bu arada yine usta dedim ama.”

“Sen ustanın muhabbetini özledin herhâlde.”

“Yok dayı, estağfurullah.”

Bu arada usta gülerek; “Anlat dayı, anlat, bu konu da çok önemli, insanlar yanlış bilmesin. Ben rahatım şu an.”

Ardından usta çayını yudumlarken dayı da gülümseyip;

“O zaman su çayı tazele de kısaca o konuya da gireyim” dedi.

Genç, dayının bardağına çayı dökerken, dayı da bir yandan dökülen çaya bakıp diğer yandan da konuşmaya başlayacaktı.

“Öncelikle hafız, bu toprak kayıplarının başlıca sebebi 93 Harbi. Ne kadar Abdülhamid devrinde olsa da Abdülhamid başlatmamıştır bu savaşı. Kucağında bulmuştur. Bizde şöyle bir şey var, işte padişah her şeye sahip, yönetiyor filan ama öyle değil. Son zamanlarda meclis denen şey var, padişahin yetkileri az ve bu savaşın baş mimarı Mithat Paşa’dır. Adamın mantığı şu, yaa ne olacak diyor, 400 çadırla geldik, isg®§mv'-,"sÜ - *A.--'-.//:'jjgpl İli ||E|W§M 400 çadırla gideriz yine. İşte böyle saçmalık yüzünden savaşa giriyoruz. Abdülhamid istemiyor bu savaşı.”

“Bunu nereden biliyoruz dayı?”

“Tahttan indirildikten sonra koruması olarak atanan Süvari Yüzbaşısı Debreli Zinnun Beye anlatıyor bunları.

T293 Moskof Harbinin (1878 Osmanlı-Rus Savaşı) patlamasına taraftar değildim. Barış görüşmeleriyle buna bir çare bulunacağına inanmıştım. Fakat Mithat Paşa savaş istiyordu. Meclis-i Mebusan’ı da baskı altında bırakmıştı. Bu savaş bizi çok zor duruma sokacaktı. Ekonomik gücümüzü yok edecekti, nitekim de öyle olmuştur. Meclis-i Mebusan’a laf anlatmak mümkün olamadı. Bir süre yalnız başıma kalarak düşündüklerimi gerçekleştirmek istedim. Meclis-i Mebusan’ı kapattım. Bu baskı Mekteb-i Harbiyede, Tıbbiyede, Mülkiyede okuyan gençliği ayağa kaldırmıştı. Bu hareketler eğer bugün memlekete fayda vermişse övünç duyarım. Buna da sebep oldum demektir. İkinci defa Meşrutiyet’i ilan ederken aradan uzun zaman geçmiştir, memleket olgunlaşmıştır sanıyordum. Hâlbuki ideal bir amaçla işe başladıklarını söyleyenler, Yıldız yağmasıyla kendilerini lekelediler. Senelerce biriktirdiğim, dişimden tırnağımdan arttırdığım altınların, bunca tahvillerin ne olduğu belli olmadı. Bu hâzineyi Yıldız Sarayının geniş havuzunun altındaki özel olarak yaptırttığım

mahzende saklamıştım. Oradan aldılar, bu servet hakkında Meclis-i Mebusana hesap verdi «s mutlu! Yalnız bana ‘Katil Padişah, Zalim Padişah, Kızıl Sultan dediler, bakalım tarih onlar için ne yecek? Cenabı Hak’tan dileğim, onların sonunu göstermesidir!’148
İşte durum aynen bu evlat. Savaşı o istemiy ama baskı altında yapacağı bir şey yok ve son duas da aslında bir bakıma kabul oluyor. 1918de vef yor ama Birinci Dünya Savaşının gidişatını ve o rın ne kadar yanlış hamleler yaptığını go™yor _ ben tüm konuşmasını bilerek aktardım, anı mu daha ne, anla diye. Ve evla,, bu savaş gerçekten büyük kayıplar oldu. K,bnsın 1 ? bir bakıma kiralik olarak verilmesininl d dur. Yoksa Ruslar İstanbul'a inmişti bile, ingine müdahale etti. Savaş borcu yarı yarıya >ndırd aslında zarar, Abdülhamid Han yarı yarıya duşur ama bir savaştan çıkmışsın, diğer turlu bir ş y meden kurtulmak yoktur. Toprak kaybının en sebebi de budur evlat işte. Dediğim gibi amacı yeri yıkayıp yağlamak değil, sadece bir şeyıe cek isek bile gerçekçi bir şekilde eleştirelim.
“Aynen, realist olmak gerek.
“Ne olmak gerek dedin?”
“Realist, dayı.”
148 Samih Nafiz Tansu, a.g.e., s. 32.

“Realist ne demek?”
“Gerçekçi yani dayı.”
“Hangi dil bu?”
“İngilizce.”
“Peki, bunun Türkçesi ne?”
“Gerçekçi işte.”
Eee madem senin dilinde bunun karşılığı var, niye yabancı dil kullanma işine giriyorsun hafız?”
“Yani şey dayı...>’
Bu arada usta gülerek gence yaklaşıp;
‘Aman evlat, sus, dayı bu konuda hassas, 22 yaşı-na gelmiş demez çocuk gibi döver seni.”
Bu arada dayı gülerek;
Yok be Salih sen de. Hafız bunlara dikkat et Hakikaten de git ‘fil hakika de. Tabi sen yine ger-çekçi yaz çünkü dil anlaşılır olsun ama bunlara da at et' Yani *afım sana değil, ama rahmetli Oktay Sınanoğlu Hocanın güzel bir sözü vardı. ‘Konuşur-ken aralara İngilizce kelimeler sokuşturup medeni olacağını zanneden aydın aptallarımız var bizim’ derdi. Aslında realist çok kullanılıyor ama yine de sen kendi dilindeki çeşitliliği kullan hafız.”

“Bu arada direk bir tepki verdim ama korkmadın değil mi?”
“Yok dayı, sadece bir an şaşırırdım da sıkıntı yok.”
“Evlat, böyle konulara dikkat et. Aslında ben de en yalın haliyle konuşmaya çalışıyorum ama bazen

araya Eski Türkçe giriyor, idare edin artık.”

“Estağfurullah dayı, ne demek. Bence iyi de oluyor. Yani okuyanlar onları da araştırsın, kelime hâzinesini geliştirsin.”

“Neyse bu şimdi konumuz değil. Biz Abdülhamid’i yine kısaca anlatmaya devam edelim. Tabi evlat, bu anlattıklarım onu yüceltip diğer yani aşağılamak için değildir. Ne yazık ki Türkiye’mizde böyle bir sorun var. Atatürk’ü seviyor isen, Abdülhamid’e küfretmen gerek ya da Abdülhamid’i seviyor isen, o zaman da Atatürk’e küfretmen gerek gibi. Hâlbuki bizim yapmamız gereken sadece tarihi araştırmaktır. Ne yazık ki yakın tarih bir nefret aracına döndü. Siyasi amaçlı bir nefret amacı... Ünlü tarihçi Yılmaz Öztuna anlatır. Türkiye Tarihi yazılır. İşte taksit taksit yayınlanır, herkes çok beğenir filan ama 12. cilde gelince Abdülhamid’i doğru anlatınca şaştım kaldım diyor, büyük bir tepki gelmeye başladı. İlk başta beni Türk Tarih Kurumu’na üye yapmak istediler üst düzey isimler diyor ama ardından Abdülhamid Han ile ilgili iyi şeyler yazınca, bir daha arkası gelmedi diyor.

Yani kimse çağırmadı artık diyor. İşte böyle bir şey var evlat. Ne yazık ki bu kin üst makamlar tarafından yıllarca tetiklendi. Aynısı karşı taraf için de geçerli. Zaten bu kini bitirmek için özellikle bu konulara giriyorum. Nitekim cumhuriyeti kuranlar Abdülhamid Han’ın kurduğu okullardan çıkmışlardır. Hem de gerçekten çok iyi bir eğitim veriliyor. Hatta Yılmaz Öztuna yine Abdülhamid kitabında bu konuyu çok güzel özetler:

‘Cumhuriyeti, istisnasız, Sultan Hamid devrinde eğitim gören kuşaklar kurdu. Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, Selanik’te modern ilkokulda, askerî ortaokulda, Manastırda askerî lisede, İstanbul’da Harp Okulunda ve Harp Akademisinde okudu. Geniş kültür sahibi, mükemmel bir asker oldu. Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, Birleşik Amerika’da daha yüksek kalitede subay yetiştirilmiyordu. Türk subayı, en iyi derecede Türkçe öğrendi. Nutuk’ta kullanılan inanılması zor zenginlikte bir Türkçe... Yabancı dil öğrendi. Prusya kurmaylarıyla strateji tartışması yapabilen bir kurmay subayı olarak yetişti.’149

Gördüğün gibi evlat, gerçekten eğitimde çok büyük hamleler yaptı Abdülhamid. Baskı var mıydı vardı. Böyle siyasi işlerden uzak tutturdu onları Abdülhamid, bu işlere girdirmedi. Aslında zaten giril-

149 Yılmaz Öztuna, II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti, Ötüken, İstanbul, 2017, s. 14-15.

memesi gereken bir şey ama insanın fıtratını b
bir şey yasaksa her zaman cazip olur. Abdu amı
Han’ın buradaki hatası bu baskıyı askeriyede ağır
hale getirmedi, tabi aşırı değil ama vardı. Bu yaP 1
ğına da aslında tam bir şey diyemeyiz çünkü bir kor-

ku var, yine bir darbe olup artık ülke iyice sıkıntıya düşer mi korkusu. Yani anlayacağın çok da şu a ı bu haklı denecek bir dönem değil. Şunu kesin soy e yebiliriz ki Abdülhamid Han gerçekten önemli bir ız bırakmıştır.”

Bu sırada usta söze girdi.

“Ve evlat, bu iz hâlâ devam etmekteydi yakın zamanlara kadar. Öyle ki Asya ve Afrika’^n ülkelerinin camilerinde cumaları Sultan ü mid adına yakın zamanlara kadar hutbe okun g medyaya intikal etmiştir. Türk gazeteleri de yaz J- Hâlbuki Sultan Hamid’den sonra üç halife a a ge miştir. Ama Araplar, onun Panislamizm politikasını, Araplara eşit muamelesini, Filistin’i Yahudi ere sa mamasını çok beğeniyorlar. Gerçek bir hakan-halıte olarak değerlendiriyorlar. Türk milliyetçileri ıçm e Sultan Abdülhamid, Türk büyüklerindendir. Çm e- ki Uygur Türkleri için de adı hep anılmış* ut^ e er de onun adı okunmuştur tahttan inmesine rağmen. Neyse, buyur dayı, sözünü kestim ama.

“Estağfurullah Salih, öyle şey mi olur.”

“Ustanın da dediği gibi hafız gerçekten önemli bir yeri vardır Sultan II. Abdülhamid’in tarihimiz- de. Gerçekten halk, hayatından memnundu. Ancak subaylar, yükseköğretim talebesi, bilhassa Tıbbiye ve Harbiye öğrencileri, kısmen alt kademedeki memurlar, siyasi baskıya karşı konuşmaya başlamış- lardı.150 Bildiğin gibi OHAL ilan edildi. Bu OHALde halk için bir sorun yoktu ama devlet kademesi için önemli bir şeydi bu. O vakitlerde de böyle bir şey vardı işte. Ayrıca Abdülhamid de değişime gidiyordu zaten evlat. O da biraz baskı yaptığının farkındaydı ve bu yüzden yumuşak bir geçiş yapacaktı. Sarayda bir heyet kurdurarak dünyanın belli başlı anayasa- larını Türkçe’ye tercüme ettirmeye başladı. Bundan iki şık kesin şekilde anlaşılır: Biri, artık anayasanın fiilen yürürlükte olmadığı bir devlet kabil değildi; İkincisi, 1893 Anayasasının devleti dağıtacağı fikrini hiç değiştirmemişti. Zira değiştirseydi, hukuken me- riyette olan anayasayı hemen fiilen meriyete sokar, onu tadil ve devletin bünyesine uydurmak için yeni arayışlar içinde bulunmazdı. Ama kıyamet, padişah, bu hazırlıklarını tamamlayamadan koptu.”151

“Demek anayasa değişikliği yapacaktı...”

“Aynen.”

“Bu arada meriyet filan dedin ama ne demek dayı onlar?”

150 a.g.e., s. 37.

151 a.g.e., s. 144.

“Onları da artık biraz araştırsınlar evlat. Ağzı- mızdan bazen öyle çıkıyor işte.”

“Eyvallah usta, o zaman araştırın öğrenin diye not bırakıyorum.”

Dayı gülümseyerek cevap verir:

“Eyvallah. Bu arada şunu da ekleyeyim, bir süre

sonra değişime gidiyordu lâkin bu baskıyı ilk başta kurarken de gerçekten haklı. Çünkü başa geçtiği vakit aptal insanlar vardı etrafında. Siyaset bilmez, sadece günü kurtaran düşüncesiz kişiler var. Mesela Mithat Paşa denen adam. Sana başta dedim, adama diyorlar ki paşa bu savaşa girmeyelim, Ruslar sıkıntı, bu da yanındakileri tabiri caizse gazlayarak ne var yani diyor 400 çadırla geldik, 400 çadırla gideriz. Allah aşkına böyle mantık mı olur? Diğer yandan Bosna'da bir isyan çıkıyor. Sonra bu ne yapıyor dersin. Bosna-Hersek eyaletinde, Türk bayrağındaki ay yıldızın yanına bir haç ilave edilmesini emretmiş, bu emrini tatbik ettirmiştir. Bu suretle eyaletteki Hıristiyan isyanını durdurmak şöyle dursun, bu sefer Müslüman Boşnakları müteessir etmiştir. Devlet bayrağının, bir tek eyalette olsun sadrazam emriyle değiştirilmesi de Mithat Paşanın demokrasi anlayışına parlak bir örnek teşkil eder.152 Yani evlat, burada adamın mantığım görüyorsun değil mi? Hıristiyanlar isyan mı çıkardı hemen bayrağa bir haç ilave et?!. Yani bunu şöyle düşün, işte PKK isyan çıkartıyor, bu

da hemen PKK renklerinden sarı yeşili Türk bayrağına ekliyor. Yani Abdülhamid Han devleti böyle manyak manyak düşünen insanların elinden aldı. Bunun gibileri sürdü. Sen söyle Allah aşkına, sen olsan ne yapardın? Bugün bir eyaletinin bayrağına haç koyan, yarın camilere de İncil'i sokardı. İşte Abdülhamid bu gibi kişilere operasyon çekti aslında. Bir süre sonra baskıyı dediğim gibi biraz uzattı, zaten o da bunun farkına vardığı için değişime gidiyordu ama darbe her şeyi engelledi."

"Darbe olmasaydı neler yaşanırdı dayı?"

Bu arada dayı gülerek ustaya bakarken usta cevap verir:

"Keşkelerle tarih olmaz evlat."

"Usta niye öyle güldünüz ki?"

"Çünkü senin yaşlarda iken, biz de bizim ustaya sormuştuk böyle bir soru. Enver Paşa yerine Mustafa Kemal Paşa olsaydı İttihat başında ne olurdu diye. O da bize böyle gülerek keşkelerle tarih olmazdı dedi. Ondan sonra zaten biz keşkeli tarihe hiç girmedik."

"Bu arada usta..."

"Sen dayıya sormaya devam et, ben dinleniyorum."

"Estağfurullah Salih, önemli değil."

"Yok dayı, buyur, sen konuş."

Bu arada genç güldü.

"Yalla benim için fark etmez çünkü ustanız hakkında soracağım."

îsa Dayı söze girdi:

"Sor bakalım hafız o zaman."

"Sizin usta Basmacılar zamanında mı Enver Paşa ile tanıştı?"

"Yok hafız, Trablusgarp'ta da vardı ama ilk başlarda öyle çok samimiyet yoktu. Alt üst mertebesi vardı."

"Sizin usta hangi konumda idi?"

“Alt tabi ki.”
“Görevi tam olarak ne idi?”
“Aslında istihbaratın içinde idi hafız o da. Trablusgarp’a geçişte olsun, bazı burada söyleyemeyeceğim şeyler olsun, Basmacılarla Enver Paşaya yardımla beraber, Anadolu’ya gelip birliği bozmaması için hareket eden kişi olarak olsun çok şey yaptı. Bu doğrultuda yaşadığı çok ilginç şeyler oldu. Bak hatta fotoğraf albümü var. Dur bir dakika getireyim.
Dayı ayağa kalktı, kitap rafının altında gencin hiç fark etmediği ki bilmeyen insanların da hiç fark edemeyeceği çekmecenin kilidini açıp biraz karıştırdıktan sonra albümü aldı. Çekmeceyi kapatıp gencin

yanına geldi. Ardından toz olmamasına rağmen sanki toz varmış gibi üzerini eliyle silip dosya şeklindeki albümü açtı. Sonra resimleri bir yandan karıştırırken, diğer yandan konuşmaya başladı.
“Çok şey yaşadı ve çok şey gördü evlat bizim usta. Trablusgarp’ta çekindiği fotoğraflar da vardı. Tabi o fotoğrafları hatıra kalsın diye çekinmezdi. Biraz da istihbarat olsun diye çekinirdi. Hatta bak şu fotoğraf. Ona kambur derler. Ustama Halil Paşa anlatmış. Çok değişik bir adam. Hatta bir Trablusgarp anısı var. Her seferinde anlatırdı. Ustam da hep anlatırdı böyle. Hazır konusu geçmişken, ben de anlatayım, hep bilgi mi vereceğiz, biraz da gülelim değil mi?”
“Eyvallah usta.”
Halil Paşa anlatır direk olayı. Trablusgarp’ta iken İtalyanlardan bilgi almak lazım geliyor. Biliyorsun İtalyanlar Trablusgarp’ı işgal için harekete geçmişti. Enver Paşa ile Mustafa Kemal Paşa da o yüzden oraya gitmişti. Neyse, olayı şöyle anlatır:
‘Şimdi hatırlayabildiklerim arasında bir Ahmet Annak, bir de Kambur vardı. İtalyanların durumunu öğrenmek için İtalyan esirlere ihtiyacım oldu. Aklıma Kambur geldi. Kendisini çağırttım; ışıl ışıl gözleriyle karşımda dikildi, bizim askerlerden öğrendiği şekilde selam vermeye çalıştı. Selamı yanlıştı ama olsun; başıbozuk olmaktan kurtulmak istiyordu ya... Bak Kambur, dedim, ‘diri bir İtalyan istiyorum. Ge-

tirirsen sana tam beş altın var.’ ‘Bahi’ demesiyle fırlaması bir oldu...
Güneş doğup yükselmeden ve sabah baskın vakti geçmeden uyumamayı âdet edinmiştim... Her gece baskıncı beni çadırımın önünde elimde silahımla bulurdu... Kamburu, elinde bir İtalyan başıyla görünce canım sıkıldı. Onu şöyle azarladım: Kambur, ben senden baş değil, canlı adam istedim, bunu bana ne diye getiriyorsun?’ Kambur mahcup oldu; sıkıldı, başını önüne eğdi ve şöyle dedi: ‘Efendim, ben ne yapayım? Tel örgüyü kestim, üstüne atlayıp yakaladım, efendi gel seni kumandan paşa istiyor, dedim; herif dil bilmiyor, anlamadı, tuhaf hareket-

ler yaptı. Zorla sürüklemek istedim, olmadı, tüfeğe davranmak istedi, ben de vazifeyi tam yapayım diye bir çelme savurdum, yere yıktım, kestim kafasını size getirdim... İnanmazsanız, şimdi gider gövdesini de . . • • ”’153
getiririm...

Dayı bunu anlatırken, usta ile genç gözleri yaşarırcasına gülmekteydi. Bu arada genç araya girdi.

“Dayı, film yapsan komedide baş rollük sahne ya! Ciddi ciddi kumandan istiyor diyor.”

Bu arada dayının gülümsemesi devam ederken usta da gülüyordu.

“O değil, inanmaz isen gövdesini de getireyim diyor.” 153

153 Nevzat Köseoğlu, a.g.e„ s. 121.

Dayı, usta ile gencin gülmelerinden sonra bir gence bir de ustaya baktı.

“Daha bitmedi hafız. Artık İtalyanlar da kafalarının kesilmesinden bıkmış. Hatta anlatır yine:

‘İtalyanlar her gece tel örgülerinin kesilmesinden, nöbetçilerinin kafalarının kesilmesinden, ellerinden silahlarının alınmasından bıktılar... Ertesi akşam, gene çadırımın önünde oturuyordum; bizim Kambur pat diye karşıma dikildi. Bu defa yanında zincire bağlı simsiyah bir kurt köpeği var... Tasmasında da Briganti yazıyor. Kamburun yaptığına güler misin, ağlar mısın?.. Saf, küçük bir çocuk gibi yüzüme bakıp durmaya başladı. Nerden çıkardın bunu be kambur?’ diye sorunca, gene çocuk çocuk anlatmaya başladı: ‘Kumandan paşam, tel örgüleri kestim, sürüne sürüne nöbetçi arıyordum. Baktım nöbetçi yerine bu köpeği bağlamışlar. İtalyanlar köpeğin çıplak adama havlamayacağını bilmiyorlar; ben de soyundum ve köpeği tuttum getirdim...”154

Bu sefer genç hem gülerek hem de şaşkın bir şekilde dedi ki:

Dayı, köpek çıplak adama havlamaz mı gerçekten?”

“Valla hiç denemedim evlat. Sen bir dene görelim.”

“Aman dayı, kambur değilim ben. Adam psikopat bildiğin.”

“Psikopat ama gerçekten delikanlı adamlardı. Halil Paşa da büyük bir adamdı. Halil Kut Paşa... Onun da böyle çok hatırası var ama unutamadığım bir hatırası var. O da öyle derdi. Hatta bazen o gün için dilinin kopmasını dahi isterdi.”

“Ne yaşamış ki usta?”

“Kutü’l-amare’de Halil Paşa yaralılar arasında dolaştıktan sonra yemek için yine askerlerin oraya geldim diyor. Yandan bir baktım sol koluyla yemek yiyen bir asker. Hemen yanına gidip kızdım:

‘Niye sol elinle yiyorsun sen?’ dedim.

O sırada asker hemen ayağa kalktığında Halil Paşa’nın yüzü donar çünkü askerin sağ kolu kopmuştur. Asker hazırol bir şekilde;

Sağ kolum kumandanım, bir gülleyle koptu gitti. Aradım aradım, bulamadım.’

Halil Paşanın yüzü donar tekrardan. Aradım aradım, bulamadım demek, ne demektir öyle?.. Halil Paşa biraz mahcup, biraz da askerliğin ağırlığı için-de:

‘Ne yapalım evladım, sen sağ ol yeter ki’ der. Ar-dından askere bir avuç altın verip ayrılır oradan. 155

“Vay be dayı! Benim de içim gitti yemin ederim.”

“Böyle çok acılar yaşandı be evlat ama hiçbiri is-yan etmedi. Hepsi vatan içindi. Delikanlı gibi önün-deki arkadaşı şehit olurken, o arkadaşından daha hızlı bir şekilde şehadete koştu. Allah bize de nasip eder inşallah diyeceğim ama artık bu zamandan son-ra eder mi bilmem...”

“Allah esirgesin dayı.”

Dayı gencin bu sözüne gülerken, usta, dayının söylemek istediğini gence gülerek söyler.

Evlat, eğer biri böyle dua eder ise Allah esirgesin denmez, âmin denir, inşallah denir.”

“Yani ben, şey, yani usta...”

Anladım evlat, anladım seni, sıkıntı yok ama bir daha bin böyle dua ederse yanında annesi ya da eşi yoksa âmin denir. Annesi ya da eşi varsa aman kar-deşim, Rabbim hayırlısını versin denir.”

“Eyvallah usta.”

Dayı bu sırada bir iç çekti.

Albümü boşa mı getirdik, bakmaya devam ede-lim değil mi? Dur bakayım, başka neler varmış... Bak, bu da Basmacılardan anılar. Çok sıkıntı çekildi orada. Bu da İbrahim Bey. Oraya ilk gidildiğinde En-ver Paşayı uğraştırmıştı.”

“Nasıl uğraştırdı dayı?”

“Enver Paşa oraya gidip bir isyan çıkarmak iste-diğinde, o vakitler öyle televizyon filan yok, kimse Enver Paşanın yüzünü bilmiyor. Enver Paşa da ben Enver’im diyor ama karşısındaki kişi nereden bile-ceğim diyor. Yani aslında bir yandan haklı gibi ama tabi niyeti bu değil, Enver Paşa gelirse liderliği gider biliyor. Enver Paşa, buna bak diyor, yanımdaki in-sanlar buna şahit diyor. O zaman adam onları daha dün tanıdım diyor, yalan söylemediklerini nereden bileceğim diyor. Arkasında korumaları da var tabi ama Enver Paşa çok sinirlenmeye başlıyor. Ardından biraz duruyor, sonra muhteşem bir hızla bıçağını çıkarıp İbrahim Bey’in boğazına dayıyor. Kimse ne ara bunu yaptı anlamıyor. Enver Paşa ise İbrahim Beye yaklaşıp;

‘Şimdi inandın mı’ diyor. Adam hemen, tamam inandım, diyor.”

“Vay be dayı, adam da hemen salmış kendini.”

“Hayır evlat, korkusundan dolayı demiyor.”

“Niye diyor?”

“Evlat, Enver Paşanın yüzünü o topraklarda kimse görmese de herkes onun muhteşem bir hız-

la bıçak kullandığını bilir. Enver Paşa da yaptığı bu hamleyle aslında yüzlerce belge yerine geçecek hamlesini yapıyor.”156

156 Yaver Suphi Bey, Enver Paşa’mn Son Günleri, Çatı, İstanbul, 2007, s. 136.

Şimdi anladım dayı. Ben de bir yandan Enver Paşa sanki bir eşkıya gibi niye hareket etti diye düşünüyordum. Bunu bilmiyordum.”

Evlat, siyasi hataları olsa da gerçekten o dönemde iyi yetişen askerler bunlar ama keşke hiç olmasaydı Birinci Dünya Savaşında yaşananlar. Hatta bak ne anlatayım. Bir gün Enver Paşanın babası işte arkadaşlarıyla oturuyor, sonra bir ara hamdolsun diyor, hiç harama uçkur çözmedim diyor. Yani hiç zina yapmadım diyor. Tabi o arada bir arkadaşı çıkıp;

Harama uçkur çözmedin, eyvallah da keşke helale de çözmeseydin de Enver’i başımıza bela etmeseydin’ der.”

Genç ile usta yine gülümsemesine devam ederken, İsa Dayı yanlış anlaşılmayı önlemek için tekrar eder:

“Tabi, dediğim gibi yanlış anlaşılmasın, bir hakaret değil bu. Zaten Birinci Dünya Savaşı zamanında geçer bu olay. Savaşa girmemiz, tabiri caizse aksiyonlar yaşanması sonrası filan böyle bir latife geçiyor. Yani aslında o vakit de Enver Paşadan şikâyetçi olan var. Onun heyecanlı ve sert adımlarından. Neyse, artık geçti gitti. Zaten epey de konuştuk o konuları, tekrar girmeye gerek yok.”

“Ya dayı, o zor zamanlarda niye Enver Paşa çekilip başkası getirilmiyor?”

“Öyle bir şey olmaz hafız. Bir, dere geçilirken at değiştirilmez; iki, karşındaki kişi ihtilal yapmış bir adam. Bunu yapmak kolay değil. Düşünenler var ama cesaret yok. Hatta Mustafa Kemal Paşa da senin düşündüğünü düşünüyor.”

“Ne diyor?”

“Mustafa Kemal Paşanın Suriye cephesindeki silah arkadaşlarından olan General Ali Fuat Erden, yıllar sonra yayınladığı hatıralarında, paşanın cephede geçirdiği günlerde yaşanan bozgunların sorumlusunun Enver Paşa olduğuna inandığını yazar. Hatta olayı şöyle anlatır:

‘Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, bir gün Halep’te bana demişti ki: Harp iyi sevk ve idare edilmiyor. Enver, başkumandanlık vazifesini yapamıyor. Bu gidiş felakete doğru bir gidiştir. Enver’in çekilmesi lazım. Ben kendisine söyleyebilirim: ‘Sen harbi iyi idare edemiyorsun. Çekilmelisin, senin yerine ben gelmeliyim.’ Bu sözlere şaştım kaldım. Enver Paşaya böyle bir şey söylenebilir miydi? Bu, ihtilal yapmak gibi bir şey olurdu. Şöyle arz ettim: Zât-ı devletiniz böyle söyleyebilirsiniz. Fakat Enver Paşa cevap olarak ince altın zincir takılı sağ elinin şehadet parmağını yanı başındaki zile basar. Seryaveri (başyaveri) ge-

lir. Ona ‘Paşa hazretlerini yanımdaki odada misafir ediniz. Kimse ile ihtilât buyurmayacaklardır (görüşmeyeceklerdir)!’ diyecek olursa ne yaparsınız? Zât-ı devletiniz nasıl ‘Sen çekilmelisin, senin yerine ben gel-

meliyim’ diyebilirse o da seryaverine böyle diyebilir.’ Mustafa Kemal Paşa sustu. Hiçbir şey söylemedi, yalnız ‘Hııı’ dedi ve muhavere kesildi.’157

Mustafa Kemal Paşa da aslında bunu düşünüyor ama Ali Fuat Erdenin verdiği tepki doğru. Kafası gider adamın direk. Mustafa Kemal Paşa da sağlıklı bir şekilde tekrar düşündüğünde zaten buna hak veriyor. Anlayacağın, o dönem öyle kimse hadi değiş diyemez. Şu da var evlat, alt taraftaki insanlar da çok çalıştı, buna rağmen kaybettik. Çünkü Almanlar ittifak için bizle olmadı, bizi kullanmak için bizle oldu. Bu bize aslında zarar verdi. Hani sadece Enver Paşa ile de bitmiyor bu iş. Yani gerçekten herkes çok çaba sarf etti. Ne kadar umutlar bitse de herkes yine savaştı. Hatta Birinci Dünya Savaşı’nda yenilmiş olmamıza rağmen, Kurtuluş Savaşında komutanlar yine savaştı. Hatta kurtuluş Savaşında bir tepedeki düşmanı geri püskürtemeyince bunun sonucu bu olayı kendi başarısızlığı sayan Tümen Komutanı Albay Reşat Bey, tabancasını şakağına dayayarak intihar etmişti. Acı olan ise onun intiharından biraz sonra da birliklerinin düşmanı Tınaztepe’den geri püskürttükleri haberinin gelmiş olması idi.”158

“Hadi be! Tüh valla, çok. şey oldum dayı ya!”

“Bu tabi acı bir olay ama milletin hâlâ umudu, çabası var, onların gayreti var ama işte olmuyor. Kur-

15 Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 28.07.2013.

1,8 Mahmut Goloğlu, Cumhuriyete Doğru, s. 343.

tuluş Savaşı oluyor ve insanlar gerçekten ciddi ciddi savaşıyor. Bunu söylemek istiyorum ve bu savaşta da aşırı kayıp oluyor. Öyle kolay atlatılamıyor. Diğer yandan hastalık belası geliyor ve o kadar çok kayıp oluyor ki Kurtuluş Savaşı sırasında, bir kanun çıkı-

»

yor.

“Ne kanunu?”

“Evlenmeyenlere ceza kanunu.”

“Nasıl yani?”

“Diyanet İşlerinden kanun çıkıyor. 18-25 yaş arasında evlenme ihtiyaridir (serbesttir). 25 yaşını geçtiği halde hiç evlenmemiş olanlar evlenmek zorunluluğundadırlar. Evli olduğu halde, iş ya da memuriyet sebebiyle başka bir yerde ve yalnız başına iki yıl kalmak zorunda olanlar bir kez de orada evleneceklerdir. İki yıl sonunda iki eşini bir yerde birleştirecektir.”

“Of!”

“Bitmedi, sonra 25 yaşını geçtiği halde evlenmeyenlerin, yıllık gelirlerinden dörtte biri evleninceye kadar her yıl elinden alınacaktır.”

“Vay be!”

Bu arada usta söze girdi.
“Yalla şimdi de bu kanunlar lazım aslında ya!”

Dayı gülümserken, sözüne diğer yandan devam edecekti.
“Ve bunlar Diyanet’te meseleye sunuluyor, tabi kabul de ediliyor.”
Vay be usta! Değişik kanunlar varmış baya.”
‘Ama haklılar evlat. Yani durumun zorluğunu gör. Tabi cumhuriyet kurulmadan önce böyle çok değişik kanun var. Şimdiki insanlar için değişik, o zaman için normal. Misal içki yasağı var. Ali Şükrü Bey içki yasağı istiyor, 1920de çıkan içki yasağı 1925 yılına kadar da devam ediyor.”159
“Vay be! Şimdi çıksa yer yerinden oynar.”
“Aynen öyle. Bir de böyle gerçekten zor dönemler olduğu için, içki insanda akli sıkıntılar var ettiği için, üzerinde sarhoşluk verdiği için hele bu dönemde olmaması gerekiyor diye çıkarılıyor. Çünkü zor bir dönemdesin. Adamlar seni yıkmak, diğer yandan bölmek istiyor. Bir yandan sana savaş açarken, diğer yandan seni içinden ayırıyor. Batının kafası bu. Hatta bunlarda Makyavel denen bir adam var. Adam taa 1500’lü yıllarda söylüyor: ‘Milletlerin haklarını elinden almak ve onları çiğnemek için, ayırınız, bölünüz.’ Batı, aynısını yapıyor. Hatta şimdi de aynısı yapılıyor. Ne yazık ki o vakitlerde içimizden buna maşa olanlar oldu. Dik duran adam gibi adamlar da

159 a.g.e., s. 287.

oldu. Öyle kişiler vardı ki adam Kürt ama Kürt devleti kurulmasına karşı.”
“Hadi ya!”
“Tabi hafız. Hatta bunu o zamanın Kolordu Kumandanı Halit Bey raporunda anlatır. Der ki:
‘Hasta olan vali ile iki gün önce görüştüm. Kongrenin kararlarını kabulleniyor ve beğeniyor. Kendisinin oz Kürt’ olduğunu ve fakat cemiyeti (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) İstanbul’a karşı savunacağını, gerekirse istifa ederek bu maksat için (Milli Mücadele) çalışacağını söylüyor. Kendisi tamamen Kürtçülük karşıtıdır.’”160
“Vay be!”
“Bunda şaşıracak bir şey yok evlat. Zaten biz böyle idik. Aklı başında olanlar, Türk devletiyle varlığının sömürülmeden devam edeceğini bilmekteydi. Dediğim gibi aklı olan bu savaşın sadece Yunanlılarla olmadığını biliyordu. Ders kitaplarında çok geçmiyor bu konu ama sadece Yunanlılarla savaşmışız gibi bir portre çiziliyor ama İngilizlerle savaştık biz. Hatta İngilizlerde, Irak’ta 80 bin kuvvet tutma ve Yunan ordusuyla Türk harekât-1 milliyesini ezmek teklifi, 50 oy muhalife karşı 284 oyla kabul ediliyor.”
“Vay be dayı! Ben böyle bir direk yardımı tam bilmiyordum gerçekten.”

160 Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, s. 142.

“Bir de şu da vardır evlat, biz Kurtuluş Savaşını da tek başımıza vermedik. Biz orada herkesle savaştık zannedilir ama Fransızlar bize yardım ediyor. Maraş olaylarından sonra bize karşı olmuyorlar çünkü şunu görüyorlar, İngilizler Anadolu’ya hâkim olmak istiyor ki bu doğrultuda Fransızları ezerler. Anadolu önemli bir yer, o yüzden İngilizlerde kalacağına o günün güçsüz iradesi, yani o gün için diyorum, Türklerde kalsın diyorlar.”

Fladi ya! Usta, valla bunu bence çoğu kimse bilmiyor ya!”

“Bilmiyor tabi evlat. Hatta Anadolu’ya silah kaçırma işleminde sadece İstanbul Hükümeti yardım etmedi, sadece padişah tarafı yardım etmedi. Aynı zamanda, ki bunu o ünlü kitap ‘İşgal Altında İstanbul kitabında Nur Bilge Criss yazar ve Fransızların da istihbarat gelmesine rağmen silah kaçırmalara göz yumduklarını söyler.161 Zaten Ankara Hükümeti'™ ilk tanıyan devlet Fransa’dır. Aslında bu savaşta çoğu şeyi bilmiyoruz. Okullarda bunlar öğretilmiyor. Yani padişah da dediğim gibi yardım etti. Bunu zaten o dönemde yaşayanlar biliyor, ustan da anlatmıştır belki. Savaş malzemesi soygunları ve malzemenin İstanbul dan kaçırılması, Tevfik Paşa Hükümetinin Harbiye Nazırı Ziya Paşanın bilgisi dâhilinde ve onun göz yummasıyla gerçekleştiriliyordu. Paşanın

161 Bilge Criss, İşgal Altında İstanbul, İletişim, İstanbul, 2014 ' s. 166.

rolü bu eylemleri örtbas etmekti. Ziya Paşa, Osmanlı savaş malzemesinin İtilaflar tarafından imhası gibi meseleleri oyalıyordu. Böylece, yeraltı hareketinin soygunlar gerçekleştirmesi için zaman kazanmaya çalışıyordu.162

Bir birlik var idi. Diğer yandan, diğer devletler kullanılıyordu ki onlar da buna mecbur idi. Kurtuluş Savaşı na gerçekten çok yönlü bir şekilde iki taraf da nefret tarihçiliğinden uzak bir şekilde bakmalı. Bir birlik bulunuyor. İstanbulda İngilizlerin uşağı bir Damat Ferid var, eyvallah ama padişahı ayrı tutmak lazım. Yani bu zamana kadar anlattıklarımdan, ustanın anlattıklarından olayı anlamışsındır. Hani kimse de Damat Ferid’i takmıyor zaten. Bu Damat Ferid, Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının asiliğini ilan ederek tutuklanmalarını Erzurum Valiliğine emretmiş. O sırada Erzurumda vali vekili olan, Milli Mücadelenin isimsiz kahramanlarından Rizeli Kadı Hurşid Efendi emri alınca doğruca Mustafa Kemal Paşaya gitmiş, 'Tutuklanmanız hakkında emir aldım, lütfen zat-ı âlilerini tutuklamama müsaade eder misiniz?’ demiş. 'Etmezsem ne olacak? sorusuna da hiç istifini bozmadan, 'Ne olacak, hiçbir şey’ deyip gülmüş.163 Hiçbir şey de yapmıyor zaten. Hani böyle bir birlik var. Ama bir taraf o gün İngilizlerin oynadığı oyunu hâlâ bugün sürdürüp Mustafa Kemal Paşayı

162 a.g.e., s. 9-10.

163 Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017, s. 106.

tek olmasaydı biterdik konumuna koyuyor. Mustafa Kemal Paşa dediğim gibi buna karşı ama gel gör ki hâlâ devam ediyor o düşünce ve bu düşmanlığı büyütüyor.

İşte biz bu nefreti artık bitirmeliyiz. Bu aslında cumhuriyetten sonra Mustafa Kemal Paşanın etrafında oluşan yağcılardan dolayı oluyor. Bu her liderin kaderidir ne yazık ki. Fatih'in de etrafında vardı, Kanuninin de vardı, Abdülhamid Han'ın da vardı. Sadece makamını düşünen yağcı kişiler hep vardı. Bu kişiler Mustata Kemal Paşayı tek bir kişi göstererek kendi makamlarını yükseltmek istediler. Kazım Paşa mesela. Mustafa Kemal Paşa ile okuldan neredeyse çocukluktan dostlar. Araları iyi ama bu olayı o da eleştiriyor. İsmet İnönü'ye açık açık çıkıp 'Şunu da söyledim ki ben ismimden bahsedilmemesinden değil, hadiselerin yanlış yazılmasından ve her şeyin Atatürk'e atfedilmesinden dolayı kızıyorum çünkü bu suretle gençliği bugün avare düşünceli yaptık. Mabut mabut diye'164 diyerek eleştirisini ortaya koyuyor. Şimdi bunu söyledim diye Atatürk'ü seven arkadaşlar kızacak, Vahdettin'i seven arkadaşlar sevinecek ama Vahdettin'in de etrafında böyleleri var. Damat Ferid en açık örneği. Yani bunu bir yere öfke duy diye anlatmıyorum, bunlar da vardı, bil diye anlatıyorum. Her seferinde yanlış anlaşılmaktan çekindiğimiz için dikkat ediyorsan ustan ile ben durmadan bu durumu düzeltmeye çalışıyorum. Açıklamalar getiriyorum."

164 Kazım Karabekir, a.g.e., s. 1294.

"Eyvallah dayı. Valla dayı, ben tüm samimiyetimle söyleyeyim, buradaki amacımız bir kin doğurmak değil, ben bunu görüyorum. Zaten şu sözünüz çok önemli. Tarihi kin duymak için değil, bir şey öğrenmek için okuyun. Şahsen bu kitabı okuyan dostlar da bu niyetle okur diye düşünüyorum."

"İnşallah düşündüğün gibi olur hafız. Zor ya ama inşallah. Benim umudum var. Bu satırları okuyup tarih bilincini nefret tarihçiliğinden çıkarıp artık bir şeylere kin duymak için değil, bir şeyleri öğrenmek için okuyacak iki taraf da."

"İnşallah dayı."

Bu arada usta da aynı temennilere katılacaktı.

"İnşallah ama dayının da dediği gibi yanlışları da elbet dile getirmeye devam edeceğiz. Tabi bunu o dönemin kaynaklarıyla anlatacağız. Bakıyorsun devrim sonrası şapka giymeyenlerin hiçbir işi yapılmıyor diyor Kazım Paşa günlüğünde.165 Diğer yandan bakıyorsun, ilk başta karşı olanlar sonradan makam derdine düşüp ilk şapkayı takıyor. Misal İsmet İnönü, yaşadığı bir olayı anlatır. Hani durumu gör diye anlatıyorum bunu. Şapka olayı gerçekten büyük bir değişimdir çünkü gerçekten halk bunu çok önemsiyor. Makam derdine düşenler sonradan tüm dediklerini çöpe atıyor. Neyse, olayı uzatmadan anlatayım. Anlatan da İnönü:

165 a.g.e., s. 968.

‘Malatya mebuslarından bir arkadaşım vardı: Hacı Bedir Ağa. Çok yakın dostumdu. Ben başvekilim. Hacı Bedir Ağa arada bir beni ziyarete gelirdi. Yine bir gün gelmişti. Konuşuyoruz. Bana meclisin içindeki cereyanları anlatıyor ve çok sızlanıyordu. ‘Herkese, mütemadiyen hükümet aleyhinde fena şeyler telkin etmeye çalışıyorlar, meclis içinde çok fesat var’ diye haber veriyor ve dert yanıyordu. Nelerden bahsettiğini sordum. Söylediklerini gayet iyi hatırlıyorum: ‘Bu kadar uğraşıyorsunuz, çalışıyorsunuz. İş yapıyorsunuz. Demiryolları yapmaya çalışıyorsunuz. Bundan çok memnundurlar. Fakat yine de hakkınızda çok insafsız şeyler söylüyorlar.’

Hacı Bedir Ağaya, ‘Ne diyorlar? Hırsız mı diyorlar?’ dedim.

Hacı Bedir Ağa fena halde sıkıldı. Bir türlü söyleyemiyordu. ‘Canım bunlar da bir şey mi? Çok daha fenasını söylüyorlar’ diyordu.

Nihayet mahcup bir şekilde açıldı: ‘Bunlar adama şapka giydirirler, şapka giydirirler, diyorlar. Bunu bile söylüyorlar’ dedi.

Hacı Bedir Ağayı, pek az zaman sonra şapka inkılabının ilk günlerinde bir melon şapkayla gördüm.’”166

“Var ya ne yanlış görünüyormuş.”

166 İsmet İnönü, Cumhuriyetin İlk Yılları, Cumhuriyet, İstanbul, 1998.

“Tabi öyle ama dikkat edilmesi gereken valinin yaptığı. Böyle kişiler çok vardı. Bu kişiler sadece makamını düşünüyordu. İşte anlatmak istediğim çok karışık bir dönem çünkü insanlar karışık. Adam şapka takmayı hırsız olmaktan daha kötü görüyor ama ilk şapka takan da o oluyor. Diğer yandan bugün Enver Paşaya Turancı diyorlar. Orada Turan devleti, Türk birliği devleti kuracaktı diyorlar. Alakası yok. Birinci Dünya Savaşında Türkiye’de görev yapan Alman General Liman von Sanders’e açık açık söylüyor İslam devleti kuracağını. O da bunu söylüyor.

‘Birinci Dünya Savaşının ilk yılları idi. Enver Paşa ile durum değerlendirmesi yaparken, kendisinin ilginç fikirleri olduğunu gördüm. Bunlardan en ilginci ise bana savaşı mutlaka kazanacağımızı ve büyük zaferden sonra kendisinin, Kafkasları tamamen kontrolü altına alıp Hindistan ve Afganistan üzerine yürüyeceğini söylemesi idi. O buralardaki İngiliz ve Rus nüfuzunu yok edeceğini ve büyük bir İslam devletinin kurucusu olacağını düşünüyordu.’167

Yani düşüncesi bu ama adamı şimdi Turancı yaptılar. Ustan girmiştir o konulara diye pek girmiyorum ama Turancı lafı da nereden çıktı biliyorsun değil mi?”

“Aynen dayı, usta anlattı.”

Bunu da söyleyen sadece Türkler değil. Rus devrimine katılan Victor Serge denen bir adam var. O

da diyor. ‘Enver Paşa Orta Asyada İslami bir devlet yaratmayı amaçlıyordu’168 diyor. Ama gel gör biz yani herkes onu Türkçü biri zannediyor. Yakın tarihte karakterler resmen birbirine girmiş bir şekilde. Diğer yandan Kazım Karabekir Paşa İslamcı görünür. Gerçekten namazını asla kaçırmayan biri ama sanılanın aksine devlet çapında Türkçü bir yapısı vardır. Kışlada ilk Türk marşını o çaldırıyor.169 Zaten çok önceden neden kışlada Türk marşları çalınmıyor diyor. İstiklal Marşı yarışması olduğunda Türk Yılmaz adlı şiiri var gönderdiği. Atatürk’ten sonra olanlar... Bakıyorsun köy enstitüleri kurulmuş İnönü zamanında. 1940 yılında. Bakıyorsun iyi niyetli gibi ama o dönemleri yaşayan bilen önemli bir isim olan Cevat Rıfat Atilhan’ın kitabına baktığında, bu yerlerin gençleri adeta ateist yapmak için çıkarıldıkları ortaya çıkıyor. Hatta Cevat Rıfat Atilhan bunu şöyle yazıyor:

‘Köy enstitüleri meydana getirilerek, bu okullara yalnız köylü çocukları ve bunlardan da serkeş, zorba ve hain tıynetli olanlar seçilerek alınacak ve bunlara solcu, ateist felsefe öğretilerek köy öğretmeni yapılacaktır.’”170

168 Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 40.
169 a.g.e„ C. I, s. 40.
170 Cevat Rıfat Atilhan, a.g.e., s. 31.

“Vay be dayı! Yalla resmen ardı ardına bombalıyorsun.”

“Aslında konu yavaş yavaş sona ererken, bunları da anlatıp hani o günkü durumu ve buğunun naşı bir algı içine girdiğini söyleyeyim dedim. Değişi ve bilmediğimiz çok şey var. Bilinmeyenleri sadece biz değil, o dönemdeki insanlar da bilmiyor. Her şey ortada zannediliyor. Hatta bak laf biraz uzadı ama o Birinci Dünya Savaşı zamanı olan bir şey var, an tayım. Tabi kaybetmişiz savaşı, o yakın donem er e geçer. Hani sana bunu anlatma sebebim, bir erin bağlantının olduğunu da bilmen. Olayı anlatan, o dönemi yaşayan ve Milli Mücadelenin önemli isimlerinden biri olan Rauf Orbay. Gizli bir teşkilattan bahsediyor. Bir gizli ordu teşkilatı... O gün anlatıyor.

‘Enver Paşa harbiye nazırı iken, İstanbul da patlak vermesi ihtimali olan herhangi bir ayaklanmaya karşı kullanılmak üzere hazırlanmış mühim bir kuvvet varmış. Levazım Reisi İsmail Hakkı Paşa kuman dasında, ‘Üsküdar ve İstanbul cihetinde münasip noktalarda bulundurulmakta imişler diye işi Ş tim. ‘Bundan faydalandınız mı?’ diye sordum.

‘Hayır’, dedi, ‘böyle bir kuvvetin varlığından haberim yoktur.’ Fethi Beye dönerek ‘Belki sizin malumatınız vardır?’ dedim. O da ‘Rivayet olarak böyle bir şey işitmiştim’ demekle yetinince, ne zamandan beri bir muamma hâlinde kalan bu işin asıl ve es sının ne olduğunu öğrenmek zamanı geldiğini

şünerek, sadrazamdan aynı zamanda Seyri Sefâin müdürü de olan İsmail Hakkı Paşa’nın hemen karargaha davet edilmesini rica ettim. Yakınlarda otu-

ruyormuş çağırıldı, geldi. Huzur ile Seyr-i Sefâin İdaresinin Bahriye'ye bağlanması meselesini görüşüp neticelendirdikten sonra, İsmail Haki Paşaya, biraz evvel bahis mevzuu olan 'Gizli Kuvvet'in hâlâ var olup olmadığını sordum. Paşa: 'Evet, böyle bir kuvvet vardır' dedikten sonra şöyle anlattı:

Anadolu cihetindeki kuvvet, siper havanları ve her türlü silah ve levazımla mükemmel şekilde teçhiz edilmiş taburları, talimgâhı kadrosunda bulunan muallim bir tabur da dâhil olduğu halde kaymakam (Yarbay) Ali Bey'in (Çetinkaya) kumandasında Haydarpaşadadır. İstenilen anda bu tarafa geçirilebilmeleri için, emirlerine amade deniz vasıtaları verilmiş ve her türlü tertibat alınmıştır. İstanbul cihetindeki kuvvet de bazı camilere ve askerî binalara yerleştirilmiştir. Bunların bir kısmı Merkez Kumandan Muavini Kaymakam Şerif Bey'in kumandasındadır. Fakat merkez kumandanının bundan malumatı yoktur. Bütün bu kuvvetlerin, benim vasıtamla, doğrudan doğruya Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Paşa ile irtibatları vardır.'

İsmail Hakkı Paşanın bu sözleri karşısında, sadrazam, pek tabii olarak hayret etmekten kendini alamamıştı.'171

Olayı anlıyor musun hafız? Devletin sadrazamı olan adamın dahi haberinin olmadığı şeyler var devlet içinde. Bu bir isyan bastırma ordusudur ama gizli bir şekilde yapılmış. Sana burada anlatmak istediğim şu: Öyle bir dönem ki sadece karışık değil, sadece gizli değil, o dönemde yaşayan ve devletin başı diyeceğimiz adamlardan dahi hızlı şeylerin döndüğü gizem dolu bir dönem. Şunu biliyoruz ki Milli Mücadele bir plan dâhilinde başlıyor. Öyle ne padişah ne de Mustafa Kemal Paşa tek başına bu planı kuruyor. Planın içinde ordu var. Rauf Orbay da hatıratında bunu belirtiyor.172 Yani tüm askeriye Anadolu'da başlatılacak Milli Mücadele için bir hazırlık içine giriyor. Sonrasını zaten hep anlattık.

Neyse hafız, sözü çok uzatmaya gerek yok. Uzatıp sıkmaya da gerek yok. Aslında söyleyeceğimiz sözler daha bitmedi ama yine konuşuruz elbet."

"Buyur dayı, konuş, sıkıntı yok."

"Olsun hafız, bu kitaptakiler hele bir sindirilsin, sonra yine gerekirse konuşuruz. Önce insanlar bu kitapta yazılanları bir anlasın, bir sindirsin. Çünkü gerçekten önemli şeyler yazıldı bu kitapta. Ustan ile de önemli şeyleri konuştuğunuzu düşünüyorum. Bir de burada konuştuk. Sonra elbet yine devam ederiz."

Bu arada usta söze girecekti:

"Dayı tamam diyorsa, tamamdır hafız. Dayının dediği gibi gerekirse yine bu mevzulara gireriz. Belki de başka mevzulara gireriz."

Ustanın bu sözü üzerine dayı gence mahcup bir edayla baktı.

"Hafızım, bu arada komutan olayı için üzgünüm."

"Yok, önemli değil dayı, ben beklerim."

“Aslında bir sıkıntı olacağını düşünmüyorduk ama son zamanlarda yaşananlardan dolayı biraz daha beklemek zorunda kalacağız artık. Biliyorum, az yazdın herhalde ama ne yazık ki daha erken dediler. O yüzden bekleteceğiz.”

“Peki, yine gelir konuşur mu?”

“O zor hafız. Madem bir söz verdik, anlatacağız dedik, anlatacak adamı bulurum. Hatta anlatacak adam ben olurum.”

Bu söz üzerine usta bir anda şaşırıp dayıya;

“Emin misin dayı?” diye sordu.

“Öyle bakma Salih, elbet mezara gidecek bilgiler yine mezara gidecek ama burada kalabilecek bilgilerden illa ki aktarırız. Bunu söyleyince de diyeceklerim küçümsenmesin hafız.”

“Estağfurullah dayı.”

3

“Unutma, bizim bildiklerimizi bilenler olsa, mezarlık bilgi deyip üzerlerine toprak atarlar. Öyle mevzulara gireriz. Hem belki mezara gidecek bilgilerden de biraz anlatırız.”

“Çok iyi olur dayı.”

“İnşallah diyelim hafız.”

“Peki, bordo berelilerin anıları da olacak mı?”

Usta bu söz sonrası kahkahalı bir şekilde gülümseyerek gence;

“Karşısındaki adam bordo berelilerin dayı dediği adam evlat! Elbet o anılardan da bahsedilir” deyiverdi.

Dayı ise küçük bir ayrıntı eklemek istedi ve şunları söyledi:

“Dediğim gibi hafız, belki yine tarihten devam ederiz, belki dediğim şeyleri anlatırız, belki de anlatılmamış şu dünya düzenini anlatırız. Bizde kitap çok... Hepsinden bir damla alır anlatırız.”

“Eyvallah dayı.”

“Kitap bitmeden evvel son kez hatırlatmak istiyorum hafız. Amacımız nefret tarihçiliği yapmak değildi. Kitabı okuyanlar da artık nefret için değil, bir şeyler öğrenmek adına yakın tarihe baksın. Bazen kendi ideolojilerine ters bilgiler öğrenebilirler, olsun, yine devam etsinler. Artık aradaki öfkeyi bitirelim. Bu gençlik artık böyle karşıt şekilde oluşturulmuş nefret tarihçiliğinden uzak dursun. Bir şeylere ya da binlerine nefret duymak için değil, sadece ve sadece bir şeyler öğrenmek için okuyun. Her şeyden ote Kazım Karabekir Paşanın o çok önemli sözünü asla ama asla unutmayın. Ne diyordu Kazım Paşa?

Vatandaş! Yanlış bilgi felaket kaynağıdır. Her ışın evvela hakikatini ara ve öğren! Sonra münakaşasını istediğin gibi yap! Birincisi vicdanına, İkincisi seciyene (karakterine) ve irfanına dayanır.’

Bu sözü asla unutmayın! Hatta sen bu sözü kitabın başına koy hafız.”

“Tabi dayı, olur hatta çok güzel olur.”

Oldu o zaman, yine görüşürüz. Bu arada senin

imam-hatip bitti değil mi?”
“Tabi dayı, bir yıl oldu.”
“Hafızlıktan dolayı okula üç yıl ara verdin, o yüzden yeni bitti değil mi?”
“Aynen dayı.”
İyi ıyı, güzel... Üniversiteyi neden bıraktın ya?”
“Valla dayı, eğitim hayatıma engel oluyordu diyeyim.”
Dayı ve usta bu söze kahkahayla güldüler.
Hadi, öyle olsun bakalım.”

Bu arada usta söze girdi:
“Biz o zaman kalkalım dayı. İnşallah Heyet 4’le ya da başka bir kitapla belki yine geliriz.”
“Her zaman beklerim Salih’im.”
“Allah’a emanet ol dayı.”
Genç, dayının elini öpüp ustayla beraber evden ayrılacaktı. Bitmişti bir kitap daha. O değil de çok bekletilmişti. Aslında kafada başka şeyler vardı ama hesap edilmeyen şeyler olmuştu. En çok da insanların özellikle bu dönemi sorması bu alana yöneltmişti onu. Aslında çok değişik bir kitap olmuştu bu da. Resmen tüm bilinenleri altüst edecek bir kitap. Dayı olsun, usta olsun, bir tarih profesörü dahi okusa onun da öğreneceği çok şeyler vardı bu kitapta. En güzeli de kaynakları olmuştu. İnsanlar bekliyordu bunu. Zaten bu dönem kaynaksız yazılmazdı.
“Valla usta, bu dönemi dahi yazdıktan sonra yazılmayacak dönem mi var diye düşünüyorum. Bu dönemde resmen ip üzerinde cambaz gibiydik. Bunları dahi atlatabildiysek, her şeyi yazarız artık.”
Usta bu söze güldü.
“Hele o kadar kesin konuşma evlat. Bu dinlediklerini ip üzerinden cambaz gibi ilerlemek olarak görüyorsun.”
“Öyle ama usta...”

“Evet, öyle ama dayının sana çıkmadan önce söyledikleri var ya..
“Evet?”
“îşte onlar, ip olmadan havada yürümeni gerektirecek bilgiler. Şükret bu kitapta ip üzerinde yürüme şansın vardı. Hele dayı bir konuşsun o zaman evlat...”
Usta biraz durakladıktan sonra; “Neyse...” dedi sadece.
Neyse haa neyse. Genç de pek bir şey sormayacaktı. Çünkü usta neyse dedi ise neysedir. O neyseyi neymiş gel açalım diyesiye kadar neyse olarak kalacaktır. Gencin tek temennisi, tek beklentisi dayının o neyseleri açacağı günü görmekti.
Bakalım zaman ne gösterecek?..
Bakalım hangi yoldan gidilecek?..
Bakalım insanlar bu yazılanlara nasıl tepki verecek?...
Ya da boşver dedi genç. Çok düşünmeye gerek yok.
Sen Hak bildiğin yolda tek yürümeyi göze alarak

bu yola girdin.
Saldırılar büyük olsa da dönmek yok bu yoldan.
Artık başka kitapları düşünmek lazım...

Artık başka kitapların derinliklerine inmeye hazırlanmak lazım...
Hem o kitaplar....
Çok düşünmeye gerek yok. Ustanın da dediği gibi: Neyse...

KAYNAKLAR

- “Kazım Karabekir’in kızından sözde Ermeni soykırımı iddialarına tepki”, medyasiyaset.com.
- “Timsal Karabekir, babasını anlatıyor”, www.medyasiyaset.com.
- Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2009.
- Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Pera Turizm ve Ticaret, İstanbul, 1997.
- Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım, Nehir, İstanbul, 1990.
- Atıf Hüseyin Bey, Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri, Timaş, İstanbul, 2013.
- Baki Öz, Atatürk’ün Anadolu’ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü, Cumhuriyet, İstanbul, 2000.
- Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987.
- Bilge Criss, İşgal Altında İstanbul, İletişim, İstanbul, 2014.
- Bilinmeyen Atatürk, İsmet Bozdağ, Emre, İstanbul, 2005.
- Cahit Kayra, Sevr Dosyası, Tarihçi, İstanbul, 2011.
- Cemal Paşa, Hatıralar, Der. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2016.
Cevat Rıfat Atilhan, 31 Mart Faciası, Sinan, İstanbul, 2000.
Cevat Rıfat Atilhan, Menemen Hadise’nin İç Yüzü, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1970.
- Eşref Kuşçubaşı, Hayber’de Türk Cengi, Arba, İstanbul, 1997.
- F. Kandemir, Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, Yakın Tarih, İstanbul, 1965.
- Faik Tonguç, Bir Yedek Subayın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2015.
Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Pozitif, İstanbul, 2012.
- Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal’in Mütareke Defteri, Pozitif, İstanbul, 2017.
- François Georgeon, Sultan Abdülhamit, Çev. Ali Berktay, İletişim, İstanbul, 2006.
- Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, C. II, Cumhuriyet, İstanbul, 2001.
Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2000.

- İhsan Süreyya Sırma, 2. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti, Beyan, İstanbul, 2000.
- İlber Ortaylı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kronik, İstanbul, 2018.
- İlyas Kara, Enver Paşa Basmacılar İsyanı, Yediveren, İstanbul, 2011.
- İsmet İnönü, Cumhuriyetin İlk Yılları, Cumhuriyet, İstanbul, 1998.
- Kazım Karabekir, Günlükler, C. MI., YKY, İstanbul, 2009.
- Kazım Karabekir, Hayatım, YKY, İstanbul, 2016.
- Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, C. I-V, Emre, İstanbul, 2004.
- Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti, YKY, İstanbul, 2009.
- Kazım Karabekir, Paşaların Kavgası, Emre, İstanbul, 2005.
- Liman von Sanders, Türkiyede Beş Yıl, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017.
- M. Ertuğrul Düzdağ, Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler, Zvi-Geyik, İstanbul, 2002.

Mahmut Goloğlu, Cumhuriyete Doğru Milli Mücadele Tarihi 4, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2010.
Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017.
Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017.
Moche Catane, "Les juifts dans le monde", Ed. Albın Michel, Coll. Preesences du Indaisme, Paris 1962.
- Murat Bardakçı, Enver, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017.
Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 07.01.2013.
Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 11.03.2013.
Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 23.12.2012.
Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 26.01.2015.
Murat Bardakçı, Haber Türk Gazetesi, 28.07.2013.
Murat Bardakçı, Şahbaba, Everest, İstanbul,

- Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, C. I, Kamer, İstanbul, 1999.
- Nevzat Köseoğlu, Şehit Enver Paşa, Ötüken, İstanbul, 2017.
- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, İlan-ı Hürriyet ve Sultan II. Abdülhamid Han, Yeni Matbaa, İstanbul, 1960.
- Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni, C. I, Emre, İstanbul, 1993.
- Salahi Sonyel, Gizli Belgelerde Mustafa Ke-

mal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.
- Samih Nafiz Tansu, İki Devrin Perde Arkası, İlgi Kültür Sanat, İstanbul, 2016.
- Selahattin Günay, Bizi Kimlere Bırakıp Gidiyorsun Türk? Suriye ve Filistin Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2011.
- Sultan Vahdettin, Ben Hain Değilim - Sultan Vahdettin in İstanbul'dan Ayrıldıktan Sonraki İlk Açıklaması, Derin Tarih, İstanbul, 2013.
- Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, Abdülhamid m Cinci Hocası Ebu'l-Hüda, Yeditepe, İstanbul, 2011.
- Şadiye Osmanoğlu, Babam Abdülhamid, Timaş, İstanbul, 2018.

- Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, Öz Yayın, Ankara, 1959.
- Taha Niyazi Karaca, Büyük Oyun, Timaş, İstanbul, 2018.
- Turgut Gürer, Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Türkiye İş Bankası Kültür, İstanbul, 2017.
- Willy Bourgeois, Lawrence, Çev. Nusret Kuruoğlu, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul, 1967.
- Winston Churchill, İstiklal Savaşında, Yeni İstanbul, İstanbul, 1969.
- Yaver Suphi Bey, Enver Paşanın Son Günleri, Çatı, İstanbul, 2007.
- Yılmaz Öztuna, II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti, Ötüken, İstanbul, 2017.
- Yılmaz Öztuna, Türkiye Gazetesi, 15.01.2011.
- Ziya Şakir, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı, Talat, Enver, Cemal Paşalar, Akıl Fikir, İstanbul, 2011.